

טעגלעך

ילקוט ווהלין

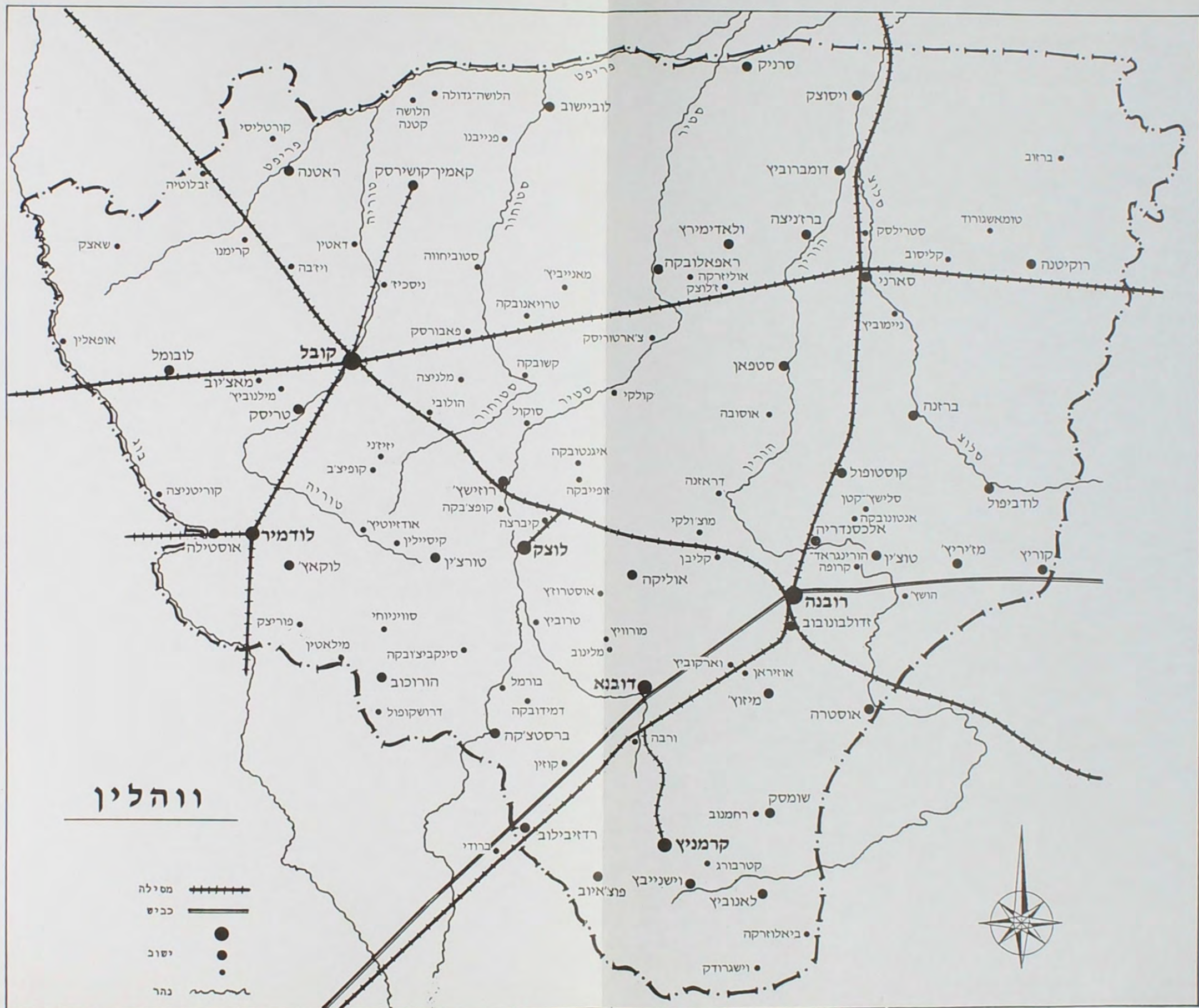
מס' 57

אדר ב' תשס"ה
מרץ 2005

היכל יהדות ווהלין
HEICHAL
YAHADUTH WOLYN

יסקוט ווהלין

בהוצאת: האיגוד העולמי של יוצאי ווהלין, המרכז בישראל
היכל יהדות ווהלין, רח' כורזין 10, גבעתיים 53583
טלפקס. 03-5717621

בשיתוף עם: **הפדרציה של יוצאי ווהלין, ניו-יורק, ארה"ב**
Federation of Wolinian Jews Inc.
2675 E. 7th Str., Brooklyn, N.Y. 1123, USA
Tel. 8913323

ארגון יוצאי ווהלין, לוס אנג'לס, ארה"ב
Wolliner Society of Los Angeles
304 N. Palm Dr., Beverly Hills, CA 90210, USA

הפדרציה של יוצאי ווהלין, מונטריאול, קנדה
Federation of Wolinian Jews
Montreal, Que H3W2Z5

חברי המערכת: אהרון שטיין - יו"ר
גד רוזנבלט
אברהם ביבר
יהודה מרין

עריכה: אסתי אברהם (שמחוביץ)

עיצוב: רויטל לוי-אביב, אסתי אברהם (שמחוביץ)
הדפסה: דפוס שלמה לוי בע"מ 03-6881727

צורג הקלג - המופיעה לאורך החברה -
כמוה כגבניג העלר. מטבול נולד העלר
אחבר בין לגי נקודת. החיבור בין דור
יולאי-השואה אדור ההמשך והקלר לבין
נקודת העבר אעגיד, הם המוטיב המולוד
חברה זו. רק העולה על העלר ישיג אג
המטרה.

במקביל, הקלג בשמיים מטבול אג אול
הבריר שנגן אולוקים אברואיו: "והיה בעניי
ען על הארץ ונראה הקלג בעני..."
(בראשית ט', י"ד). אכן ען האול הנאצי
היה על הארץ, אך הוא לא הציח "לשח
כל בר" מעמנו. מגך השאול, כמו הקלג
הנולד מחדש בעני, עס-הנצח קם אגחיה
מחדש במולדג.

אובסול, במובן המטפורי, בימים 'מובדלים'
אבנסיה מטאורולוגיה מיוחדת - כשהשמש
מציחה אפציע בין טיפול העלם הבוכה
- ניגן אול ארסאל אגם. המוני נקודת
במבחר עלוני-הקלג כמו מנצנצים אולנו
מלומק השמיים במיליונים... מלון של 6
מיליון איג דיוק... כמו מוליטים הם אולנו
יד רחוקה אלסום, כה רחוקים מהם וכה
קרובים...

עמוד

3 דבר היו"ר עם הופעתו מחדש של "ילקוט ווהלין"

מהנעשה באיגוד יוצאי-ווהלין

4 ■ נושאים מדיוני הנהלת האיגוד

6 ■ עם פרישתו של יו"ר האיגוד היוצא עו"ד שלמה זיסקינד

8 ■ מענייני דיומא - מפקד ניצולי השואה

8 - הנצחת שמות קהילת ווהלין

9 - התקנת מעלית בהיכל ווהלין

- מאבק נגד הענקת תואר חסיד - אומות-העולם

11 למתחזה אוקראיני

13 ■ לוח מידע

זיכרון העבר חי

15 ■ דבר יו"ר האיגוד ביום הזיכרון לשואה ולגבורה - תשס"ד, 2004

18 ■ דבר הדור השני - שושי פלג

20 ■ רשימת הזרים שהונחו לפני המצבה

21 ■ בתגובה לטקס

22 ■ תמצית דברי נציג הפרטיזנים

23 ■ קהילות ווהלין מתאחדות

24 ■ קול-קורא

24 ■ בת לעם נבחר

26 ■ הדור הצעיר ממשיך את השושלת

27 ■ "נושאי החותם"

29 ■ בני הדור השני בהתחקות אחר משפט רוצחי יהודים בקובל

קולות מהדממה

32 ■ "קירות הבכי"

34 ■ נושאת הצלב

38 ■ מפועלו של פרטיזן מווהלין

39 ■ ילדות בוולודימרץ בשנות השואה

41 ■ מעיין שופע של זיכרונות אישיים מלוצק

43 ■ המוות של אמיל אלבירט

- 45 ■ מז'יריטש עיירתי
- 46 ■ ערב יוה"כ במז'יריטש
- 48 ■ רטנה שלי
- 49 ■ הלחימה שלי נגד הנאצים

נקודה לציון

- 50 ■ לזכר יהדות ווהלין
- 51 ■ לזכר קהילת אוסטראה
- 54 ■ לזכר טוצ'ין
- 55 ■ לזכר ביה"כ הגדול במז'יריטש
- 56 ■ לזכר קמין קושירסקי והסביבה

בעט הסופר

- 59 ■ ווהלין היהודית של דניאל כץ
- 65 ■ "במחיר על החיים" - יהודים לוחמים
- 67 ■ תגובות לספר "יזכור" על קהילת מנייביץ'

בחזרה לנקודת המוצא

- 69 ■ ביקור ב"קובל" דרך "אשוויץ"
- 72 ■ מסע אל גיא-ההריגה ב"בכובה"
- 74 ■ חלום שהתגשם
- 75 ■ רדזיבילוב - פעילות הקהילה וביקור בעיירה
- 77 ■ מכתב מדור ההמשך

קווים לדמות

- 79 ■ סבא וסבתא משה וזהבה (זלטה) מצוצקי
- 80 ■ מיכאל וינברג ז"ל
- 81 ■ פישל לייזרוק ז"ל
- 81 ■ יעקב מודריק ז"ל
- 84 ■ אריה ספנצ'וק ז"ל

3 זר היו"ר עם האפעתו מחזק "ילקוט ווהלן"

"ילקוט ווהלן" - ביטאון האיגוד - מחדש את הופעתו, לאחר הפסקה של שנתיים ומעלה. "הילקוט" הראשון יצא לאור בשנת 1944.

במשך 60 שנים פורסם חומר רב על חיי יהדות ווהלן, שהוכחדה ע"י הצורר הנאצי ועוזריו בתקופת השואה. פורסמו פרקים על מלחמת הפרטיזנים היהודים ביערות, בסביבה עוינת של אוכלוסייה אוקראינית; על תנועות ציוניות, שהתגייסו ללחימה נגד הנאצים ועוזריהם ואף על בני-נוער חסידי, אשר ברחו ליערות והצטרפו ליחידות פרטיזנים.

רבות מהכתבות נכתבו בדם לבם של השרידים, ניצולי השואה, אשר עלו לארץ וזכו להשתתף בהקמת מדינת ישראל.

בעבר הלא רחוק התקיימה במסגרת הפדרציה בארצות-הברית, פעילות ארגונית של בני ווהלן, שעמדו בקשר הדוק עם האיגוד וסייעו רבות בהקמת היכל ווהלן. פעילותם בקהילותיהם ועזרתם למדינת-ישראל, זכו להוקרה ותודה ופורסמו בילקוטים.

נושאי הנצחת העבר ותיעודו, בודאי חשובים כאז כן היום הם היסוד לפעילות העתידית של הקהילות והאיגוד - ועליהם נכתוב ונספר בילקוטים, שיצאו בעתיד לאור.

הופעתו של הביטאון הופסקה מזה למעלה משנתיים וזאת בעיקר עקב בעיות תקציביות. מאחר והנושא נבדק לעומקו ובשל החשיבות הנודעת לקשר, שבין מוסדות האיגוד לבין חברי הקהילות, נכלל בתקציב האיגוד לשנת 2004 סכום כסף, אשר מאפשר את הופעתו המחודשת של הביטאון.

כאמור, הילקוט בא למלא משימה בחיי קהילות ווהלן, שימצאו בו במה לכתיבה על העבר בתקופת השואה, על חייהם בהווה בארץ ועל תרומתם לחברה בישראל ולהקמתה של מדינתנו. ילקוט ווהלן במתכונתו החדשה, צריך להיות אספקלריא, המשקפת את פעילות הנהלת האיגוד וועדותיו ובמיוחד את פעילויות בני קהילות ווהלן.

ילקוט זה יהיה שונה בתוכנו, בסגנונו ובעיצובו והוא יותאם גם לטעמים של הצעירים - בני דור ההמשך - המשתלבים לשמחתנו יותר ויותר בחיי הקהילות.

עם הופעת הגיליון המחודש, אנו מבקשים את הסיוע של הוועדים בהבאת המידע לבני הקהילות ובעידודם לכתוב על חייהם בעבר ובהווה, על הקשרים שלהם עם האיגוד ועל כל נושא רלוונטי אחר.

אנו מזמינים את כולם להעלות רעיונות ורצונות כדי להיות שותפים לחידוש מפעל חשוב זה. אנו זקוקים לכם!

נושאים מדיוני הנהלת האיגוד

בתום שנת פעילות של הנהלת האיגוד, הבאנו לידיעת ראשי-הקהילות שורה של נושאים, בהם עסקה ההנהלה וועדותיה.

נציין מספר נושאים מיוחדים מתוך עשייה מתמשכת, שבמרכזה עומד המאמץ הארגוני להגביר את שיתוף הפעולה עם בני הקהילות:

■ ערכנו מפגשים עם ראשי-הקהילות והוועדים; השתתפנו באזכרות של הקהילות ונוכחנו לדעת שקהילות לא מעטות אינן מקיימות פעילות מסודרת ואף מתקשות לקיים אזכרות שנתיות. מכאן נובע הצורך הדחוף לייחד מחשבה וזמן, כדי לסייע לאנשים בפעילותם. יש לפעול בדחיפות בקהילות שחבריהם התמעטו כדי לאחד מספר קהילות לפעילות משותפת. ברור שהיוזמה חייבת לבוא מצד הקהילות ואנו מצדנו נעשה הכול כדי לסייע להם בכך. בל נשכח, שמתפקידנו להנחיל את מורשת ווהלין ואת ניסיון חיינו-לדורות הבאים.

■ השנה ערכנו שני אירועים מרכזיים: 1. עצרת-זיכרון לשואה ולגבורה ליד אנדרטת הפרטיזנים, בסיומה הונחו זרים של קהילות ווהלין 2. ערב הוקרה והצדעה לפרטיזנים וללוחמים היהודים של ווהלין. במהלך הערב, המנחה ד"ר גדעון גריף, ראיין שמונה פרטיזנים, שסיפרו על מלחמתם בגרמנים הנאצים ובאוקראינים בתקופת השואה. אירועים אלה ואחרים יבואו לידי ביטוי רחב ב"דפי המידע".

לצד, זיכרון ליום השואה והגבורה, גלס"ג

■ גיוס ושילוב בני דור-ההמשך בפעילות הקהילות והמוסדות, היא משימה בעלת משמעות היסטורית עבורנו, שהרי הם העתודה להמשך קיומו של האיגוד. לצערנו הרב, דור המייסדים ניצולי-השואה הולך ומתמעט, לפיכך על הצעירים להמשיך במלאכת-הקודש, כדי להנחיל את ערך הזיכרון של תקופת השואה לדורות הבאים. על הנהלת האיגוד להתארגן לקראת מבצע גיוס בני דור-ההמשך ולשתף את וועדי-הקהילות בעשייה זו.

■ נושא קברי האחים, הפזורים בשדות-ההריגה של ווהלין, אינו יורד מסדר היום של הנהלת-האיגוד. בני ווהלין, המבקרים באתרי-הקברים, מספרים לנו על ההזנחה ועל הצורך בשיקומם של האתרים והאנדרטאות. הופנו אלינו מספר בקשות להשתתף בהוצאות הכספיות של השיקום. לצערנו אין כל

אפשרות לסייע לקהילות, מאחר והאמצעים הכספיים העומדים לרשותנו מצומצמים והם מיועדים לניהול השוטף של פעילות האיגוד. הואיל וכך, על הקהילות לדאוג בעצמן לשימור ושיפוץ האתרים לפי יכולתן הכספית.

■ האיגוד הצטרף למרכז הארגונים ונתבקש להמציא מידע אודות ניצולי-השואה ותרומתם להקמת המדינה והחברה בישראל.

■ אנו מתכננים פרויקט ארכיטקטוני-ויזואלי נוסף להנצחת קהילות-והלין, על הקיר החיצוני של ההיכל. בני יוצאי-והלין מתבקשים להרים תרומתם ביד נדיבה.

■ בנוסף, אנו בודקים ומבררים אפשרות לארגן ולערוך אירוע נוסף למשפחות בני-והלין מדי שנה בשנה ב-ט"ו בשבט, הוא ראש-השנה לאילנות, חג המגלם את יפי-הטבע בארצנו, כשאביב וחורף נפגשים בשדות ובכרמים.

אני מקווה שנצליח לארגן וליישם משימה זו כהתכנסות נוספת בלוח-הזמנים השנתי של האיגוד ונזמין לאירוע זה גם את צאצאינו, שיחגגו עמנו בנטיעת עצים בשדות הארץ, בשמחה וברינה.

גרליס פפלייקט פמאכונ

עם פרישתו של היו"ר היוצא, עו"ד שלמה זיסקינד

עו"ד שלמה זיסקינד פרש מראשות איגוד יוצאי ווהלין. במסיבת הפרידה נישאו דברים לכבודו מפי אהרן שטיין, היו"ר הנכנס:

שלמה זיסקינד כיהן 18 שנה כיו"ר האיגוד. לרגל פרישתו עורכים לו הערב "יד-ושם" והאיגוד מסיבה. עלי לשאת דברים - דברי הוקרה ותודה על תרומתו רבת-השנים במשך תקופת פעילותו הברוכה כיו"ר האיגוד, להנצחת זכר קדושי קורבנות השואה.

שני שותפים, "יד-ושם" והאיגוד, חברו יחדיו כדי להביע לשלמה את תודתם והוקרתם על כך, שבתקופת כהונתו הצליח להביא לשיתוף-פעולה ולחיזוק הקשר בינינו. מרכיבים אלו היוו בסיס להבנה ולהסכמה במילוי משימות

ההנצחה והעלאת המודעות של בני דור-ההמשך, דור הצעירים, לזוועות הנאצים בתקופת השואה. עלי לדבר הערב על האדם, שאני מעריך ומוקיר. בהיותי תלמידו ובעבודתי כמזכיר-האיגוד אפשר לומר כי "יצקתי מים על ידיו" ולמדתי ממנו רבות על האיגוד ופעילותו בעבר ובהווה.

במסיבות מסוג זה, נוהגים לדבר בשבחו של חתן-המסיבה ומפרטים את מעלותיו והלא כבר נאמר "מקצת שבחו של אדם אומרים בפניו וכולו שלא בפניו" (ערובין יח'). וזאת למה? שלא יראה הדבר כחנופה ושלא להביא את האדם לידי יהירות. אם-כן לא נוהגים לפרט את כל מעלותיו של האדם בנוכחותו אלא מקצתן.

דומה כי תכונותיו של האדם מתגלות במיוחד בהתנהגותו המוסרית והחברתית. שלמה הוא אדם כן ואמיתי - תוכו כבדו - פנימיותו כחיצוניותו. במגעיו עם האנשים ובמו"מ שניהל עם נציגי המוסדות, תמיד התנהג ביושר ובכנות. יחסו לכל אדם ואדם היה בדרך הנימוס והכבוד. הוא בעל-נימוסין לא רק כלפי חוץ, כלומר בנועם דיבורו ובהליכותיו, אלא גם בטוהר-לבב. והם - חבריו וידידיו - הלכו שבי אחריו.

ח. נ. ביאליק משוררנו הלאומי שולח את הקורא בשירו "אם יש את נפשך לדעת", לסור אל בית-הכנסת הישן הנושן ואל המעיין, ממנו שאבו אחינו בנ"י את הכוח לסבול בלי קץ ולשרוד.

על משקל זה אומר: אם יש את נפשך לדעת את המעיין ממנו שאב שלמה את תעצומות-הנפש, את רוח ההתנדבות, המסירות, אהבת-המולדת, כיבוד-הורים ומורים - אל בית אביו ואמו סור.

שלמה עסק רבות בהידוק הקשר עם בני-ווהלין ועם הפדרציה בניו-יורק, בלוס-אנג'לס ובקנדה - שם פעל בין היתר באיסוף תרומות לבית-ווהלין. היה בין מייסדי "קרן צ'קוור",

פרידה מהיו"ר הקודם שלמה זיסקינד

ממנה הוענקו ומעניקים מלגות לסטודנטים, שעוסקים בחקר השואה. היכל-והלין מהווה היום מרכז להוראת השואה במרחב תל-אביב וגבעתיים. מתקיימת בו פעילות מבורכת וענפה לאלפי תלמידים וחיילים, המבקרים ומשתלמים בנושאי השואה. שני שותפים מנהלים את היכל ווהלין: הנהלת "יד-ושם" העוסקת בהוראת השואה והאיגוד העוסק בהנצחה. שניהם עובדים זה ליד זה, משלימים זה את זה ומקיימים ביניהם יחסי-גומלין ועזרה הדדית. אין ספק שלשלמה ידידנו חלק נכבד בהצלחת שותפות זו למען הנצחת זכר קדושי-השואה. זכית שלמה, כי בתקופת כהונתך כיו"ר, גויסו לשורות האיגוד בני דור-ההמשך והם שולבו בפעילות קהילתיתם ובהנהלת האיגוד. אשריך שזכית לכך! במזמור שיר ליום השבת משווה המחבר את הצדיק לתמר ולארז. "צדיק כתמר יפרח, כארז בלבנון ישגה"... התמר פורח, מניב פירות מתוקים ומצטיין בגובה-קומתו. הארז - שורשיו מרובים ועמוקים וכל רוחות שבעולם לא יזיזו אותו ממקומו. "עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו"... שניהם רעננים בכל ימות השנה ואף בזקנה הם מניבים פרי רענן ודשן. ברכתי לך שלמה ידידי, שתזכה לאריכות-ימים בבריאות טובה בחוג משפחתך האוהבת - ותמשיך להניב פרי בכל מעשיך."

הפנפלה החדשה

מימין לשמאל יושבים: בן-ציון קמינצקי; עזרא ניר; בוריס בריק; עו"ד שלמה זיסקינד; אהרון שטיין; חיים זוסמן. עומדים: יהודה מרין; יעקב מור; אברהם ביבר; ציפי קרליץ; רפי שפירא; דוד איידלמן; יאיר אפל.

מקדני צוילע

הנהלת האיגוד חידשה את השתתפותה במרכז הארגונים, בו אנו מיוצגים ע"י החברים: חיים זוסמן - גזבר האיגוד, יהודה מרין - מזכיר האיגוד, אברהם ביבר - חבר הנהלת האיגוד, נציג הפרטיזנים.

מרכז הארגונים, אליו הצטרף לאחרונה איגוד יוצאי ווהלין, פועל בכל הנושאים הקשורים בפיצויים של ניצולי השואה, בהחזרת רכוש פרטי וציבורי, באישור חוק ניצולי השואה בכנסת ובגיוס בני-דור ההמשך לפעילות הנצחה.

עם הצטרפותנו למרכז הארגונים, עלינו להמציא רשימות של חברי הקהילות - ניצולי השואה - דבר שיקנה לנו זכות לבחור ולהיבחר למוסדות מרכז הארגונים ולהסתייע בו. הנכם מתבקשים להעביר אלינו בהקדם האפשרי את הרשימות. בהעדר מפקד זה, לא תאשר הנהלת המרכז את הצטרפותנו לשורותיו.

שלחנו בזמן לראשי הארגונים (קהילות) את החוזר, הדין הן בעריכת מפקד ניצולי השואה - חברי קהילות ווהלין בישראל - והן באיסוף חומר תיעודי על קליטתם בקרב החברה הישראלית ועל תרומתם למדינה ולחברה בישראל.

זהו מבצע כלל-ארצי, בכל הארגונים של ניצולי השואה. התיעוד המבוקש יועבר ל"יד-ושם" בירושלים והמידע יועבר למאגר המרכזי של שמות קורבנות השואה באינטרנט ויאפשר למבקרים לחפש את מבוקשם באתר.

הנצחת שמות קהילת ווהלין

הנהלת הארגון החליטה להנציח את שמות קהילת ווהלין מחוץ להיכל, על הקיר הדרומי ליד אנדרטת הפרטיזנים והלוחמים היהודים.

נושא הנצחה במסגרת עבודתנו השנתית, בא לידי ביטוי בראש ובראשונה בקהילות, המקיימות בהיכל אזכרות שנתיות לעילוי נשמותיהם של קורבנות השואה וכן ייחדנו שלטי הנצחה של משפחותיהם, שנספו בשואה.

מדי שנה בשנה אנו מקיימים עצרת-זיכרון והנצחה לשואה ולגבורה ביום כ"ז בניסן וכן ערכנו השנה ערב הצדעה לפרטיזנים וללוחמים היהודים, שנלחמו בוהלין. כאמור הנצחת שמות הקהילות מחוץ להיכל בצורה וויזואלית ואטרקטיבית הוא פרויקט חשוב. העלות המשוערת של הפרויקט הינה כ- 100,000 ש"ח.

לצערנו, מתוך 90 הקהילות הרשומות באיגוד רק כ- 40/30 פעילות בקהילות ועלינו מוטלת חובה מוסרית להנציח גם קהילות, שאינן פעילות ולשאת במימון ההוצאה, כדי להנציח את זיכרון כל הקהילות, שנחרבו ע"י הנאצים ועוזריהם.

התקנת מעלית בהיכל ווהלין - 113 השעה

25.10.04

לכבוד

מר אבנר שלו - יו"ר הנהלת "יד-ושם", ירושלים
פרופ' שבח וייס - יו"ר המועצה

א. נ.

הנדון: התקנת מעלית בהיכל ווהלין

התקנת מעלית בהיכל הוא נושא כאוב ודחוף, שאינו יורד מסדר יומנו. הטיפול בהתקנת המעלית נמשך כבר תקופה ארוכה וחסרונה מורגש ביותר.

חברי האיגוד - יוצאי קהילות ווהלין - ורבים מאזרחי הארץ המוזמנים לאירועים, אינם יכולים לעלות לקומה השנייה ולאולם האירועים הגדול, מפאת גילם ומוגבלותם. הם מתקשים לטפס למעלה בגרם המדרגות, הם חסרי-אונים, ממורמרים וחלק מהם אף נמנע מלבוא להיכל, כדי להשתתף באזכרות ובעצרות לשואה ולגבורה. זאת ועוד, ישנן קהילות המקיימות את האזכרות במקומות אחרים.

המצב הנוכחי מביך ויותר מכך, הוא פוגע בתפקידו המיועד של ההיכל בהקניית מורשת השואה והגבורה לדורות הבאים ובהנצחת זכר הקהילות שהושמדו.

לפיכך הננו רואים חובה לפנות אליכם בבקשה, לזרז את הטיפול בהתקנת המעלית ואנו מקווים שיוגשם סוף סוף "חזון המעלית" במהרה בימינו. בתודה ובברכה

אהרון שטיין - יו"ר האיגוד

העתק: מר ישי עמרמי - מנכ"ל יד-ושם

ד"ר מוטי שלם - מנהל בית הספר להוראת השואה

נ. ב.

ברצוני להוסיף קטע אישי של מעשה שהיה:

לפני שנתיים ביום האזכרה של קהילתי, ראיתי אישה ישישה מנסה בעזרת מקל ובסיוע בתה, לטפס ולעלות לקומה שנייה.

לאחר מאמץ ועמל רב עלתה ואמרה בלשון זו: "למה אתם מאלצים אותי לטפס ולהתייגע בעת זקנתי ככלות כוחי, לבוא ולהדליק נר נשמה לזכר בני-משפחתי בחוג בני עירי?" ולא היה מענה משכנע בפי. השנה נתבשרתי לצערי הרב, "שנרה נכבה" והיא החזירה את נשמתה לבורא עולם. יהי זכרה ברוך!

ההתכתבויות הרבות בנושא המעלית נשאו פרי ולאחרונה התכשרנו על כך שיותקן מעלון בצמוד לגרם המדרגות.

ירושלים, א' כסלו תשס"ה
14 נובמבר, 2004

לכבוד

מר אהרון שטיין

יו"ר האיגוד העולמי של יוצאי ווהלין

היכל ווהלין

רח' כורזין 10

גבעתיים - 53583

אהרון שלום,

הנדון: התקנת מעלית בהיכל ווהלין
מכתבך מ- 25 באוקטובר 2004.

בתשובה למכתבך שבנדון אני מבקש להשיבך כמפורט: –
התקנת מעלית בהיכל הוא אכן נושא כאוב והטיפול בו נמשך כבר תקופה ארוכה.

בעקבות הבדיקות שקיימנו לאחרונה הסתבר שהתקנת מעלית בבניין הוותיק הזה
מסובכת ויקרה במיוחד.

אנו מקדמים בשלב זה, התקנה מעלון בצמוד לגרם המדרגות, פתרון המצוי בהרבה
אולמות ופותר חלק גדול מהבעיה.

נקווה שפתרון זה יטופל בהקדם.

בברכה,

ישי עמרמי, מנכ"ל "יד ושם"

העתקים:

מר אבנר שלו - יו"ר הנהלת "יד ושם"

מר שבח וייס - יו"ר מועצת "יד ושם"

ד"ר מוטי שלם - מנהל בית הספר להוראת השואה

גב' כלנית בן-חיים - סגנית המנהל

מאבק נגד הענקת תואר חסיד-אלמות-העולם למתחזה אוקראיני

שבעה-עשר פרטיונים וניצולי שואה מנהלים לאחרונה מאבק עיקש נגד "יד-ושם", בנוגע להענקת תואר "חסיד-אומות-העולם" למתחזה אוקראיני בשם סטפן וורמצ'וק והם מבקשים לבדוק את אופן התנהלותה של הוועדה העוסקת בכך. להלן מספר התכתבויות השופכות אור על הנעשה:

21.9.04

שלום יהודה,

מצ"ב הסיכום (סעיף 14) של פסיקת בג"צ, שהוקראה ביום 14.9.04 ודוגמת התגובה שלי לשר המשפטים, למבקר המדינה, ליועץ המשפטי לממשלה ולפרקליט המדינה, אשר התייחסו למזכר שלי.

יש להמשיך במאבק. אין לשכוח את חברינו שנפלו בפרטיונים ואת ילדי מנייבין' שנרצחו.

אני מעדכן אותך. נא עדכן את בוריס והאחרים.

בברכה,

זאב רווח

בג"צ 10673/03

14. הכרעתה הסופית של הוועדה פגעה, ללא ספק, ברגשותיהם של העותרים. מאז השיגו לראשונה לפני יד-ושם על החלטתה המקורית של הוועדה, להכיר במשיב ובאמו כחסיד-אומות-העולם, חלפו כשש שנים. מאז ועד כה לא נחו העותרים ולא שקטו ממאמציהם להביא לשינוי ההחלטה, ולהשגת מטרותם פעלו בדרכים רבות ומגוונות. את פעולותיהם תיעדו העותרים בסרט ("רשות הזיכרון"). הצפייה בסרט זה, שעותק ממנו צורף לעתירה, שכנעה אותי בכנותם של העותרים. אין ספק שהעותרים מאמינים בכל לבם, כי ההחלטה להכיר במשיב כחסיד-אומות-העולם היא החלטה מוטעית. ניתן אף להתרשם כי העותרים חששו, שמהלכיהם עלולים לפגוע בכבודו וביוקרתו של מוסד "יד-ושם". חרף זאת, ומשום שכנועם העמוק בצדקת עמדתם, ראו חובה מוסרית לעצמם להיאבק בכל כוחם, בניסיון להביא לביטול ההכרה במשיב. לבסוף, העלו חרס בידם: ואף שבמהלך הדיון בעתירה הסברנו להם כמיטב יכולתנו את מהות הקשיים שלפניהם הם ניצבים, בניסיון לשכנעם לחזור בהם מעתירתם מרצונם, ברי לי כי דחיית עתירתם תסב להם אכזבה.

שלא ימצאו מקצת נחמה בבשורה, כי מדחיית עתירתם לא נובע שבית-משפט זה החליט לאשר את הכרעת הוועדה וכי כל הנובע ממנה הוא כי בית-המשפט אינו רואה עילה מוצדקת להתערב בהכרעה האמורה.

15. דעתי היא אפוא כי דין העתירה להידחות, אלא שבנסיבותיו המיוחדות של העניין הייתי נמנע מעשיית צו להוצאות.

המשנה לנשיא - השופט א' מצא

השופט א' לוי - השופט א' גרוניס

מדינת ישראל
משרד המשפטים
לשכת פרקליט המדינה

י"ז שבט תשס"ה

27 ינואר 2005 - 02-17

לכבוד
מר זאב רווח

א.נ.

הנדון: הענקת תואר "חסיד אומות עולם"
סמך: מכתבך מימים 20.9.04, 26.11.04

ראשית, הרשה לי להתנצל על העיכוב שחל במענה למכתבך, עיכוב שמקורו בבדיקת הדברים.

שנית, לגופו של עניין, עיינתי בפנייתך ובחומר שנמצא בתיקנו בעניין, והחלטתי כי אין מקום לפתיחה בחקירה פלילית כנגד מוסד יד-ושם, מאחר ואין כל ראייה המצביעה על ביצוע מעשים פליליים על-ידי המוסד או מי מבין בעלי התפקידים בן. כמו-כן, אני סבור, כי אין מקום לפתוח בחקירה פלילית כנגד מר וורמצ'וק, לאור נסיבות העניין ולאור עמדת יד-ושם, כפי שהובעה בבג"ץ 10673/03.

יחד עם זאת, סברתי, לאור הטענות שהועלו על ידך, כי יש מקום לבדיקה מנהלית של הליכי הענקת תואר "חסיד אומות עולם", על-ידי מוסד יד-ושם. לפיכך, העברתי את הנושא ליועצת המשפטית של משרד מבקר המדינה וביקשתי כי העניין ייבדק ע"י מבקר המדינה. מובן, כי במידה ובדיקת מבקר המדינה תעלה חשדות למעשים פליליים, יועבר העניין לבדיקת משטרת ישראל. כולי תקווה שהדברים לא יגיעו לכך.

צר לי על עוגמת הנפש ועל הרגשות הקשים שעוררה בך, ובשאר הניצולים המעורבים בפרשה, החלטת יד-ושם. אבקש להביע את הערכתי, ואת הכבוד שאני רוכש לכם ולאומץ לבכם ולהביע את תקוותי, שתמצאו מנוחה לסערת הרגשות שעוררה בכם הפרשה.

בכבוד רב

ערן שנדר
פרקליט המדינה

הגענו לעיצון האינטרנט!

אמנם לקח לנו זמן וחבלי הלידה היו קשים וארוכים, אבל סוף סוף יצא היילוד לאוויר העולם ויש לנו באינטרנט אתר של האיגוד העולמי של יוצאי ווהלין בישראל. אנחנו עדיין בשלב התחלתי, האתר קטן ודי גולמי (לא מפותח), אך נכון להיום, כבר נרשמו כ- 500 כניסות לאתר ולפורום קהילות.

קיבלנו תגובות חיוביות ובני-קהילות אשר ביקרו באתר ביקשו להוסיף תמונות, סיפורים אישיים וחומר כתוב על הקהילות השונות. מעודדת מהתגובות, החליטה הנהלת האיגוד, לקדם פרויקט לשדרוג האתר ולהפיכתו לאתר מקצועי, התואם את גודל הארגון ושבו תינתן אפשרות לכל קהילה להנציח את בניה ואת מורשתה. בימים אלה אנו שוקדים על תכנון האתר במתכונתו הרחבה. להצלחת הפרויקט אנו זקוקים לעזרתכם - בני כל הקהילות. ללא עזרתכם הפעילה, לא נוכל לעמוד במשימה שנטלנו על עצמנו.

אנא שלחו אלינו חומר כתוב, תמונות, מפות, סיפורים אישיים או כל נושא אחר מעורר עניין, שברצונכם לפרסם ושלדעתכם ראוי שאנשים נוספים יקראו בו. דבר נוסף ולא פחות חשוב: עזרה במימון.

עלות הקמת האתר במתכונת מקצועית ורחבה דורשת השקעה גדולה. איגוד יוצאי ווהלין החליט לממן את הקמת האתר. בעזרת תרומתכם נוכל להרחיב ולהנציח גם את הקהילות, שלצערנו לא נשארו בהם יהודים.

כתובת האתר: <http://www.vohlin.exe.co.il>

יו"ר וועדת האינטרנט: דוד אידלמן

המחלקה היהודית של הספרייה הלאומית הציבורית של "ניו-יורק", מחזיקה באוסף הגדול ביותר של ספרי "יזכור" בארה"ב. בכוונתה להעביר לאתר האינטרנט של הספרייה עותק מכל ספר "יזכור", בכפוף להסכמתם של המוציאים - לאור.

בכך ניתן יהיה לשמר את המידע באמצעות גיבוי אלקטרוני וכן להפכו נגיש לציבור הרחב, על-מנת לקדם את ייעודו של הארגון כארגון חינוכי - שלא למטרת רווח.

המחלקה מעוניינת בספרי "יזכור" נוספים, שיתורגמו ויועברו לאתר האינטרנט של הספרייה.

דוגמאות ניתן לראות בכתובת האתר:

<http://www.nypl.org/research/chss/jws/jizkorbooksmtro.cam>.

מנהל פרויקט ספרי "יזכור": פרס (נעמי) ג'ונס

ניתן ליצור קשר ישיר עם הספרייה או לחילופין דרך הארגון.

אנו מעוניינים להרחיב את הקשר עם בני הדור השני והשלישי.
לקראת הגיליון הבא נשמח לקבל מכם, בני דור ההמשך, הגיגים,
שירים וסיפורים אישיים הנוגעים לשואת קהילת ווהלין בכלל ולבני
משפחותיכם בפרט.

אנו פונים לכל מי שמחזיק בידיו מסמכים/חומרים חשובים ומעניינים
ליטול חלק בגיליון הבא של "ילקוט ווהלין". למשלוח חומר למערכת:
האיגוד העולמי של יוצאי ווהלין בישראל, רח' כורזין 10 גבעתיים
53583. לידי מר יהודה מרין.

הנהלת האיגוד החליטה להעניק מלגות לימודים לבני
ווהלין ולצאצאיהם בנים/ות, נכדים/ות - עבור עבודות
מתאימות בנושאים הנוגעים ליהדות ווהלין.
רשאים להגיש בקשות: תלמידי בתי-ספר יסודיים,
חטיבות-ביניים, תיכונים וסטודנטים באוניברסיטאות
ובמכללות.

על תאריך אחרון להגשת העבודות נודיע בנפרד.
לקבלת פרטים יש ליצור קשר עם האיגוד העולמי של
יוצאי ווהלין, רח' כורזין 10 גבעתיים. טל. 03-5717621

יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשס"ה נקבע השנה לכ"ו
באייר, 5.5.05.

טקס הדלקת הנרות, הנחת זרים ע"י נציגי הקהילות,
ליד האנדרטה לזכר הפרטיזנים והלוחמים של יהודי
ווהלין ייערך ב- 4.5.05 בשעות הערב.
לאחר-מכן תיערך האזכרה באולם ההתייחדות שבהיכל.

דבר יו"ר האיגוד ביום הזיכרון לשואה ולגבורה, כ"ח בניסן, תשס"ד

בשנותיה הראשונות של מדינת ישראל נחקק בכנסת חוק זיכרון השואה והגבורה - "יד ושם", שמתפקידו להנציח במולדת את ששת המיליונים מבני-עמנו ולהעלות את זכרם של אלה שנפלו, מסרו נפשם, נלחמו ומרדו באויב הנאצי ובעוזריו. כמו-כן קבעה הכנסת את יום כ"ז בניסן כיום זיכרון-עולם לבית-ישראל ומדי שנה בשנה אנו מקיימים בהיכל עצרת-זיכרון לזכר החורבן הנורא. בכך ניתן ביטוי לרצון עם-ישראל, לקיים לדורות את זיכרון הגבורה והקדושה - קדושת מיליוני חללינו, שנספו בשואה.

נזכור ולא נשכח!

"זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתך ממצרים..."

התורה מצווה עלינו "לזכור" את מה שעשה לנו עמלק, ולא רק "לזכור" אלא "למחות" את זכרו, כלומר להשמידו. כל זה למה? כי העמלקי תקף את ישראל ללא כל סיבה, כשהם היו עייפים ויגיעים ומאז משמש העמלקי כסמל לכל שונאי-ישראל. אגב, זאת כנראה גם הסיבה לכך שהמן "צורר כל היהודים" מכונה "האגגי", ע"ש אגג מלך עמלק.

עלינו לזכור ולזכור ולא לשכוח! אדם שאינו זוכר את עברו - אין לא עתיד. לזכור ולא לשכוח היא חובה - חובה לאומית.

נזכור ולא נשכח!

"על דעת עיניי שראו את השכול ועמסו זעקות על לבי השחוח על דעת רחמי שהורוני למחול, עד באו ימים שאיימו מלסלוח

אנו מתייחדים הערב עם קורבנות השואה בהיכל יהדות ווהלין לציון 62 שנים למורדי הגטאות ולזכרם. בכך אנו מחזקים את תחושת ההשתייכות של כל אחד מאתנו למורשת עמנו, לעוז רוחם ולגבורתם של לוחמי הגטאות, שנלחמו נגד הגרמנים הנאצים ועוזריהם.

השמדת יהדות אירופה לא בוצעה ביום אחד. היו שנות 'הכשרת לבבות', עם ריכוזם וכליאתם של היהודים בגטאות, תוך השפלה מתמדת ובתנאים מחפירים כמו רעב ומחלות. רבים מן העם

האוקראיני היו שותפים להשמדת היהודים, כשהם מתגייסים בהתלהבות ליחידות החיסול וההשמדה ואף הקדימו במעשי רצח, ביזה והרג.

שלא כבעבר - כשפרעו שונאי ישראל בעמנו - הפעם, שלבי-ההשמדה ההמוניים, שבוצעו ע"י הנאצים ועוזריהם, הפכו למבצע ממלכתי מקיף. הגטאות שהוקמו היוו חלק אינטגרלי ממנגנון ההשמדה. רבים מיהודי אוקראינה ברחו אז אל היערות ונלחמו במסגרת קבוצות הפרטיזנים, ביניהם היו מניחי יסודותיה ומארגניה של תנועת הפרטיזנים ביערות.

נדרתי הנדר: לזכור את הכול,

לזכור - ודבר לא לשכוח"

(קטע משירו של המשורר שלונסקי "נזכור ולא נשכח!")

בעוד שעם-ישראל מצווה לזכור את אשר עשו לו העמלקיים למיניהם, מראשית דרכו במדבר ולאורך כל הדורות, הנה קמו לאחרונה ניאוו-אנטישמים המנסים להשכיח את השואה והם מנהלים מאבק נגד עם-ישראל ומדינת-ישראל. האנטישמיות בעולם ובמיוחד בארצות אירופה מרימה את ראשה, השנאה ליהודים ולמדינת-ישראל הולכת וגוברת וגילוייה גורמים לחרדה רבה בלבותיהם של בני-עמנו בגולה.

"והגדת לבנך" - זהו צו חינוכי, המורה לספר לבנינו ולבני-בנינו את אשר עוללו לנו הגרמנים הנאצים ועוזריהם. צו זה מבטיח את המשכיות הקשר בינינו לבין בני דור-ההמשך, שישתלבו במפעל ההנצחה.

בחודשים יולי, אוגוסט וספטמבר, נערכים כאן בהיכל אזכרות של קהילות ווהלין, כדי להתייחד עם זכר קורבנות השואה. לאחרונה הופתענו לטובה למראה צעירים, בני דור-ההמשך, המשתתפים באזכרות. חלק ניכר מהם נמנה עם פעילי הקהילות ואף עומד בראשם.

יש לציין כי בקדנציה הנוכחית של הנהלת האיגוד חל מהפך בהרכב חבריה. למועצת האיגוד נבחרו 40% מבני דור-ההמשך ו-50% נבחרו להנהלת האיגוד. באותו יחס הם גם משובצים בכלל הוועדות המייעצות.

זוהי מגמה מבורכת לכל הדעות ועלינו להמשיך בחילופי משמרות, לגייס צעירים נוספים ולשלב אותם בכל מסגרות הניהול בקהילות ובאיגוד ומאידך עליהם להמשיך ולקיים את מפעל-ההנצחה, כדי להנחיל את ערך הזיכרון לדורות הבאים.

חברי בן-עירי ד"ר מרדכי זיו העביר אלי ספרון של הסופר צבי קולין - נצר למשפחת רבנים דגולים. שם הספרון "יוסל רקובר מדבר אל אלוהים". זוהי יצירה ספרותית, שיודעי-דבר רואים בה את אחת מפניני הספרות של המאה. בפתח הספרון מובאת כתובת, שהופיעה על קיר מרתף בקלן שעל הריין - שם הסתתר קומץ יהודים במשך כל שנות המלחמה. הסיפור הוא מעין צוואה שנכתבה ע"י יוסף רקובר בשעות האחרונות של גטו ורשה.

טקס בפיכא (גלס"ג)

וזו הכתובת:

אני מאמין בשמש, גם אם אינה זורחת.
אני מאמין באהבה, גם אם איני חש בה.
אני מאמין באלוקים, גם אם הוא שותק.

אצטט מהספרון שלושה קטעים קצרים:

"רק עכשיו אני מבין למה אנחנו קוראים לאלוקינו 'אלוקי-נקמות'. אבל הגמרא מספרת לנו כי די היה בכך, שהסנהדרין של עמנו תגזור דין מוות רק פעם ב-70 שנה, כדי שדייניה יכוננו 'קטלנים'. כנגד זה, אלוהי העמים האחרים, הקרוי בפיהם אלוהי האהבה, ציווה לאהוב כל נברא בצלם, אבל בשמו רוצחים בנו ללא רחם, יום אחר יום, זה קרוב לאלפיים שנה".

הקצרים ומוסיף להם שתי מילים "וידום אהרון".
תגובת אהרון הייתה דממה.

אין צעקה גדולה יותר מאשר הדממה!
מחר ביום השואה נעמוד שתי דקות דומיה "וידום
אהרון", נתייחד עם קרבנות-השואה וכל אחד
מאתנו ימלא את חלל הדומיה במחשבתו הוא.
"אני אהרהר" אומר שלום רוזנברג "בסיפור על
אחד מפליטי השואה, שכינו אותו בשם
הרדיצ'קוביצר: מעשה ביהודי שנפטר וביקש
להיכנס לגן-עדן. באיזה זכות? הרי אתה מלא
עבירות כרימון?! בייאוש פנה היהודי אל הקב"ה
ואמר לו ביידיש: "ביי היטלר בין איך געווען א
ייד, אין ביי דיר נישט? כלומר: "עבור היטלר
הייתי יהודי, ועבורך לא?" ענה הקב"ה: "הלכה
כהיטלר" ושערי גן-העדן נפתחו לפניו".

ייסורי-התופת, שהיו מנת חלקם של
ניצולי-השואה בגיהנום מחנות-ההסגר,
בגטאות, במחתרות וביערות, השאירו צלקות
עמוקות שטרם הגלידו-וספק רב אם ייעלמו...
השואה היוותה גורם מרכזי בהתעוררות של בני
עמנו ובשיבתם לארצם כמאמר הכתוב: "ושבו
בנים לגבולם". בהמוניהם השתתפו בני העם הזה
בהקמת מדינתנו-בארץ אבות אבותינו, וקיומה
היא הערובה לכך, כי לעולם, לעולם לא עוד
תתרחש על עמנו שואה!

- "אני מאושר להשתייך לעם האומלל מכל
העמים שבעולם, עם שתורתו מגלמת את הנעלים
והיפים שבחוקים ובתורות המוסר. ועכשיו
נעשתה התורה שלנו מקודשת ונצחית אף יותר,
מפני שאיבי ה' חיללו וביזו אותה".

- "המוות אינו יכול לחכות עוד... בעוד שעה
כבר אהיה עם משפחתי... המגנים האחרונים של
המבצר הזה נופלים ואיתם נופלת ומתה וארשה
היהודית יראת האלוקים.

ואלה גם מילותיי האחרונות אליך אלוהי הזועם.
עשית הכול כדי שאתאכזב ממך, אבל אני מת
בדיוק כפי שהייתי, מאמין בכך באמונה שאין
לעררה.

ישתבח שמך לעד אלוקי-המתים
אלוקי-הנקמות, אלוקי האמת ודין ישוב ויגלה
את פניו לעולם וירעיד שוב את אושיותיו בקולו
האדיר.

ובקריאת "שמע-ישראל"... ... החזיר את
נשמתו הטהורה לבורא-עולם".

השנה חל יום השואה וגבורה מיד אחרי שבת,
שבה קוראים בפרשת "שמיני" ושבה מסופר על
מות שני בניו של אהרון: נדב ואביהו. אנו רואים
את גדולתו של אהרון בהתמודדותו עם הטרגדיה
האישית שלו, כשהכתוב מוסר לנו את דבריו

דברים שנשאה שושי פלג בערב יום השואה והגבורה תשס"ד
בהוקרה לאמה חיה לבית ברש ולאביה יהודה ז"ל לבית דוניץ.

"ערב - טוב לבני
משפחת ניצולי
העיירות והערים
שבחבל ווהלין, לבני
הדור השני והשלישי

הנמצאים עמנו כאן היום, לראש עיריית גבעתיים
ולכל האורחים המכובדים ובני-הנוער, שהתכנסו
עמנו כאן הערב לציון הממלכתי של ערב יום
השואה תשס"ד.

כמו בכל שנה מתכנסים יחד בני משפחות
הניצולים מחבל ווהלין שבאוקראינה, לציון את
ימי הסערה, ימי השרפה הגדולה, ששטפה את
אירופה כולה וכלתה כשליש מבני עמנו. לאור
להבות האש הגבוהות חגג לו השטן בכבודו
ובעצמו כשהוא לובש ברוב זדוניותו צורת אדם.
בימים האפלים ההם על אדמת אירופה ה'נאורה',
חשפה החיה שבאדם את ציפורניה האימתניות
ונעצה אותן ללא-רחם ובמלוא אכזריותה בבשר
בני משפחותינו היקרים והאהובים, מבלי לפסוח
על ילד רך בשנים, על אישה שכרסה בין שיניה,
או על זקן.

כ-250 אלף יהודים חיו את חייהם התוססים
ערב מלחמת-העולם השנייה בחבל ארץ זה.
באותם ימים, למעלה משני שלישי מקרב ילדי
האוכלוסייה היהודית למדו בבתי-ספר עבריים.
בכל עיירה ועיר הוקמה ספרייה, ששימשה כמרכז
תרבותי. הוקמו בתי-כנסת ותלמודי-תורה,
שהתפתחו בחבל בן מאות השנים ובמקביל
התפתחו חיי קהילה, שכללו מפגשים והרצאות
בתחומים כלליים שונים; נוסדו תיאטרות,
להקות-בידור וריקוד; וכן הוקמו מועדוני-ספורט,
שעסקו בין היתר בכדורגל, באתלטיקה, באגרוף
וברכיבה על אופניים.

תנועות-הנוער הציוניות, ניהלו חלק נכבד ומרכזי
של מערכת החינוך. מערכות ההכשרה וההכנה
לעלייה לארץ-ישראל הנכספת, פעלו במלוא
עוצמתן. עשרות רבות של חלוצים, שעברו תהליך
הכשרה, יצאו מעיירות החבל ועלו כסנוניות
ראשונות לארץ-ישראל כשהם מתיישבים
בכפרים, בערים ובקיבוצים. עשרות רבות של
אלפי יהודים אחרים הכינו עצמם לקראת הבשורה
של עלייה לארץ-ישראל.

יהדות ווהלין תחת המשטר הפולני, התגבשה
כחברה יוצרת ואופטימית, שמחה ותוססת החיה
מיגיע-כפיה. חברה זו פיתחה מערכת סיעודית
לאוכלוסייה המתקשה והקימה מוסדות
המבוססים על ערכים של ערבות הדדית.
ימי האופל והחשכה החלו עם כניסת הכוחות
הסובייטים לחבל, בעקבות הסכם אי-ההתקפה
בין הסובייטים לגרמנים. את המחיר המלא שילמו
כמובן היהודים. התקווה, שעם הכיבוש הסובייטי
תינצל האוכלוסייה מציפורני הנאצים, נגוזה.
שתי שנות הכיבוש הסובייטי החלישו מאוד את
האוכלוסייה. הארגונים היהודיים הושבתו ורבים
מהמנהיגים נאסרו והוגלו, אך צעירי ווהלין,
שהורגלו לחיי יצירה, יוזמה ומעש לא אמרו
נואש. אלפים מהם ירדו למחתרת וקיימו את
מרבית פעולותיהם בהסתר.

הכיבוש הנאצי החל באמצע שנת 1941. הוא
לווה בעידודן של כנופיות חיסול גרמניות
ואוקראיניות ושם באחת קץ לאשליות. במשך
חמשה-עשר חודשים, בתהליך שטני, אכזרי
ושיטתי, היכו כוחות-הרשע ללא רחם,
באוכלוסייה בכלל ובאוכלוסייה היהודית בפרט.
בעקבות החיסול השיטתי, דמם של בני

הפרטיזנים. במובן זה הייתה התקופה הרואית עם כל הסבל והייסורים.
את כל התופת הזאת עברו גם אבי ואמי.

לכן היום, שישים ושתיים שנים לאחר המרידה בגטאות ווהלין, כשאני מביטה באמי החובקת 11 נכדים וחמישה נינים, או כשאני נזכרת בסיפורה אודות אבי ז"ל (שניהם ראו במו עיניהם את בני משפחותיהם מוצאים באכזריות חייתית להורג בבורות-ההריגה), או כשאני מביטה בעיניה המספרות לי, גם ללא מילים, את הסבל הקשה שעברה ביערות ווהלין, בימי הקיץ החמים ובימי הקור המקפיא, תוך כדי לחימה הרואית לצד הפרטיזנים ביערות העבותים של החבל, אני יכולה להישיר מבט אל עיניה האמיצות ובאמצעותה גם לפנות אליכם - האודים המוצלים מאש - בני משפחת ניצולי חבל ווהלין היקרים והאמיצים, ולומר לכם: ואף-על-פי-כן ולמרות הכול ניצחתם, ניצחנו.

גבורתכם ההרואית בימים של חושך וליקוי מאורות; היכולת שלכם לשרוד בתוך הגיהנום הנוראי שנפל על בני עמנו; להמשיך ולחיות; להקים משפחות ולהעלות לעיתים גם חיוך על השפתיים; מהווים עבורנו - בני הדור השני והשלישי - אות ומופת לכוחות הכבירים הטמונים באדם וליכולת המופלאה הגנוזה בבני עמנו בכלל ובני חבל ווהלין בפרט.
ולסיכום,

אני שושי פלג לבית דוניץ עומדת כאן מולכם, בת גאה לאמי חיה לבית ברש ולאבי יהודה לבית דוניץ הפרטיזנים הגיבורים, בני העיירה קאמין קושירסקי וסטובכבה, מחבל ווהלין, מתחייבת בפניכם במעמד קדוש זה לזכור תמיד את מורשתכם - לזכור ולא לשכוח.

משפחותינו הפך להפקר.

בני משפחותינו, תושבי חבל ווהלין, הושמדו בין 1942 - 1943, לאחר מסעות השפלה אל הגטאות. באישון לילה ובהפתעה גמורה, לעתים תוך התראה קצרה ביותר, פרצו הקלגסים אל בתי היהודים וציוו עליהם לפנות את הבתים ולהתרכז בגטו. הגטו הוקם, בדרך-כלל, באזורים החלשים של העיירה, אליהם נדחסו מרבית יהודי העיירה. כ-20 איש הוכנסו לחדר אחד קטן, בתנאי צפיפות שהיו בלתי אפשריים. כך רוכזו משפחות שלמות: הורים, ילדים, זקנים, חולים ובריאים, ללא מזון וללא תנאים מינימאליים. במקביל ניסו הקלגסים למנוע כל יוזמה למאבק ע"י הפחדה, הרעבה, השפלה ורמייה.

עם כל זאת, הסיפור ההרואי של אחינו בני העיירות בחבל ווהלין, רק החל אז וראוי הוא שישמש מופת לכולנו.

כשנה לפני פרוץ מרד גטו וורשה המפורסם, פרצו מרידות מאורגנות וספונטאניות בגטאות ווהלין. מרידות אלה שמשו כמקור השראה, עידוד ודוגמא למרד גטו וורשה.

בחלק גדול מהגטאות, כשהצעירים היהודים הבינו, שטבעת המוות הולכת ומתהדקת סביב צווארם, הם הציתו את בתי הגטו וגדרות-העץ ונמלטו במאות ובאלפים אל היערות. כ-30 אלף יהודים נמלטו אז אל היערות, אך רק אלפים בודדים שרדו את התופת האכזרית שהמתינה להם ביער.

היו אלה כ-2000 צעירים, שהצליחו לשרוד את ההימלטות מהגטאות ומבורות-ההריגה ולהצטרף בסופו של דבר אל הכוח הפרטיזאני, שהלך והתגבש ביערות ובביצות ווהלין. כוח קטן זה, שסבל את כל סוגי הפורענויות גם בעת החיים ביער, הצליח בסופו של דבר להשתתף - מי בגלוי ומי בהסתרת זהותו היהודית - בכוח, שהיכה בצבא הצורר הנאצי בכל כוחו. רכבות ירדו מהפסים וכוחות קטנים של הצבא הגרמני נלכדו והושמדו במארבים שביצעו יחידות

רשימת הזרים שהונחו לפני המצבה לזכרן של קהילות ווהלין

העיירה ליוזביפול	עיריית גבעתיים
העיר לודמיר	ארגון יוצאי ווהלין
העיירה מניביץ' והסביבה	שלוחת יד-ושם בהיכל ווהלין
העיירה סטייפאן	ארגון הפרטיזנים ולוחמי הגטאות
העיירה סרנה והסביבה	משפחת קלורמן
העיירה סרניק	העיירה אוסטראה והסביבה
העיירה קאמין קושירסקי והסביבה	העיירה אלכסנדריה
העיירה קוריץ	העיירה ברזנה
העיירה קולקי	העיירה דובנו
העיר קובל	העיירה דומברוביצה והסביבה
העיירה רוז'ישץ'	העיירה ולאדימירץ' והסביבה
העיירה רטנה והסביבה	העיירה זדולבונוב
העיירה רוקיטנה והסביבה	העיירה טוצ'ין והסביבה
העיירה רדז'יבילוב	העיירה טורצ'ין
העיר רובנה והסביבה	העיירה טל-טרוכנברוד ולוז'ישט
	העיר לוצק והסביבה

בטקס יום השואה והגבורה

תאריך:

לכבוד

מר אהרון שטיין

יו"ר איגוד יוצאי ווהלין

הנדון: עצרת הזיכרון לשואה ולגבורה תשס"ד

אהרון היקר!

עונג הוא לי לכתוב מכתב תודה זה לכם ולפועלכם בעצרת השנה, שהתקיימה בנוכחות קהל רב לרגלי האנדרטה לזכרם של לוחמי ווהלין ולצדו של ההיכל, המסמל את מעשה ההנצחה, שביצעו הניצולים ושביקשו באמצעותו להציב יד לנרצחי האזור ככלל, וללוחמים כפרט. אני מבקשת להביע את רגשי התפעלותי מתכנון האירוע עד לפרטיו האחרונים, מן ההנחיה של גב' שושנה פלג ומר דב פלג ומשילובם של ניצולי הקהילות ושל בני הדור השני והשלישי באורח אקטיבי בטכס. העבודה המבורכת שלך, של מר אברהם ביבר, של מר בוריס בריק ושל מר יהודה מרין נשאה פרי והניבה טכס מרשים. הדברים, שנשאת מאוחר יותר בתוך העצרת המשותפת עם עיריית גבעתיים, היו מרשימים ומעוררי מחשבה. אני מבקשת להודות לכם בשמה של גב' נעמי גרוסמן, רמ"ד ההדרכה בשלוחה ובשמי, על הזכות שניתנה לנו להניח זר בשם "יד-ושם". אני מבקשת להודות לכם על ההזדמנות שניתנה לי לומר דברים בשם "יד-ושם" ולסמל בדברים אלה את העשייה המשותפת, המתקיימת בהיכל מזה שנים רבות, בין "יד-ושם" לבין איגוד יוצאי ווהלין. עבורי, בת להורים ניצולי שואה, שלא זכתה להכיר את דור הסבים ואת רובם המכריע של בני משפחתה, וכמי שעוסקת במחקר השואה, בהוראתה ובניהול שלוחת "יד-ושם" בגבעתיים, יום השואה הוא יום של הגיגים על השואה ועל התקומה. זהו יום, המהווה שיא עבור כל חברי לצוות "יד-ושם" בפעילות השנתית, המקיפה כ-25,000 משתתפים בימי-עיון ובהשתלמויות ובאלפי משתתפים נוספים, המגיעים לאירועים הייחודיים בשלוחה. אני מבקשת להודות לכם בהזדמנות זו על הרוח החברית והאנושית, שהפגנתם כלפי בני-ביתי וכלפיי בשנה קשה זו ותודה על שיתוף-הפעולה ועל הסיוע בניהול השלוחה.

בשם חברי לצוות ובשמי אני מבקשת לאחל לכם ולבני ביתכם כל טוב,

פרומי שחורי

מנהלת שלוחת "יד-ושם" בגבעתיים

דברים מפי אנדרהם כיבר - נציג הפרטיזנים וחבר ההנהלה - בערב יום הזיכרון לשואה ולגבורה. מאי 2003 (תשס"ג).

השלימו עם מר גורלם. בשלב מסוים הם פרצו את גדרות הגטאות וברחו אל היערות והביצות הלא נודעות שבסביבה.

גם אנוכי הייתי שם. יצאנו ליערות ללא אמצעי-לחימה, ללא עורף תומך, בסביבה אנטישמית עוינת ומתנכלת. רוב הבורחים נרצחו בדרכים ע"י מקומיים, או שהוסגרו לידי הנאצים תמורת קילו מלח או סוכר. חלקם קפא מהקור או גווע ברעב.

מעטים הצליחו בתנאים ההם לחיות ויותר מכך, למרוד ולהיאבק. הם לא היו גיבורים. חפצי-חיים היו. לתומם חשבו שזוהי זכותו הבסיסית של כל אדם באשר הוא אדם.

רק מעטים זכו לכך. מתוך רבבות, שהצליחו לברוח מהגטאות, רק אלפים בודדים שרדו ואלו השתתפו אח"כ בלחימה ובנקמה, אם בין שורות הפרטיזנים ואם במסגרת הצבא-האדום, שהגיע מאוחר יותר עד לברלין.

רובם עלו אח"כ ארצה והשתתפו כלוחמים במלחמת-השחרור, המכונה גם מלחמת-העצמאות. זכינו ואנו חוגגים מדי שנה בשנה את יום הקמתה של המדינה, הוא חג העצמאות.

והלין היא כיום אזור שאין בו יהודים וגם אם חיים שם אנשים, עברנו היא נשרפה לעד. היא נותרה בתודעתנו אדמה חרוכה ושחורה כלאחר שריפה גדולה. הצמחים שפורחים שם היום בגינות צומחים באדמה רוויה וספוגה בדם יהודים, דם הורינו, אחינו ואחיותינו, שכנינו ומכרינו. כל בית שהתגורר בו פעם יהודי, הוא עברנו מצבה. פרץ מארקיש - משורר יהודי יליד ווהלין, שנרצח ע"י סטאלין ב-1952 יחד עם סופרי היידיש - כתב בשנת 1921:

"יהודי ווהלין הם אנשים פשוטים, אבל בעלי

השנה אנו מציינים 61 שנים להשמדת יהודי מזרח אירופה (ביניהם יהודי ווהלין); 61 שנה להרמת נס המרד וההתקוממויות נגד הנאצים בגטאות; יציאה ליערות ולחימה נגד הצורך וכן

60 שנה למרד גטו וורשה, כשרידי המעטים ודלי-הנשק הניפו את דגל הלאום תכלת-לבן בקרב האחרון.

250,000 יהודים חיו בפלך ווהלין לפני פרוץ המלחמה. עם פלישת הגרמנים לברה"מ (22/06/1941), הוקם שלטון מרכזי של האוקראינים בהנהגת הנאצים והוטלו גזירות קשות על היהודים. הוקמו ה"יודנראטים", שייצגו את הקהילות מול הגרמנים ושעליהם הוטל לבצע את הגזירות השונות. כבר בספטמבר 1941 נרצחו כ-17,000 מיהודי רובנה.

לאחר 'עידת ואנזה' (ינואר 1942), שבה הוחלט על ההשמדה של העם היהודי, החלו להקים הגטאות בערים שבהם התרכזו היהודים.

בקיץ 1942 הוחל ברצח ובהשמדת היהודים בגטאות. השלב האחרון של חיסול הגטאות בוצע בחודשים ספטמבר-אוקטובר 1942. היהודים הובלו בצעדה ממקום ריכוזם לעבר בורות-ההריגה, שהוכנו מבעוד מועד ושם בוצע הרצח. הקורבנות נצטוו להתפשט וכך נורו עירומים אל הבורות, כשחלקם אף נקברו חיים. בודדים הצליחו לזחול בלילות מהבורות, להינצל ולהישאר בחיים.

עוד לפני-כן, במהלך אותו קיץ, קמו בגטאות התארגנויות ותנועות-מרי ע"י אנשים, שלא

והלחימה למען העתיד והדורות הבאים. זו הייתה גם צוואתם של הקדושים. כיום, כשהאנטישמיות שוב מרימה ראש וכשמכחישי-השואה הולכים ומתרבים בעולם, הרינו לחזור על השורות האחרונות של המנון הפרטיזנים:

"זה יום נכספנו לו, עוד יעל ויבוא, ומצעדנו עוד ירעים אנחנו פה".

נשמה יתרה. ילד ידע את פרשת-השבוע, בחור הוכיח בקיאות ברש"י, עגלון ידע פרק תהילים וסוחר אף ידע דף במשניות וגמרא".

אנו, יוצאי ווהלין בישראל ובעולם, זכינו להנציח בבית זה הנקרא "היכל יהדות ווהלין", את זכר קהילות ווהלין שהושמדו.

אנו אף זכינו להקים אנדרטה לזכרם של הפרטיזנים והלוחמים נגד הנאצים, עליה נחרטו שמותיהם של כ-1,000 לוחמים. לרובם, זו המצבה היחידה. יהי זכרם ברוך.

שומה עלינו להמשיך ולספר, לתעד עדויות, זיכרונות ותעודות מימי ההתנגדות, המרי

קהילות ווהלין מתאחדות

קהילות סרני, רוקיטנה, דומברוביץ, ולאדימריץ, ברז'ניץ, אנטונובקה, הורודץ וסביבותיהם מתאחדות בערב האזכרה לקדושינו שנספו בשואה. דברים מפי טובה לשם - יו"ד וועד ארגון יוצאי ולאדימריץ, ברז'ניץ, אנטונובקה, הורודץ והסביבה:

הולכים ומתמעטים ומוטלת עלינו החובה לשמר את השורשים התרבותיים ואת ההיסטוריה של משפחותינו; לזכור את הטרגדיה, שפקדה את יהודי ווהלין במלחמת-העולם השנייה ולספר על החיים היהודים, כפי שהתנהלו בערים, בעיירות ובכפרים של חבל ווהלין טרום-השואה. בכך נוכל לתרום לעיצוב הזיכרון האישי והקולקטיבי של ילדינו.

משום כך החלטנו, הוועדים של ארגון יוצאי סרני, רוקיטנה, דומברוביץ, ולאדימריץ, ברז'ניץ, אנטונובקה, הורודץ וסביבותיהם, לשתף פעולה ולערוך את האזכרה במשותף. התהליך לא קל אמנם, אך אין מנוס אלא להתאחד ולהתלכד כדי להמשיך ולשאת את הלפיד שהפקידו בידינו סבינו והורינו. ההיסטוריה של יהדות ווהלין היא הזיכרון הקולקטיבי שלנו!

יע זיכרון יע זיכרון יע זיכרון,
יע זיכרון יע זיכרון יע זיכרון,
יע זיכרון יע זיכרון יע זיכרון,
יע זיכרון יע זיכרון יע זיכרון.

השנה יתקיים טקס ערב הזיכרון והתייחדות עם קדושינו שנספו בשואה במשותף, בי"ד אלול תשס"ד, 30 באוגוסט.

הזיכרון האישי והקולקטיבי שלנו ושל קרובינו הוא חלק מהזהות שלנו. אנחנו חיים בהווה, מביטים אל העתיד אך לא שוכחים את העבר. עם חלוף השנים, המשימה המוטלת עלינו העדים החיים, קרובי-משפחה ובני הדור השני והשלישי לזכור את העבר האישי והקולקטיבי של כולנו, נעשית יותר קשה, אך לא פחות חשובה ואולי אף יותר.

בני-המשפחה והקרובים, שנולדו בחבל ווהלין

דברים מפי בן-ציון קמיניצקי, נציג רטנה והסביבה

התפרצות געשית או של אסון-טבע, את השואה עשו בני-אדם במאה ה-20, בתקופת הטכנולוגיה המתפתחת ו"התרבות המתקדמת"...

את השואה אין להסביר מתוך נקודת-הראות של היום, אלא מתוך המציאות הקשה של השנים 1941-1945.

אנו מספרים על השואה משום שהיא קרתה ומשום שהיא מהווה טראומה בסיסית. אין טעם לערוך טכס-אזכרה, כאשר 365 הימים שלפניו ניצבים 'עניים ממעש', שהרי לערב-הזיכרון יש משמעות, רק אם הוא בא כהמשך לזכירה רציפה במשך כל השנה.

קורא אני לבני דור-ההמשך לקחת חלק במעש, להצטרף לעשייה במסגרת הקהילה, לבסס את ההנצחה ואת הזכירה, לפעול ולטפח אתרים של קברי-אחים ולתעד את התקופה. יהיה זכרם ברוך לעד!

6 מיליונים, 6 מיליונים זה מספר גדול מדי, כבד מדי. אנו זועקים את מספר המיליונים, אנו זועקים את זעקת יקירי-רטנה והסביבה, לזכור ולא לשכוח!

מאחר ודור שרידי השואה הולך ופוחת, נשארנו מעטים השומרים בלב את סיפור המשפחה והקהילה, והזיכרון הולך ומתעמעם. עלינו מוטלת החובה הקדושה לדאוג לכך, כי תודעת השואה תהיה בבחינת שלהבת העולה מאליה - לזכור ולא לשכוח!

קורא אני לחברים, שחוו את החוויות הטראומטיות, לספר, להקליט ולהשאיר למשמרת עדות חיה ואוטנטית. העבירו נא עותק מהעדות גם לארגון רטנה למשמרת.

עלינו להעמיק את הקשר בין הדורות, לעודד את הצעירים לגלות עניין בנושא השואה ולהנחיל את ערך הזיכרון לדורות הבאים. כדאי להדגיש, השואה לא הייתה תוצאה של

בת לעם הנבחר

דברים מפי צפירה גבע. "לא לה שהיו ואינם" יום השואה תשס"ד

סבי וסבתותיי, דודי ודודותיי, בני-דודים יקירים! הנני בדרכי לטקס יום-השואה, טקס שנערך לזכרכם הקדוש. אני מקווה שאתם צופים בי שם למעלה ורואים, כי למרות שמעולם לא הכרתי אתכם, לא שכחתי אתכם. הנה לבשתי את חולצתי הלבנה ואת מכנסי השחורים וכשאגש אל האנדרטה, אזקוף את מלוא גבי השחוח עד כאב ואעמוד שם כמו שאתם עמדתם לפני מותכם: יהודים יפים וגאים. אני לא הייתי שם - אך שמעתי את נאקתכם. הרגשתי את נשימתכם האחרונה בעורפי והיא הנותנת לי כוח להמשיך הלאה, הלאה...

אני אנשום את האוויר שלא נשמתם
אני אצחק את הצחוק שלא צחקתם
אני אשמח את השמחות שלא שמחתם
אני אשכיל את ההשכלה שלא השכלתם
אני אוהב את האהבות שלא אהבתם
אני אגשים את החלומות שלא הגשמתם
אני אחווה עד תום את החיים שלא חייתם
אשתה לרוויה את האושר אשר לו לא זכיתם
אני אצروب עד כאב את בשרי בשמש החמה
אני אלד את הילדים שלא ילדתם
ואגדלם לתפארת במדינה אשר אליה לא זכיתם להגיע.
אני בשר מבשרכם נצר לשמכם
מצבה חיה לתפארת נשמתכם
וכשאצעד בגאווה להניח את הזר על קברכם תצעדו לידי, וכך נלך כתף-אל-כתף,
שכם-אל-שכם ונראה לעולם שאנחנו כאן.
הביטו בי! זקופה וגאה, בת לעם נבחר. וכשתחריד הצפירה את הדממה,
תדעו שניצחנו.

בשנה האחרונה מנהלים נציגי דור ההמשך את הפעילויות השונות בארגון יוצאי קובל. זאת לאחר שמזכיר הארגון, אהרון שטיין, קיבל עליו את תפקיד יו"ר האיגוד העולמי של יוצאי ווהלין והנהלת ארגון הקובלאים ביקשה מנציגי דור-ההמשך לקחת על עצמם את ניהול ענייני הקהילה ולסייע לחברים הוותיקים, שכוחם אינו עוד כתמול שלשום.

קיבלנו על עצמנו לנהל את האזכרות השנתיות ולשמחתנו לאזכרה הראשונה שערכנו הגיעו גם רבים מבני דור-ההמשך, שהביעו נכונות להשתלב בפעילות הקהילה.

ערכנו גם מסיבת חנוכה משותפת למבוגרים ולילדים, עם סיפורים של וותיקים על חנוכה בקובל ועם תוכנית אומנותית של חברי הארגון. מתוך אווירת השמחה והשירים ששרו בחגיגה נוכחנו לדעת, שקל יותר לשמור על קשר בקהילה בין הוותיקים והצעירים בדרך של שמחה וקירוב לבבות וכי חשוב לערוך מפגשים שמחים או חגיגיים ולא רק ערבי-זיכרון.

בנוסף לפעילות הרגילה החלטנו לעשות כל שביכולתנו כדי לאסוף עדויות ומסמכים של יוצאי קובל, בטרם יעשה הזמן את שלו ולא יישארו עדים חיים. פרויקט ההקלטה של אנשי קובל יצא לדרך לפני כשנה ובאמצעים החובבניים העומדים לרשותנו - מצלמות וידאו ביתיות ומכשירי הקלטה - רשמנו את סיפוריהם של וותיקים, שעלו ארצה בשנות העשרים והשלושים ושל ניצולים, שהצליחו לברוח מפני הנאצים.

שמענו תיאורים של העיר קובל בתחילת המאה ובזמן מלחמת-העולם הראשונה וכמובן שמענו סיפורים קשים על מה שהתרחש בתקופת השואה. אספנו גם מאות תמונות, מכתבים ומסמכים מאותן תקופות ואת עיקרי הדברים הבאנו בדפי-המידע ששלחנו לחברים.

לאור החומר הרב שנאסף ועוד ייאסף, בכוונתנו להקים ארכיון מסודר לשמירת כל הממצאים שאספנו. נושא זה דורש שיקול-דעת בדבר דרכי השימור והיעילות לנוחות קהל המשתמשים.

העבודה עדיין מרובה, שכן מדובר במלאכה קשה משחשבונו, אשר דורשת זמן ומאמץ רבים ביותר ואילו אינם עומדים תמיד לרשותנו. העובדה שאנו מתנדבים, מגבילה אותנו בזמן ובאמצעים. לאחרונה יצרנו קשר עם אנשי "יד-ושם", אשר הביעו נכונות לעזור ולשתף פעולה. בשלב ראשון לקחו לידיהם את מלאכת ראיון הניצולים אשר ברחו מהנאצים. כמו"כ קיבלנו מהם הדרכה בדבר הדרכים לשימור החומר ולהקמת הארכיון - גם נושא זה יעשה בשיתוף עמם.

בסוף חודש מרץ הקרוב נערוך לחברי הארגון ולדור-ההמשך סיור מיוחד ב"יד-ושם" בירושלים, אשר יתמקד בקורות יהודי קובל בתקופת השואה ובחומר שנאסף על כך במכון המחקר של "יד-ושם". עד עתה הביעו עשרות חברים רצון להשתתף בסיור ואנו נערכים לארגון סידורי ההסעה.

למרות הקשיים והזמן הרב שתובעת מאתנו הפעילות בארגון יוצאי קובל, חשוב לנו להמשיך ויש לנו סיפוק רב לאור העניין והנכונות לתרום מצד החברים.

ימים הולכים ובאים, לאט לאט הולך ופוחת מספרם של בני דור הניצולים, ועמם הולכת ופוחתת סיפורה של קהילה מפוארת, שכמותה היו פזורות רבות ברחבי פלך ווהלין בפולין. ישנם בתוכנו לא מעט חברים "נושאי החותם" ששומרים בלבם את הסיפור המשפחתי מתקופת השואה הנוראה והם ממשיכים לשאת את זיכרון הקדושים שנרצחו ונשחטו ע"י הצורר הנאצי ועוזריו ימ"ש.

נעלמו ונהרסו אורחות חיים של מסורת יהודית, של אמונות ומנהגים של אבות אבותינו - תרבות מפוארת שנעלמה ואיננה עוד. עלינו, בני דור ההמשך מוטלת החובה הקדושה להעמיק את הקשר הבין-דורי ולעודד את הנוער לגלות עניין בנושא השואה כדי להנחיל את ערך הזיכרון והמורשת לדורות הבאים.

אנו בני הדור השני צריכים להביע נכונות להצטרף אל ההורים, שנושאים בעול ההנצחה במהלך מחצית המאה שחלפה. הצטרפנו ואנו לוקחים על עצמנו את האחריות בארגון וניהול האזכרות השנתיות של קהילת רוקיטנה שנחרבה. בשנתיים האחרונות אנו מקיימים את האזכרה השנתית בהיכל ווהלין יחד עם קהילות סרנה ודומברוביץ, והשנה הצטרפו לאזכרה המשותפת גם קהילות ולאדימרץ, ברז'ניץ, אנטונובקה, הורודץ וסביבותיהם.

עלינו לפעול למען שמירת המצבות ואתרי קברי האחים בוהלין ובעיקר לפעול למען טיפוח הקשר בין הדורות, שהיא עבורנו משימה בעלת משמעות היסטורית. אנו קוראים לכל בני דור-ההמשך לקחת חלק בפעילות ההנצחה.

פעילות וועד רוקיטנה

בשנת 1992 הוסר מסך הברזל בין רוסיה ומדינות ברית-המועצות לשעבר ובין העולם. חלומות של שנים רבות על ביקור בעיירות החרבות החלו להתבצע ורבים הגשימו את חלומם לחזור למסע לעיירתם.

מאז, מדי שנה כמעט, יוצאת קבוצה מאורגנת ומגיעה לשם, לביקור בריק הגדול. מסע כזה מסובך מאוד ורגשי מאוד. למסעות מצטרפים צעירים בני הדור השני ואפילו השלישי. הם לא מאמינים למראה עיניהם בבואם לשם. שם רואים את החורבן הגדול במציאות. עיירות ללא יהודים שחלקם נהרגו בכיכר השוק ואחרים שנורו ונזרקו לשלושת הבורות ביער סרנה יחד עם כ-18,000 מבני רוקיטנה, סרנה, דומברוביץ ועיירות הסביבה.

מדי שנה כשחוזרת משם קבוצה, נפגשים חברי הוועד לתכנן כיצד לשמר את מה שהעיניים ראו שם, בוהלין. לדאוג לזיכרון-עד לכל אלו שלא חזרו מהזוועות והחורבן. ללא שימור והנצחה, תהיה מחיקה טוטאלית של העבר היהודי המפואר שהיה שם ואיננו עוד.

חברי הוועד כוללים את הוותיקים: יששכר (שוכר) טרוסמן - יו"ר, מרים מרום (מרה סלוצקי), אשר בינדר, איציק צ'צ'יק ומשה טרוסמן. אל הוועד הצטרפו בני הדור השני - דוד אידלמן ורפי שפירא שגם חברים בהנהלת האיגוד של בית ווהלין. הם הכוח המניע לעשייה חשובה זו.

גם לרוקיטנאים בתפוצות יש חלק נכבד בהנצחה, ובעיקר תודה לאלה ולארי גומולקה מקנדה, גם על הפעילות באיסוף התרומות לשיפוץ ואחזקת בית-הקברות ברוקיטנה, וגם על עבודתה הגדולה של אלה בתרגום ספר רוקיטנה לאנגלית וכתירתו באתר באינטרנט:

www.jewishgen.org/yizkor/rokitnoye/rokitnoye.html

גם בארץ התגייסו יוצאי רוקיטנה לדורותיהם וכך החלה להתגלגל העשייה. התחלנו עם הקמת שתי מצבות וגידור הבורות בסרנה (יחד עם קהילות סרנה ודומברוביץ), כשעל המלאכה ניצח בהצלחה רבה זליג ברקאי מיוצאי סרנה. הקמנו לוח זיכרון שתלוי בכניסה לכיכר השוק ששם נאספו היהודים לפני העברתם לבורות בסרנה, וחלקם נהרגו בכיכר בניסיונם לברוח מהגורל המר. בשנה האחרונה הקמנו גדר חדשה סביב בית הקברות היהודי בעיירה ותוקנו מצבות שקרסו. שופצה גם מצבת האחים בבית-הקברות. כמו-כן הוקמו לפני כמה שנים מצבות זיכרון בכפרים ברזוב וגליננה שבאזור רוקיטנה. לפני כמה שנים אורגן ע"י הוועד ביקור ביד-ושם בירושלים. הביקור כלל גם את עמק הקהילות הסמוך ליד-ושם ובו חקוקים שמות כל הקהילות, שהיו קיימות לפני השואה והוכחדו. הוספנו "דפי-עד" של הנספים לרשימת השמות ביד-ושם.

המשימה הבאה, שבעשייתה כבר הוחל, היא הוצאת ספר המשך לספר רוקיטנה. הספר ינציח את יוצאי רוקיטנה, שזכו להגיע לארץ ולארצות אחרות בעולם וכבר לא נמצאים אתנו. אנו נמצאים עדיין בשלב איסוף החומר.

ניצולי העיירות הוותיקים מתמעטים משנה לשנה ומספרם הולך וקטן. היום קיימים כ-60 חברים וותיקים ועוד כ-250 מבני דור ההמשך. ועל כולנו מוטלת המשימה לא לשכוח את מתינו ולא לסלוח לכל מי שגרם לכל הזוועות הללו. כולנו תקווה שכך יהיה.

ביקור בביא-העלמין ברוקיטנה, קיץ 2003

בני הדור השני בהתחקות אחר משפט רוצחי יהודים מקובל

הדברים הוכחו ע"י צבי רז

40 שנה עברו מפתחת המשפט שנערך בעיר אולדנברג שבגרמניה לשני הפושעים הנאצים, אריך קאסנר ופיריך מנטיי, שרבים ממעלליהם מוזכרים בספר קובל.

מסיבות לא ברורות מהלך המשפט וגביית העדויות נשארו עבורנו, יוצאי קובל, בגדר תעלומה.

אנו, בני הדור השני ליוצאי קובל ביקשנו להתחקות אחר מהלך המשפט, בתקווה להבין מעט יותר ממה שקרה באותם ימים נוראיים בהם נרצחו בני משפחתנו שנשארו בקובל - סבים, סבתות, דודים, דודות, ילדים ועוללים בני יומם.

התחלת הפעילות לא הייתה מעודדת. להפתעתנו החומר הקיים ב"יד-ושם" מצומצם ביותר ואף המעט שקיים נאסר לשכפול ע"י ארכיון המוצא בגרמניה...

למזלנו בא לעזרתנו חברנו לוועד יוסף גולדמן, שהוא עצמו ניצל מציפורני הנאצים. יוסף פנה לחבר מברלין אשר צילם עבורנו את נימוקי גזר-הדין - כ-170 עמודים כתובים בגרמנית. נודע כי קיימים למעלה מ-30 כרכי עדות במשפט זה.

תרגום החומר הרב המצוי בנימוקי בית-המשפט נעשה בעצם ימים אלו ע"י בני גבירצמן, עיתונאי "ידיעות אחרונות" בדימוס, שאף כי אינו בן ליוצאי קובל, התנדב ונרתם במסירות רבה לביצוע עבודת תרגום כה מסובכת ומורכבת. להלן, אנו מעלים על קצה המזלג, מעט ממהלך המשפט.

יהיו הדברים תזכורת לרצח יהודי קובל וכן לנו בבחינת "לזכור ולא לשכוח!"

ציטוטים מתוך כתב התביעה

תביעה נגד:

1. הקומיסר האזורי בעבר של "קובל", אריך

קאסנר, יליד 6.11.1912.

2. מפקד המשטרה בעבר של "קובל", פריץ מנטיי, יליד 15.3.1898.

נגד השניים הוגש ב-3.8.1964 כתב תביעה לבית-המשפט ב"אולדנבורג". הדיון בתביעה העיקרית נפתח בבית-משפט עם מושבעים. הנתבעים מואשמים בביצוע רצח בני-אדם בקובל/ אוקראינה ובסביבתה בשנים 1942-1943. לפעמים הם פעלו יחדיו, אך תמיד היה זה כתוצאה מתאוות רצח חולנית או ממניעים הנובעים מאכזריותם.

בנוסף, הנאשם קאסנר מואשם בכך, שמכוח סמכותו על הנאשם מנטיי, נתן פקודות לבצע מעשים אלו במזיד. ייאמר שהנאשם מנטיי סייע במודע למעשים אלו.

הנתבע קאסנר שימש בתפקיד קומיסר אזורי בקובל והיה שותף לביצוע ההוראות של השלטונות הנציונאל-סוציאליסטיים לחיסול היהודים מסיבות גזעניות. למעשה השמיד לפחות 11,000 יהודים בגטאות, כאשר לקח חלק בריכוז יהודים, בארגון אמצעי-תחבורה להובלת היהודים למקום הרצח ובפיקוח על הוצאתם להורג. נאספו עדויות על כך, שקאסנר עצמו ירה באנשים למוות והשתתף ב-12 מקרים לפחות, הכוללים רצח של 25 יהודים כמפורט בכתב התביעה.

הנאשם מנטיי השתתף בפעולת ההשמדה ההמונית תוך ביצוע הוראות, שקיבל מהממונה עליו. מנטיי שמר על הגטו ובשעה שהיהודים הובלו למקום השמדתם, חיפש אחר יהודים מתחבאים, שיועדו להשמדה, שמר עליהם בעת מעצמם עד להוצאתם להורג ולפעמים גם לקח חלק בהשמדה ההמונית עצמה.

נאספו עדויות על כך שמנטיי עצמו ירה למוות ב-16 מקרים לפחות הכוללים רצח של למעלה מ-50 איש.

ציטוטים מתוך גזר הדין

בשם העם!

פרט לאישומים שבהם נמצאו זכאים, נידונו כל אחד מהם למאסר עולם: הנאשם קאסנר, בגין רצח המוני של לפחות 6,000 איש במקרה אחד ורצח אנשים נוספים בשלושה-עשר מקרים אחרים והנאשם מנטיי, בגלל רצח בשלושה מקרים.

שני הנאשמים איבדו את זכויות האזרח שלהם לכל החיים.

קטעים מתוך הנמקות השופטים לגזר הדין

...בין אמצע מאי 1942 לסופו, חולקו מחדש היהודים בשני הגטאות (של קובל) בפקודת שלטונות הכיבוש. יהודים, שעבדו בשביל השירותים הגרמניים והיוו כוח-עבודה שאי אפשר היה לוותר עליו, הועברו לגטו בעיר החדשה. יהודים שלא עבדו, ובעיני השליטים דאז לא היה בהם שימוש, הועברו לגטו בעיר הישנה. חלוקה זו נבעה מההחלטה, שנתקבלה באותה נקודת זמן, להרוג את היהודים שלא היו דרושים לעבודה. לגבי היהודים האחרים - העובדים - נדחתה ההחלטה להורגם, מסיבות כלכליות... (..) היהודים, שנלקחו מהגטו של העיר הישנה, הובלו לרציף מצפון למסילת-הברזל המוליכה ל"בריסק" ומשם הובלו בקרונות-משא אל גיא-ההריגה - מצפון ל"קובל".

גיא-ההריגה עצמו היה מחצבת חול וחצץ ונוספו לו עוד מחפורות, במיוחד לצורך האקציה. היהודים הוכרחו להתפשט, הגברים לגמרי והנשים עד לבגדיהן התחתונים. כשהם מסודרים בשורות, הם הוכרחו להיכנס אל תוך המחפורות ושם נורו למוות. בתחילה, אולצו היהודים לשכב על קרקעית המחפורות ולאחר-מכן על הגויות של אלה שנורו לפנייהם. בגדי ההרוגים וחפציהם נשלחו בקרונות-המשא בחזרה אל הרציף ואחרי שפורקו, הוטענו הקרונות בקורבנות נוספים, שהובאו לגיא-ההריגה והומתו שם. במשך יומיים או שלושה ימים נמשך רצח ההמונים ובצורה זו ניטלו חייהם של לפחות 5,000 יהודים, גברים, נשים וילדים.

הנאשם קאסנר הופיע בכל אחד מימי הרצח לפחות בשולי גיא-ההריגה. גם כאן הוא רצה,

בהופעתו כנציג בכיר, להשתתף באקציה ולוודא הוצאתה לפועל לפי התוכנית (...).

(...) דבריו של הנאשם קאסנר, בנוגע למצב גיא-ההריגה וצורתו, כמו גם בנוגע להוצאות להורג, נכונים. השיטה והתיאורים הללו - לפיהם הוצאו הקורבנות להורג, כשהתפשטו עירומים, נאלצו לשכב במחפורת על גויות יהודים שנהרגו לפנייהם, לפני שספגו את הירייה בעורפם - נראים אמינים, כי צוותי הירי גם במקומות אחרים במזרח התנהגו באותה צורה (...).

(...) לאחר ההמתות ההמוניות בימים הראשונים של יוני, פיקח הנאשם קאסנר על כניסתם של יהודים, שחזרו מהעבודה לגטו בעיר החדשה. לפי ההוראות שיצאו מטעם שלטונות הכיבוש, אסור היה להם להחזיק ברכוש או בכסף. בביקורת, שנערכה כנראה ביולי 1942, נמצאו ברשותם של עשרה מהיהודים שנבדקו כסף או מטבע זר. עשרה יהודים אלה הוכרחו לסור הצידה ובתום הביקורת הוצעדו אל חזית בניין היודנראט, שנמצא בקרבת שער הגטו. כאן ציוו עליהם הנאשם קאסנר לכרוע על ברכיהם זה לצד זה. הוא צעד מאחורי שורת הכורעים והרג אותם אחד אחד בירייה בעורף. הוא עשה זאת כי כבר ידע, שהוחלט על המתת כל יהודי "קובל" ולכן חייו של יהודי לא היו שווים בעיניו מאומה. הוא גם ידע, כי המתת יהודים, שלא נשמעו להוראות של שלטונות הכיבוש, לא תעורר כל שאלות אצל בעלי השררה דאז. (...)

(...) מאמצע אוגוסט 1942 ואילך פונה גם הגטו בעיר החדשה וחלק מכ-2,500 תושביו נורו למוות. חלק אחר שולח למחנה עבודה מחוץ לקובל. המספר הכולל של אלה שנורו אז אינו ניתן לקביעה ברורה, אבל הוא הגיע, לפי העדות שמסר קאסנר עצמו, לפחות לאלף איש.

לפני ההמתה או השילוח, הועברו היהודים הללו, כמו שנעשה לגבי העצירים של אנשי המיליציה, אל בית-הכנסת הגדול ושם הוחזקו בקבוצות, תחת שמירת אנשי המיליציה האוקראינית והז'נדרמריה הגרמנית. הדבר התרחש למרות שנציגי השירותים הגרמניים חזרו שוב ושוב והזמינו כוח-עבודה יהודי אצל הנאשם קאסנר.

(...)

(...) גם לאחר ההמתה ההמונית בימים הראשונים

של יוני, בוצעו בקובל הריגות יהודים בירייה, עד בערך סוף 1942.

בפקודת הממונה - מפקד משטרת המחוז ראפ - הנאשם מנטי עם יחידת טירוני המיליציה שבפיקודו נתנו סיוע, שאפשר את המתות ההמונים, לפחות בכך שהשתתפו באיסוף היהודים ובשיגורם אל גיא-ההריגה. הוא והאוקראינים, אנשי יחידת האימונים של המיליציה, נטלו חלק בכיתור הגטו בעיר הישנה, השגיוחו על הוצאת היהודים מהגטו, ערכו חיפושים מקיפים בדירות וגירשו את היהודים לרחובות.

כבר אז ידע מנטי, כי היהודים, על פי החלטת השלטונות, יוצאו להורג בגלל השתייכותם לגזע השמי והוא, במעשיו, סייע בהריגתם. היה לו ברור גם, כי הרדיפה הגזענית והמתת היהודים מייצגת אי-צדק וכי במלאו את פקודת הממונים עליו נטל חלק בכך... זה שהנאשם מנטי ירה בקורבנות בעצמו או שאפשר לאנשי המיליציה לירות ביהודים העצורים מייד או אחרי שהובאו לבית-הכנסת, אי אפשר להוכיח, למרות שקיים חשד כבד שכך היה...

הצדקת רצח עם -

גורסתו של רוצח נאצי

"על המסילה ליד גיא-ההריגה, ניצבו שני קרונות מים, שמהם שתו היהודים והתרחצו. מסביב, בכל מקום, ישבו יהודים. שני רבנים ניהלו טקסים דתיים. ד"ר פונק דיבר איתם ושאל אותם מדוע לא ניסו להימלט ליער. הרבנים ענו, כי נוכח שנאת האוכלוסייה האוקראינית כלפי היהודים, לא היה לבריחה כזאת כל סיכוי להצליח. האוקראינים היו שורפים אותם חיים, אם היו מוצאים אותם.

הוא, קסנר, הכיר את היהודים הנוכחים. הרבה מהם ניגשו אליו כדי להיפרד ממנו. הם אמרו לו כי הם יודעים כי הם חייבים למות בגלל היהודים בוו-סטריט, שעוררו את כל העולם נגד הגרמנים. הוא, קסנר, לא חש כל אשמה במותם. בלב גיא-ההריגה ניצב אדם לבוש בפראק עם כינור. הוא הכיר איש זה היטב, כי קודם לכן הוא עבד אצלו בניקיון. היה זה מנצח בתזמורת הרדיו

של וורשה בשם יוסף. הוא ביקש רשות להיפרד ממנו, קסנר, אישית. גם יהודי זה אמר לו, כי על כל מה שמתרחש שם יש להאשים את אלה שגרמו לכך שכל העולם יצא נגד גרמניה. הוא הזכיר בהקשר זה את רוזוולט ומורגנטאו (שר האוצר היהודי האמריקני). לאחר שהם לחצו ידיים, נטל היהודי את הכינור שלו וניגן את "טראומריי" של שומאן ואת "אני מתפלל לאלת האהבה". בסיימו, ניתן את הכינור, שבר את הקשת ורמס אותם."

בית המשפט מציין בהקשר לעדות הרוצח: מתברר כי הנאשם קסנר דיבר כבר בחקירתו הראשונית על הכנר בפראק ומלבד זאת הוא תיאר אז בפירוט את הנסיבות שבהם הומתו היהודים. גם את הטענה, שיהודים רבים נפרדו ממנו ובעשותם זאת הכריזו, כי הם יודעים שאינו נושא בכל אשמה למותם ויותר מכך, שהם חייבים למות בגלל יהודי וול-סטריט, הוא כבר העלה קודם לכן. כאן שם הנאשם בפי הקורבנות את הסיסמה המצערת, שבה השתמשה ההנהגה הנציונאל-סוציאליסטית בעצמה, כדי להצדיק את מעשיה. סיסמה, שבטוח לחלוטין כי היהודים לא האמינו בה.

עד כמה התרחק קסנר כאן מהאמת מתברר גם מכך, שהוא טוען כי הכנר מזכיר בגיא-ההריגה את רוזוולט ומורגנטאו ובכלל לא מתקבל על הדעת, שהוא התיר לכנר להשמיע את תרועת האשכבה על-ידי נגינת "אני מתפלל לאלת האהבה", שהייתה אסורה אז בהשמעה.

על הסיפור אודות קרונות המים שבהם הותר לקורבנות להתרחץ ולהתרענן לפי הוצאתם להורג ועל הוידוי האחרון, שניהלו הרבנים, מוטב היה לנאשם אילו שתק לגמרי (ובכלל לא היה מעלה אותם).

בית-המשפט משוכנע לחלוטין, כי הנאשם המציא בחופשיות את כל הסיפורים הנוגעים-ללב הללו על מנת לכסות באמצעותם על האירועים שהתרחשו באמת, כדי שייראו באור רך יותר ולגרום (לבית-המשפט) להאמין, כי אפילו היהודים לא ראו בו אחראי או אחד מהאחראים להמתות ההמוניות.

"קירות הבכי" - בית הכנסת הגדול בקובל

מאת: אלי מנדל. גבעתיים, ה' בא"ר תשס"ד. 26.4.04

בדחילו-ורחימו אני ניגש פה לכתוב על בית-הכנסת שלנו, שנשאר לעמוד מיותר - זכר לחורבן העיר היפה קובל.

בשנת 1944, כשהרוסים הסובייטים שיחררו את קובל, העיר נשארה בשליטת הרפובליקה האוקראינית. בית-הכנסת הפך לבית-חרושת לטקסטיל, לצדו נוספו בניינים אחדים ורגל יהודי לא יכלה עוד לדרוך במקום.

לכן החלטנו - וועד יוצאי קובל בישראל - לקחת עלינו את המשימה של הנצחת זיכרון בית-הכנסת לדורות הבאים.

כשהגרמנים כבשו את קובל, הם הפכו את מתחם בית-הכנסת למקום ריכוז להוצאה להורג (אומשלג פלאץ). מדי יום אספו משני הגטאות עד ל-500 יהודים, העבירו אותם למקום הריכוז ובערב לקחו אותם במכוניות-משא והובילו אותם בדרכם האחרונה לבאכווה - כפר המרוחק 3 ק"מ מקובל ושם ירו בכולם.

רבים מבין הנידונים, שרוכזו בבית-הכנסת בקובל, ידעו כי משם תהא זו דרכם האחרונה והם הנציחו את שמותיהם על קירות בית-הכנסת במילות-פרידה אחרונות.

קירות בית-הכנסת נהיו לקירות-הבכי, כבוכים ומספרים על אחינו ואחיותינו, שהלכו לדרכם האחרונה. שלמה פרלמוטר היה בין ראשוני חיילי הצבא הרוסי, המשחררים את קובל ומשנתגלו לפניו על-גבי קירות בית-הכנסת, ברשימה בלתי נגמרת, שמות ומילות-פרידה, הוא שקד במשך שבוע להעתיק את כולם לרשימותיו.

דברים אלו נודעו לנו מפי עיתונאים, שהגיעו לקובל וצילמו את "בכי הקירות". העיתונאים הוסיפו וסיפרו כי בזמנו, "קירות-הבכי" היו לצנינים בעיני פקידי המנגנון של העירייה האוקראינית ולאחר כחודש ניתנה הוראה לצבוע את הקירות בצבע לבן ואת מבנה בית-הכנסת הפכו לבית-חרושת לטקסטיל.

להלן מס' דוגמאות לנכתב על הקירות:

"תזכור לבאים אחרינו!

דם טהור ישפך בעוד שעה של צעירי עמנו

דם נקי כמי הכינרת

דורשים אנו נקמה, נקמה, נקמה"

אזכרה יהודה שכטר

"ארץ אל תכסי דמנו, שמיים נקמו נקמתנו
אנו הולכים למיתה אכזרית יחד עם כל עדת קובל
על ידי הרוצחים האכזריים"

יום ה', י"ד ימים לחודש אלול
בלומה, יעקב, דוד ויהודה

"בת 20 הנני ומה יפה העולם סביב
למה יורידוני לטמיון, את כל ישותי משואת לחיים?
האמנם רגעי האחרונים הגיעו?
נקמה! נקום ינקום כל אשר יקרא את משאלתי האחרונה"
(ללא חתימה)

ארגון יוצאי קובל החליט לבנות דגם של בית-הכנסת ולהציבו בקומה ב' של היכל ווהלין.
דגם מיניאטורי זה, יהווה אנדרטה עבור קורבנות יהדות קובל מחד ומאידך ישמש כאמצעי-עזר מוחשי
לדורות הבאים: ללמוד על הנאצים ועוזריהם האוקראינים, שהשמידו את יהדות קובל יחד עם יהדות
אירופה. ללמוד ולא לשכוח.

דגם זיה"כ ז"קלס

הכתבה "נושאת הצלב" מוקדשת לזכר הורי זליג וטובה ברנבוים ולאחותי דבורל'ה בת ה-10, שנרצחו בידי הנאצים בזמן השואה.

...לא, אין לי מה להפסיד, רק יפציע השחר, אגש ואמסור את עצמי לגסטפו. כמה דקות של חרדה... פחד... פיק ברכיים... ולאחר זאת הכל יהיה אחרי, אזכה בשלווה הנכספת, הנצחית... ההרהורים מסתבכים והולכים, קשה להחליט. מחשבות אבדון נוקבות כאיזמל חד, הולמות כפטיש בסלע. הכל ריק, מטושטש וחשוך, האיברים נעשים כבדים יותר ויותר. קשה לשאתם על הגוף התשוש והעיף. לו ירד חושך נצחי, זה שמלפני הבריאה, יעטוף את כל היקום, את הרוצחים והנרצחים, את השוחטים והנשחטים. אבל בינתיים, משום מה, השמים בהירים... יותר מדי בהירים - ללא עב וענן. וכמו להכעיס הם קורצים לך וקוראים להחלטה ברורה ומהירה, אין זמן להיסוס, העולם של אתמול חרב ולא יחזור. מה טעם לחיים שכולים, בודדים, כחיה נרדפת ללא בית ומקלט, בלי הורים ומשפחה? עולם האתמול פלט אותי כאת האחרים ואין טעם, שדווקא אני אתלה בענף רופף של תקוה מזויפת ואסתתר מתחת לקרקע בעילום שם. הו כמה טוב לאלה שאינם עוד בחיים ושהעינוי הזה כבר מאחוריהם כמו למשפחתי, להורי...

קרני השמש הלוהטות המשיכו ללחום בענני האבק המתנשאים אל-על והפכו לסילון ענק של אלומת-אור מאובקת בגוון צבעים משתנה. דרך לא דרך זו הובילה לשביל זאבים עזוב המתפלג לשתי שלוחות, שאחת מהן התמזגה בשטח הבריכות - בריכות הדגים של האציל רדזיוויל - לו שייכים השדות; היערות; מנסרות-העץ; ומחנות הצריפים העלובים העומדים ברקבונם. במחנות אלה מיקמו הגרמנים בעזרת המשטרה האוקראינית, את התושבים היהודים מהסביבה שהיו עובדי-כפיה, עבדו בפרך, באחוזות האציל ובלילה היו נתונים לתעלולי הגרמנים. קולות ההתקלסויות והנגישות נשמעו למרחקים באפילת הליל ונבלעו בערבות השדה וביערות שבסביבה. שם, על-יד הבריכות, בצל חורשת האילנות הסבוך, קל היה יותר לבוא לידי החלטה, להתוות תווי חיים לעתיד המעורפל. שם אפשר היה לשכוח, ולו לרגע, את מצוקות הרעב, אפשר היה לנמנם מעט, לחלום ללא סוף ולשכוח. מרחוק נשמעו געיות עדרי-הבקר במדשאות הסביבה. הרועים, צעירי הכפר, אוקראינים צעירים, ירו בקשתות ובאבני חצץ קטנים בצפרים שעל העצים, ליד הבריכות... הכל היה כל כך שקט... רק הדבורה, בפלחה בזמזומיה את האויר, הפסיקה את קווי המחשבה ולאחריה קולות השלדג הצולל במעופו, שולה דג המפרפר בפיו ויוצר מעגלים בזנבו הנישא אל-על. האם אני, כמו הדג, נלכדתי במלכודת של החיים האכזריים? אולי סופי כסוף הדג, חסר הישע? האם יש טעם להתגוננותי? בוודאי שלא, כשם שאין טעם למאבקו של הדג שחדל בינתיים להלחם בזנב שמוט כלפי מטה, סימן לגסיסתו. ככה זה בעולם, מלחמת הקיום בין החלש לחזק, חוק החיים שולט באוויר, במים, וגם ביבשה, ואין מקום מסתור מפני הטורף - אין טעם לחפש מקלט. עריה וכפריה של אוקראינה רוקנו מיהודים, אולי נשארו מתי-מעט ששיחק להם המזל. אבל מי מבטיח שדווקא אני אמנה ביניהם? ומה יהיה על צוואת האם? עוד מהדהדים בראשה של פניה זעקות המגורשים עם שחר למגרש המיון שלפני הצריפים. גדר התייל במקום, המחישה עוד יותר את הטרגדיה של האנשים שהמתינו ל"מיון" עד לצעידתם בשורה עורפית לבורות הכורים והמוכנים מראש...

ובבית, החל מהרגע שבו נשמעו הפסיעות הכבדות המתקרבות לבתים ולצריפים התעלפה האמא ולאחר מכן התמוטטה הסבתא. האבא שפך מים על הנשים המתעלפות ובידים רועדות עיסה את ידיהן וחלקי גוף אחרים. ושוב דממה. מבית השכן נשמעו נקישות בדלת, צעקה פילחה את האויר ובחלל הרחוב הנתון עדיין בערפילי הבוקר נשמע בכי קורע לבבות.

יש להציל נצר מהמשפחה, את פניה. יש להציל אותה ומיד. מכסה הספה הכפולה נפתח, ובכח נדחפה פניה אל מתחת לכריות. בבכי מר נפרדה האמא ביללה: "אין מנוס, עליך ורק עליך לחיות, ללחום על החיים, בכל הכוח והמוח, שריד אחד מגזע שלם, משפחת בארנבוים

הגדולה. ושוב הכל היטשטש וחושך ירד על העולם. הכריות הממולאות בנוצות רכות חיבקו אותה, חיממו והרגיעו ותרדמה עמוקה נפלה עליה, בבלבול חושים, תוך שקולות הזוועה התרחקו והלכו - משל הכל היה חלום. ואז בדמדומי העירפול נשמעו נקישות בדפנות הספה. האם אליה התכוונו הרוצחים הבוזזים שביקרו בבית? הדפיקות נעשו בינתיים יותר חזקות וברורות. הספה נפרצה בכח, וקת קרה של רובה שהוחדרה מתחת לכריות, טיילה להנאתה על גופה של פניה. הברזל הקר בתחתית הקת בישר, בקולו האילם, שהנה גם קיצה הגיע, הנה גילו אותה וזה הסוף.

עוד המחשבות הללו התרוצצו בראשה של פניה, והנה הושטה אליה יד מיובלת ומגושמת. "קומי מיד" צרח קול. "למה נחבאת?" "אני בת 16 בלבד, אני רוצה לחיות" התפרצה בקול חנוק והדמעות זלגו על פניה החוורים. התעורר וויכוח בין שני השוטרים האוקראינים: האחד טען שיש לחסלה במקום, השני התבונן בה ושתק. "היא תשאר בחיים", יצא פסק-הדין. "לך הלבש אותה בסדין צמר והובל אותה דרך השביל שליד בריכת הדגים אל מחוץ לכפר. עיני פניה נצמדו לשתי הדמויות האומרות רצח, אשר מטעמים בלתי מובנים לה החליטו

לשחררה. האם להודות להם, לרוצחים, שרק לפני שעה קלה מן הסתם הוציאו את הוריה ואת אחותה הקטנה מהבית?

לשונה דבקה לחיכה, רצתה להודות ולא יכלה, וכהרף עין התפרצה בבכי היסטרי. רצתה להטיח דברים בפני הרוצחים: "אני מוותרת על החיים, רשאים אתם להובילני למקום ההשמדה. אין טעם לחיי, בודדה עלי-אדמות ללא משפחה ובית. אבל שוב בגדו בה נימי קולה, השפתיים נעות וקול לא נשמע. "אני, כנראה מהווה עבורם בעיה חמורה שלא קל לפותרה", חשבה בלבה פניה.

הדומיה נמשכה. אחד השוטרים נשא את עיניו לחלון, שפנה לשביל המוליך לבריכה, עמד בהרהוריו וגופו הכבד אינו נע. במגפו הימני נקש נקישות עצבניות בדפנות הספה, הרים עיניו ופגש בעיני השוטר השני, שעמד גם הוא כולו זועם. בבת אחת התפרצו שניהם בצעקה איומה, לכל הרוחות את עדיין כאן? מהרי להסתלק יהודיה חצופה, אחרת... יהיה מאוחר..."

יצאתי לדרך לכיוון השדות. מרחוק ראיתי עדר פרות ושתי נערות קטנות הוליכו אותו למרעה. הרמתי מקל, השגתי אותן והצטרפתי לתהלוכה. עברתי את הכפר מבלי שהרגישו בי והגעתי לשדה מרעה. התרחקתי מהחבורה, ישבתי מתחת לאחד השיחים והיום הזה היה היום הארוך בחיי. הרהרתי ביקרים לי אותם לא אראה יותר ולא ידעתי את נפשי. מצאתי את עצמי בודדה בלי שום אמצעים וימי חורף התקרבו - מצב בלתי אפשרי עבורי להתחלת מאבק ומה טעם לחיים כאלה? בעודי יושבת כך שקועה

במחשבותיי עבר במקום כפרי אחד, שהשתייך לכת ה"שטונדיסטים" (כת אוקראינים שהאמינו בקדושת יום השבת) והכיר את הורי. הוא אמר לי ששמע כבר מה שקרה עם יהודי הגטו. הוא השאיר לי פרוסת לחם ושמיכה מאריגת-יד ומיד הסתלק מפחד הגרמנים, שהחשיבו את הכת כאוהבת יהודים. בזמן שעוד היינו בגטו שמר עלינו שומר אחד מהכפר קורניי שהיה מודע למצבנו והבטיח לעזור לי ביום פקודה. לא התיחסתי לכך ברצינות. השומר היה ידוע בכפר כשיכור והיה טיפוס שהטיל פחד אפילו על האוקראינים.

בתקופת הנאצים ימח-שמם אספו הגרמנים את יהודי הסביבה מכפרים כמו: סייסק, שלבטיטש, ליטצ'ע, הודומיטש, לוקוב, נזוויר לגטו בטשעטברטני. בכפר זה היה קודם קולחוז, שנוסד בזמן הרוסים באחוזה גדולה ומפוארת של "מיקוליטש" שהיה אציל פולני. כל יהודי הגטו עבדו שם

וכשהידיעות הגיעו שבכל הסביבה היהודים מעיירות כמו לוצק, רוזיטשט, קולק וכד' חוסלו, אנחנו עוד המשכנו לעבוד ולחיות באשליה שיתנו לנו לחיות כעובדי חינוס. אבל זו היתה רק אשליה, וכשגמרנו את כל העבודות בשדה חוסל הגטו ב-10.10.1942. אחות אמי התחתנה לרוזיטשט. בעלה היה גרשון הוכמן - אחד מהגברים הצעירים הראשונים, שהגרמנים אספו כביכול לעבודה ויותר לא ראו אותם. אשתו, כלומר דודה שלי ושני ילדיה הצליחו להסתנן לגטו שלנו ומוכן שיד המרצחים השיגה גם אותם בזמן החיסול.

אני היחידה שנשארת מכל הגטו.

באותו רגע של יאוש נזכרתי בקורניי והוקל לי. החלטתי ללכת לחפש אותו, גם אם ימסור אותי לגרמנים. בדיוק בזה רציתי ברגע ההוא כי מוצא אחר לא היה עבורי. ההחלטה כאילו שחררה אותי מכל הנטל שנקרא חיים ונרדמתי בהקלה מסויימת. כשהתעוררתי היה לילה. אורות הכפר האירו מכל צד ורק אזור הגטו היה חשוך. קמתי והתחלתי ללכת במטרה להגיע לביתו של קורניי. לא הלכתי בדרך המלך, מתוך רצון לעקוף חלק מהכפר. בחרתי ללכת

מחברת המאמר (מימין) בכפר מלאריה

בשביל צר, שעבר בסמוך לגטו. התקרבותי למקום וחשבתי כי רק אתמול בשעה זו עוד הייתי בחברת היקרים לי - אותם לא אראה לעולם יותר. בעודי מתקדמת עטופה בשמיכה על ראשי.

פתאום שמעתי צעקה: "סטוי!" (עמוד). מי זה? מולי התקרבה דמות ואני מתקדמת לקראתה והנה אני רואה את קורניי לפני. הסתבר כי הגרמנים הטילו עליו לשמור מפני ביזת הבתים. הוא ראה אותי ותמה "זאת את? באמת אלה שחפרו את הבורות אמרו, שראו את כולם, משפחות, משפחות, אבל את הבת של זייליק לא ראו שם. טוב שפגשת אותי פה". הוא לקח אותי הצידה ואמר לי: "תשבי מאחורי השיחים האלה. ב-12 בלילה באים להחליף את השמירה ואז אבוא לקחת אותך אלי". קורניי הוריד מעליו את "השובה" (מעיל פרווה) וצווה עלי ללבשו. בחוץ היה קר מאוד, ורק שמלה הייתה

לגופי. ושוב התייחסתי בחשדנות לדבריו, אבל לא היה חשוב לי מה שיקרה. בינתיים התחלתי ליהנות מחום הפרווה.

סוף סוף חזר קורניי ובחשכת הלילה הגענו לביתו. הוא הזהיר אותי לבל ידע איש, שאני נמצאת אצלו. אפילו לאשתו ולילדיו לא יספר מפחד גילוי הסוד. היה לו מחסן עם מיני תבואות ועליית-הגג הייתה מלאה שחת, בשביל הפרות והסוסים. לשם העלה אותי, עשה בידיו מנהרה בתוך השחת וכך קבלתי שיכון חדש. למשכני זה היה מביא לי כל יום אוכל ושתייה. את המזון היה משיג אצל שכנותיו מהכפר באמתלה שיש לו משתה עם הגרמנים והוא צריך "זאקוסקה". כפי שהזכרתי הוא היה טיפוס שפחדו ממנו ולכן הוא קיבל את מבוקשו. פעם זה היה איזה מאפה ופעם חתיכת בשר עם לחם. כעבור שבוע גיליתי בו סימני עצבנות. הסוד הכביד עליו והוא ראה שנקלע לעסק ביש. כל יום היה עולה ומוריד כמויות גדולות של תבן וקש לסוסים ולפרות כי פחד לשלוח מישהו מהילדים. פעם אחת הוא עלה ואמר: "יש לי חדשות טובות עבורך. נודע לי שבכפר הסמוך "בהודומיטיש" נמצא פספורט של בחורה, שהייתה במסיבת ריקודים בכפר. המוצא הסכים לתת לי את הדוקומנט תמורת תשלום". מאחר והייתה לנו חנות גדולה, הוא ביקש לדעת אצל מי הרכוש הוסתר. בודאי שידעתי, אך לא ידעתי כיצד ניתן לקבלו בחזרה. לפי השמות שמניתי, קורניי היה סמוך ובטוח, שהאנשים יחזירו לי את רכושי. בחשכת הלילה יצאנו, כששמיכה מכסה את ראשי. החפצים היו מפוזרים בין בני הכפר ובתחילה נכנסתי לבית הכומר. הם מאוד נדהמו לראות אותי. הכומר ציווה להחזיר לי הכל ויצאתי משם עם חבילה, שנמסרה לקורניי. נכנסתי לבית, שגרנו בו עד למעבר לגטו ובו התגורר מאז "דייקון" (עוזר לכומר). בזמנו השארנו אצלו את רוב ההלבשה של המשפחה וגם משם יצאתי עם חבילה של חפצים. נכנסתי למקום נוסף ושם נתקלתי בסירוב מוחלט. יצאתי מבויישת וקורניי הבטיח לטפל בכך. חזרנו למקום המסתור וקורניי נשאר עם החבילות. הייתי נרגשת מהתפתחות הדברים. שכבתי והרהרתי בדוקומנט הנכסף והאם יגיע לידי. לא עצמתי עין כל אותו לילה. אחרי שקורניי נפרד ממני והסתיר את החבילות, הוא חזר לכפר לאותו אוקראיני והדביק פתק על הדלת האומר, שאם חייו יקרים לו, שיכין הכל ויניח את החבילה מאחורי האורווה למחרת בערב, כי מאותו רגע אין לו ענין עם בתו של זייליק אלא עם מישהו אחר לגמרי.

זאת סיפר לי קורניי למחרת בלילה, כשהגיע אלי והדוקומנט בידו.

מיששתי בידי את פיסת הניר. התחלתי לקרוא את הכתוב. ראיתי שהגיל התאים בדיוק. ילידת 1924. שמי היה ככתוב "נינה פומין". התעודות האלו היו ללא צילום אישי ורק חותמת של אצבע אפשרה זיהוי. משנרגעתי מההתרגשות סיפר לי קורניי על דודו בכפר באשובה (בערך 20 ק"מ מרוזיזטש). לדבריו, הוא היה שם איש חשוב - סולטיס בכפר אצל הגרמנים. מאחר ולא נראיתי כיהודיה, שם זה המקום הכי בטוח עבורי. סיפור הכיסוי היה כזה: היה לי אח ברוסיה, שגר בחבל ז'יטומיר בכפר ז'ידקוביץ'. יום יום הובילו אז קרונות מלאים בנוער רוסי לגרמניה לעבודה. בדרך הרבה קפצו מהרכבת והסתתרו בכפרים. אני, בת אחיו שגר ברוסיה, הובלתי לעבודה בגרמניה, קפצתי בקיורצה בתחנת הרכבת ובאתי אליו. בתור שכזו קורניי הביא אותי אל דודו, שהיה בעצם גם דודי כביכול.

ביום שני ב-3 לפנות בוקר יצאנו לדרך. כמובן שבביתו של קורניי לא ידעו על זה דבר. במהלך הנסיעה הוא התחיל לשנן עמי את כל השמות של המשפחה על מנת שאהיה בענינים. ישבתי על העגלה וחשבתי מדוע הגוי הזה מסבך את עצמו ולוקח סיכון כה רב על עצמו? עד היום אי אפשר להבין זאת. זו היתה משימה מסוכנת ביותר והוא ראה בזה אתגר וגבורה שרק הוא היה מסוגל לבצעה.

במלה"ע השנייה הייתי פעיל בתנועה הפרטיזנית במערב אוקראינה. התחלתי את פעילותי ביולי 1942, בארגון יחידה יהודית בעיירה סופיובקה בוהלין, באזור לוצק וסיימתי בחטיבתו של גנרל מאיור סידור קובפק, במאי 1944. כנופיות הבנדורובצים, בולבובצים ומלנקובצים לכדו אז יהודים, שהסתתרו ביערות ורצחו אותם או שמסרו אותם לגרמנים תמורת ק"ג מלח לראש, או זוג מגפי-עור. בכל יער, בכל כפר, בכל ישוב כפרי מבודד, אפילו בקטנים ביותר, הקימו האוקראינים הלאומנים מחסומים, כדי לצוד יהודים. מ-30 גטאות בוהלין ברחו למעלה מ-20,000 יהודים. לא יותר מ-3,000 נשארו מהם בגמר המלחמה, היתר נרצחו בעיקר ע"י הלאומנים האוקראינים.

באוקראינה, בשטחים הכבושים, פעלו 28 גדודי-פרטיזנים. סה"כ 50,000 איש ואישה. במסעה בחורף 1943 עברה חטיבת קובפק במחוזות אוקראינה המערבית. החטיבה החליטה לעצור את השייט על נהר פריפט ובקרבות, שניהלה נגד שייטות של סיירות משוריניות, הטביעה החטיבה את כולן וחיסלה את חיילי האויב שנלחמו שם.

בקיץ 1943 כבר היו פרטיזנים רבים ביערות אוקראינה המערבית. היחידות של סובורוב, מדבוב, פורוקיוב ואפילו הפרשים של נאומוב הגיעו לשם.

ב-21 ביוני 1943 יצאה החטיבה של קובפק למסע לקרפטים והשמדה 50,000 טון בנזין משדות הנפט של דרוכוביץ, 34 בארות-נפט ושני בתי-זיקוק.

ב-8 ביולי 1943 כבשו אנשי קובפק עיר בשם סקאלאט. בעיר היה מחנה עצורים של כ-300 יהודים לערך ומתוכם הוקמה לאחר-מכן הפלוגה היהודית השביעית. כמפקד הפלוגה התמנה חברנו יואל שצ'רבטה, יליד לוצק, כפולטרוק נתמנה ווטצ'ין חיים ואילו סימון, אדם קופר, חייצ'וק וכותב שורות אלו נתמנו כמפקדי מחלקות.

באחת מההפצצות על הפלוגה נפצעו 7 אנשים, ביניהם היה מפקד הפלוגה ואני התמנתי אז במקומו. הפלוגה תורגלה בשימוש בנשק ובחימוש והשתתפה במערך הקרבי של החטיבה, כולל החזקת קווי-הגנה, השתתפות בקרבות, חילוץ פצועים וסחיבתם בהרים. בקרבות הקרפטים איבדה הפלוגה לוחמים רבים, רק 17 איש מהם חזרו בסתיו 1943 לביילורוסיה ועוד מספר לוחמים בודדים, שחזרו בכוחות עצמם.

ב-5.1.44 יצאה החטיבה למסע לפולין בפיקודו של וורשיגורה. הצבא האדום כבר פעל אז באזור. ב-19.1.44 באחד מהקרבות, שהתנהל בסביבת העיר הורוכוב בוהלין, נפצעתי. הועברתי במגלשות יחד עם עוד כ-40 פצועים, דרך קו החזית, עד לוצק, רובנה, קורץ, נובוגרד ווהלינסק ואחר-כך ברכבת לבית-החולים הפרטיזני שברח' קירוב 5 בקייב.

בחטיבת קובפק היו 265 יהודים (12% מכלל החטיבה). יואל שצ'רבטה נפל כשהתנדב לחסל נקודת אש גרמנית על נהר בוג, בזמן חזרתה של החטיבה מפולין בסתיו 1944.

אחרי 1945 הגיעו לארץ יותר מ-30 פרטיזנים אנשי קובפק. היום עדיין נשארו בחיים 15 איש. ב-1992 התקיים בישראל כנס של כל אנשי קובפק ובני ומשפחותיהם - לציון 50 שנה לאיחודם עם חטיבת קובפק. מהמטה של הוטרנים והפרטיזנים באוקראינה נשלחו אז לכנס מכתבים ומברקי ברכה, בצרוף מדליות לציון המאורע.

עם הבורחים מוולודימרץ ליער / יוסף לשץ

עם פרוץ המלחמה ב-1941 ונסיגת הצבא הרוסי מהאזור שלנו, החלו ימים של תלאות, השפלה, עינויים, רעב וגזרות שונות ומשונות, עד לרצח יהודי וולודימרץ - כולל בני משפחתי.

הייתי נער בגיל 12/13, כשכל יהודי וולודימרץ רוכזו בגטו בתחילת 1942 ואולצו לעבוד טלאי צהוב.

ב-28.08.42, לפני ראש-השנה, רוכזו יהודי וולודימרץ והסביבה ע"י גרמנים ושוטרים מקומיים משתפי-פעולה, על מגרש במרכז העיירה.

שניהלה את המבצע, החלה לירות צרורות מהנשק לתוך הקהל. קמה מהומה גדולה ורבים נפצעו אז ונהרגו. יהודים רבים פרצו את שרשרת השוטרים והחלו לברוח. תוך-כדי המהומה, איבדתי את הורי ונסחפתי עם זרם

הבורחים דרך השדות לכוון היער.

מעטים הגיעו ליער, כל השאר נהרגו או שנתפסו.

הצלחתי להימלט עד שהגעתי ליער. הייתי לבד בתוך היער ושכבתי צמוד לקרקע, לא יכולתי להרים ראש מחמת יריות השוטרים ומשתפי-הפעולה המקומיים. אחר-כך התחבאתי בין השיחים ועקבתי אחר הנעשה מרחוק. שמעתי את היריות והצעקות של המגורשים, שצעדו אל עבר הבורות שבסמולרנה. רק עם חלוף הזמן, התגלתה בפני מלוא הטרגדיה ותמונות הזוועה של יהודי וולודימרץ: זקנים וזקנות, צעירים וצעירות, אימהות ותינוקות - כולם הובאו למקום, שבו הוכנו מראש שלושה בורות. הם אולצו לפשוט בגדים והושלכו לבורות.

לאחר זמן-מה נכנסתי עמוק יותר לתוך היער ושם פגשתי יהודים, שנדדו בקבוצות. כולם טיכסו עצה היכן ניתן למצוא מקום מסתור, על מנת לעבור את הזמן הקשה.

מקץ חודש ימים נתפרדה החבילה וכל אחד מאתנו הלך לחפש את דרכו אצל מכרים בסביבה. אני נשארתי ביער עם ישראליק סמוליאיר, נער בן-גילי, כך, שנינו לבדנו.

באחת מסריקות הגרמנים ביערות, נתפס חברי ישראליק והריגתו התבצעה בפועל בידי שוטרים אוקראינים.

אני נשארתי לבדי משוטט ביער. הנדידה ביער ממקום למקום הפכה לחלק ממלחמת-קיומי. הבדידות; הקור והגשם וכן רדיפות הגרמנים ועוזריהם האוקראינים והפחד פן אתפס בידיהם, היו מנת חלקי. אבל רצון החיים לא עזבני וכל אותו הזמן שיננתי לעצמי את הפסוק מתפילת הלל: "לא אמות כי אחיה..."

ברצוני להזכיר לוחמים צעירים ואמיצים, יהודי וולודימרץ, שלחמו נגד אויבי העם היהודי: קנטור אליעזר נהרג כאשר הטמין חומר-נפץ תחת רכבת, שהובילה חיילים מהצבא הגרמני. האחים סוסל ואחרים ניהלו קרבות נגד אוקראינים ונפלו בקרב.

קמין צבי, גוז אשר ודיק אליעזר, התגייסו לצבא, לחמו בנאצים ונפלו על אדמת גרמניה.

בורקו מנדל וקנוניץ אהרון התגייסו לצבא, לחמו על אדמת גרמניה ונפצעו קשה.

אנוכי, לחמתי במסגרת הפרטיזנים בגיל 14 וחצי, מאוחר יותר התנדבתי לצבא-האדום ולחמתי בגרמניה. בדרך לברלין, נפצעתי קשה בקרב.

כמיליון וחצי יהודים שירתו ולחמו בנאצים ובבעלי-בריתם, במסגרת צבאות בנות-הברית במלחמת-העולם השנייה.

היהודים שירתו בצבאות ארה"ב ובריה"מ, בפרטיזנים, בצבא הפולני, בצבא הבריטי, בצבאות שונים ובבריגאדה היהודית של מתנדבי ארץ-ישראל.

הם לחמו באירופה, בצפון-אפריקה ואף במזרח-הרחוק. בין הלוחמים היהודים היו קצינים רבים וגיבורי-חייל.

היהודים ששרדו את הגיהנום, הגיעו ארצה בדרך-לא-דרך, בעלייה בלתי-לגאלית (עלייה ב'), בודדים וחסרי-כל וזאת לאחר מעצר על-ידי האנגלים ושיבה של תקופות ארוכות במחנות בקפריסין ובארץ. אני אישית הגעתי ארצה בעלייה הבלתי-לגאלית בגיל 19, נעצרתי בידי האנגלים ונשלחתי למשך כשנה למחנה-מעצר בקפריסין.

נישאתי לבת-ישראל, שלא ידעה את השואה. נולדו לנו ילדים ובבית דיברנו רק עברית. השתלבתי בעבודה במסגרת מערכת-הביטחון, למדתי והשתלמתי. כמו"כ עסקתי רבות בענייני-ציבור. במשך 50 שנה, איני יכול לשכוח את הטבח וההרג שנעשה בעמנו ובפרט את רצח קהילת וולודימרץ, שראיתי וחוויתי אותו על בשרי. עד היום נשארו שאלות פתוחות שאיני יכול לתת להן מענה. חייבים כאן לציין כי מאות שנים - דורות רבים - ישבו יהודים בוולודימרץ וחיו חיים צנועים. הם עסקו בעבודת-כפיים קשה, על מנת להביא פרנסה וגם זו לא הייתה תמיד בנמצא. הדאגה הייתה לספק תנאי-קיום מינימאליים לילדים ולחנכם כהלכה. חיו בתקווה ובבית תמיד שררה שמחה. החיים התרכזו סביב לבתי הכנסת: תפילות 3 פעמים ביום, לימוד-תורה ומתן-בסתר. היו אלה יהודים טובי-לב וישרים, גומלי-חסדים ועוזרים לנזקקים, קשורים לתורת-ישראל ולארץ-ישראל ומאמינים בלב ובנפש באלוקי-ישראל.

יהודי וולודימרץ חיו במשך כל הדורות על-פי חוקי התורה. מדוע בשעה הקשה ההיא, לא באה כל עזרה ומדוע לא ניצלו לפחות חיי התינוקות והילדים הקטנים חסרי-הישע? ריבון-העולמים, למה נתת לרצוח את התינוקות - אחותי בת ה-6 חודשים - שאימי אחזה אז בזרועותיה? בשנים האחרונות קיימתי שלושה סיורי שורשים לוולודימרץ והסביבה. הצטרפו אלי בנים ובנות, דור שני ושלישי של יוצאי

וולודימרץ, סרנה, ברז'ניץ והסביבה, אשר לא ידעו את הטרגדיה וביניהם שלושת בני-במקום ההוא, ליד קבר האחים, קיימנו גילוי מצבה ואזכרות. הקמנו אנדרטה - מצבה לתפארת - ומסביב לה גדר מתכת עם שער כניסה. אין שום ספק, כי אבותינו היו ראויים לכך. סיפרנו על תולדות קהילת וולודימרץ וכן על רצח היהודים. ביקרנו בבית-הקברות הישן בוולודימרץ, שאינו קיים עוד, בבתי-הכנסת, שהפכו לחנויות ולמחסנים ובעוד עיירות וכפרים רבים, שבהם חיו יהודים. הבטחה שנתתי לעצמי קוימה בביקורי האחרון, עם הצבת משטח גדול עשוי משיש על הקיר החיצוני של בית-הכנסת לשעבר של חסידי טריסק בוולודימרץ. בבית-הכנסת הזה התפללו ולמדו תורה מזה דורות רבים ובין באי המקום נמנו גם הוריי, אחים וסבי (היום משמש המבנה כחנות גדולה). על לוח השיש מסופר בשפה העברית ובאותיות בולטות, קיצור תולדות בית-הכנסת והיהודים בוולודימרץ. קיימנו במקום טקס הצבת לוח-הזיכרון וכן נאמרו פרקי-תהילים, "שמע-ישראל" וקדיש.

מעין שופע של זיכרונות אישיים מלוצ'ק / פנינה קרוין-צוינגל

זיכרון מתוק

בשנת 1990 אבא נסע עם משלחת "ווהלינים" לטכס גילוי האנדרטה בלוצ'ק, לזכר קורבנות השואה. משנסע, ביקשתי להיזכר באותם סיפורים ששמעתי כל חיי על "דובדבנים", וומפלך... קירשן... אגרס... וכדו' - שמות שסימלו במוחה של ילדה את המקום "ההוא"; את הבית של אבא וסבא ועוד הרבה קרובים עלומים; ניחוחות של מסורת; מאכלים ו... כן, הדברים המופלאים האלה שגדלו על העצים בכל מקום - הדובדבנים.

בדמיוני, אבא הולך בשבילי ה"ג'ונגלים" של ילדותו. ברצותו, שולח יד וקוטף תפוח וברצותו, אוסף גרגרי-יער או דובדבנים.

בכל פעם שאני קונה דובדבנים בחנות אני מדמה שהם הם אותם הפירות העסיסיים, המתוקים והנפלאים מהיער של אבא, בלוצ'ק.

ילדים בלוצק טרם שואה

"זלאטקע, סאיז שון צייט צו שיקען אייער זינעלע צו ישראל מלמד אין חיידר". כך זה היה. ילדים רכים בני שלוש וארבע הלכו לחדר.

משמונה בבוקר עד הצהריים למדו כ-15 ילדים בקבוצה והמלמד של הדרדקים הרביץ בהם תורה, קרוא-וכתוב וגם חומש ורש"י.

בכל יום שישי לימד המלמד את פרשת-השבוע עם הניגון המיוחד, "מעביר את הסדרה" ואת הטעמים המיוחדים לכל פרשה.

זכורה לי מגילת שיר-השירים בניגונה המיוחד, הבוקע מן החלונות לפני ערב פסח ומנעים לדיירי הרחוב את שגרת יומם.

הילדים ישבו בשקט, פחדו מהמלמד התופס באוזן המפריעים וצועק.

בכל חג ממלכתי היו מובילים את הילדים לבית-הכנסת הגדול (אותו בנה זיגמונד השלישי ואזה, לפני 300 שנה והוא עדיין עומד על תלו, אך משמש כאולם הספורט של קבוצת הכדורגל "דינמו"). הרב הראשי היה נושא דרשה לכבוד הממשלה והחזן ערך תפילת הודיה לממשל הפולני.

בגיל 7 רבים היו הולכים לבית-ספר עממי פולני, אך בבית-הספר של אבא, התלמידים כולם היו יהודים. "חופשות" הונהגו גם בחגים הפולניים וגם בחגים היהודיים לפי שהמורים היו ברובם פולנים להוציא את שטרן - המורה היהודי לתנ"ך. זכורים לאבא מקרים בהם היה המורה נרדם באמצע השיעור והחברה היו מדביקים את זקנו לשולחן. כשהתעורר היה נצמד אליו השולחן, מתרומם לקול תרועת הדרדקים.

שבע שנים בילו בבית-הספר ואחר-כך הלכו לגימנסיה, כמובן אם הייתה אפשרות. ילדים רבים נאלצו להירתם בגיל 14 לעול פרנסת המשפחה.

רוב המשפחות בעיר של אבא היו משפחות קשות-יום, בעלות בתים קטנים עם משקי-עזר: פרה, תרנגולת, מרתף גדול לאחסנת תפוחי-אדמה ועצים להסקה.

כשלמדו בבית-הספר "שור שנגח פרה" מתוך בבא-מציעא, עלו אסוציאציות של הפרות הפרטיות. לעתים היו הפרות מקור פרנסה עיקרי של המשפחה. תושבי העיר התפרנסו בעיקר ממלאכות זעירות: נגרות, סנדלרות, חייטות, סוחרים זעירים, סבלים, בעלי-עגלות וכרכרות וכדו'.

הפרנסה הייתה מצויה בדוחק ובימי החול דאגו ההורים מניין תשיג ידם פרוטה מספקת לארוחה חגיגית בשבת, או בחג. אה, כן, השבת...

כשהזכירו את השבת היו עיניו של אבא נוצצות. מטעמי השבת המיוחדים היו את הארוחה הטובה ביותר בכל ימי השבוע ומיד אחר-כך נהגו לשחק ברוגטקה, כשהאחים הגדולים מלמדים את הקטנים להחזיר "מנה אחת אפיים" לילדי הגויים, שהציקו להם.

הילדים הבוגרים, הצטרפו לארגוני-הנוער, שקיימו פעילויות והיו בקשר עם גורמים ציוניים אחרים מחוץ לעיר. בלוצ'ק פעלו הארגונים "גורדוניה", "החלוץ-הצעיר", "השומר-הצעיר", "בית-ר" (דודה צ'רנה שלי הייתה נציגת המשפחה ב"החלוץ").

כמובן שהיו ארגונים לא ציוניים כמו "הבונד", "הקומוניסטים" וכו'.

"חשמונאים" היה ארגון ספורט, אגודת כדורגל, שהתחרתה אפילו מול הגויים.

במסגרות אלו התקיימו מפגשים חברתיים וטיולים. רבים מהצעירים עלו ארצה עוד לפני פרוץ המלחמה (דודה צ'רנה שלי הייתה מהחלוצים שייבשו את ביצות החולה, סללו כבישים והקימו קיבוצים).

אבא היה שוער הקבוצה השכונתית (והגנטיקה עובדת, הרי אחי היה שחקן נבחרת הנוער של ישראל בכדורגל) וכשבכדורגל עסקינן, מחייך אבא לזכר ה"פליק", שספג מאביו ביום השבת, כשבגלל הכדורגל ניסה לקום משולחן סעודת השבת עוד לפני שזו נסתיימה... "שב ילד! אני כבר קמתי מהשולחן?!" (הראו לי את האב המעז להפטיר משפט כזה לבנו בימינו אנו).

כאן מסתיים למען האמת סיפורו של ילד טרום-השואה, אך כשמעיין הזיכרונות מתחיל לפעפע ולזרום אי אפשר לעצור את שטפו. עולים סיפורים, מאורעות, היסטוריה וסיפור חיים שלם. רשימה זו מצאה מקום גם לסיפורו של קוזאק יהודי מלוצ'ק.

קוזאק יהודי מלוצ'ק

ב-1940 גייסו הסובייטים שני שנתוני-נוער לצבא האדום. הנערים היהודים הוהלינים שהתגייסו הפכו לחיילים נועזים נגד הפולש הנאצי.

אבא, תארו לכם, הוצב לחיל הפרשים הקוזאקי בצ'צ'ניה (בעיר מוזדוק) וכנגד כל הסיכויים, אותו בחור, שעבד בבית-מסחר עד אז ושלא התקרב מימיו לסוס ואפילו לא נגע בו במקל, מצא עצמו קוזאק נועז. לא זאת בלבד שנאלץ לרכב עם ה"שקוצים", שנולדו על הסוסים, הוא שובץ בבית-ספר למפקדים, לא פחות ולא יותר.

הקוזאק היהודי מלוצ'ק דהר על סוס כשחרב מתנפנת בידו, קפץ קפיצות מספריות מעליו ועוד מיני "משיגאס". הוא רכב עם כל הפק"ל על גופו, חרב מתנדנדת על ירכו ובהינתן פקודה צריך היה לעמוד על גב הסוס הדוהר, להתעופף מעל לראשו ולנחות בשלום על הארץ.

לאחר שלושה חודשי אימה שכאלה, התמזל מזלו והוא הועבר לבית-הספר של חיל-האוויר בעיר בטאיסק על-יד רוסטוב שעל הדון.

מטוסי האיליושן 2 היו חדשים וסודיים. אבא הוכשר כמכונאי חימוש במטוס האיליושין המתקדם ולמד להשתמש בקטיושות, שהיו נשק סודי בהחלט באותה תקופה. במשך 10 חודשים הצוות הספיק להתאמן ואח"כ פלש היטלר לרוסיה עוד בטרם הסתיים הקורס.

מאותו זמן ועד לסוף המלחמה לחם אבא על הגנת מוסקבה בחזית המרכזית, בחיל-האוויר הסובייטי. הפקיד היהודי מלוצ'ק, שהפך לקוזאק וכעת AIR GUNNER היה צמוד למצנח ושמר על זנב המטוס. המערכה לא הייתה קלה. לא אחת קרה שהגרמנים הקיפו את שדה-התעופה והחברה נאלצו לעזוב את המקום ובחזרתם אחר-כך, מצאו מטוסים הרוסים ושרופים. היה עליהם לקום, לשפץ ולהמשיך שוב.

ובמלחמה כמו במלחמה, גם כאן היו סיפורי גבורה ואירועים מרגשים, כמו אותה פגישה עם לוצ'קאי אחר, יוסקה גורפינקל, בלב המלחמה. כאשר התקיפו את הכפר גורקי, אבא גם פינה אותו למרפאה לאחר שנפצע.

ב-1945 השתתף אבא בשחרור העיר פראג שבצ'כיה ואחר-כך השתחרר מהצבא בתוספת מספר מדליות. סגן קומיסר ביחידה, היהודי מיור קוגלשטיין, זקוק היה ללוצ'קאי כדי שיחפש אחר אחותו הצעירה שנעלמה והוא עזר לו להשתחרר בקלות יחסית.

אחרי המלחמה - גיבור מלחמה משוחרר, אך יתום וערירי, לבוש מדים סובייטים ועטור מדליות - חזר אבא ללוצ'ק ולא מצא איש ממשפחתו, פרט למספר משוחררי צבא כמותו.

השלב הבא היה קיבוץ "דרור" בביטום, שם גויס אבי ע"י הקובלאי "אלכסנדר" (צבי נצר) לארגון ה"בריתה". למעלה מחצי שנה עסק בהברחת שארית-הפליטה דרך הגבולות המיוערים ועד לאנייה, שבה עלו לארץ-ישראל.

הופעתו הצבאית המכובדת של אבא עזרה לו לרכוש את אמונם של קצינים וחיילים פולניים וצ'כים וכך הצליחו שליחי העלייה הארץ-ישראלים להבריח את הגבול.

המוות של אמיל אלבירט / יעקב (ג'ק) אלבירט

בדצמבר 1943, חמישה חודשים לפני השחרור בידי הצבא האדום, 14 נוצרים מלוצ'ק נכלאו בתא של בית-הסוהר בלוצק. ביניהם היה הצ'כי ווצלב מלינסקי, בעל מבשלת השכר "זמנס".

פרנץ קוזאק, אחד מחסידי-אומות-העולם, שכובד בתור שכזה על-ידי "יד-ושם" בירושלים, על כך שהציל יהודים רבים, כולל אותי. אחרי השחרור, בשוחחו עם פרנץ קוזאק, מלינסקי סיפר לו על אירוע שהתרחש אז בתא כליאתם וקוזאק מצדו סיפר לנו על כך. יום אחד זרקו לתאם בכלא, פרטיזן יהודי צעיר בשם אמיל אלבירט. אמיל נתפש בידי הגרמנים בדירה של ד"ר ליפינסקי, שטען כי הוא חבר של אבי אמיל, אבל בפועל, הסתבר שהוא היה זה שבגד בחברו ומסר את אמיל, לידי הגרמנים.

שהוא היה זה שבגד בחברו ומסר את אמיל, לידי הגרמנים.

לגסטאפו נודע, שאמיל הכיר את השטח וידע בדיוק היכן מסתתרים היהודים והוא עונה קשות במטרה להוציא ממנו מידע על מקום מחבואם.

למרות שאמיל לא היה פרטיזן כפי שכולם חשבו, הוא עזר להם מאוד. לעתים קרובות, כאשר התעוררה בעיה, הוא היה מסוגל לפתור אותה. מאחר והיה בלונדיני ונראה כמו "ארי" טיפוסי, יכול היה לבקר במקומות מחבוא ולשמש כמתווך בין ה"מתחבאים" וה"מחביאים".

מקום המחבוא שלו עצמו היה בליפינה, על-יד לוצק - בבונקר שחלק עם שייקה קליגר ואושר גולדנברג.

אמיל עבר עינויים מדי יום במשך שעות ולאחר מכן נזרק חזרה לתא הכלא. ביומיים האחרונים לחייו כל גופו היה שרוף כפחם וצבעו אדום לוהט ולמרות זאת הוא שמר בהחלטיות על שתיקתו. מוכה, זב-דם ומלא בפצעים פתוחים, הוא היה יותר מת מחי.

משלא יכלו לו, האס.אס. ציוו על האסירים בתא להוציא ממנו את הפרטים הנחוצים להם והבטיחו תמורת המידע פרס בצורת שחרור מהכלא בזמן לחג-המולד הקרב.

יום אחד לאחר שאמיל הוחזר לתא ולאחר שחזרה אליו הכרתו, הוא ניסה לתלות את עצמו, אך הכלואים התערבו ועצרו אותו מהמעשה. הם פחדו שאם ימות, לא רק שלא יזכו בפרס, אלא אולי אפילו יוענשו במוות. הם התחננו לפניו שישתף פעולה ושייכנע לדרישות אנשי האס.אס., אבל אמיל נשאר שותק.

ביום החמישי נזרק לתוך תא הכלא כומר פולני, שבצע כביכול פשע כנגד הגרמנים. איש מהכלואים לא הכירו ולא ידע אודותיו דבר. הכומר ביקש מאוד מהכלואים לא לעמוד בדרכו של אמיל ולאפשר לו לסיים את חייו, בהסבירו כי אם אמיל ייכנע וישבר, ייגרם נזק גדול לא רק לנוצרים שמחביאים יהודים, אלא לכפרים שלמים. משפחות עם ילדים יירצחו כסופם של היהודים.

הכלואים הרהרו בדבר. מי יודע? אולי חייהם שלהם בסכנה? והכומר לחץ עוד וטען שאל להם לפחד. בפנותו למצפונם, שוב ושוב, הצליח לשכנעם ואמיל מיהר לנצל את ההזדמנות ותלה את עצמו, בשעה שכל הכלואים בתא כרעו על ברכיהם.

כאשר מלינסקי הגיע לסוף הסיפור המרגש והטרגי הזה, הוא אמר: "אני חייב להגיד לך שאני כל-כך נרגש מרוחו של הצעיר היהודי הזה ואני לעולם לא אשכח אותו וגם אותך, פרנץ, ואת האחרים שכמותך. לעולם לא אשכח את כל אלו, שעזרו ליהודים התמימים וחסרי המזל, בתקופה החשוכה ביותר, כשהם מסכנים את חייהם ואת חיי אהוביהם. בדרך זו הצילו מפני עלטה טוטאלית, שבאה לכסות ארץ וגילו מעט מצפון מואר של נוצרים טובים והגונים. לך ולהם, מעומק לבי, אני אומר תודה".

ואני, בן-דודי היקר אמיל, בזאת אני מבקש סליחה על שתיקתי הארוכה. הרשה לשורות המעטות האלו לשמש כמצבה מכובדת על קברך הלא ידוע - מקום מנוחתך אשר לא נודע.

אתה, שהקרבת את עצמך בשביל אחרים, הינך סמל לחוזק ולהקרבה היהודיים, לא רק בדורך, אלא גם עבור הדורות הבאים.

תנוח בשלום על משכבך!

את עיירתי מז'יריטש אזכור תמיד. משחר ילדותי אהבתי, בה גדלתי וחונכתי, בה נרקמו שאיפותיי וחלומותיי. אזכור אותה כפי שהייתה לפני שקיעתה וחורבנה, לפני שעזבתה לתמיד. אזכור כל רחוב וכל בית, כל אבן וכל פינה, כל בית - אב: עולליה וזקניה, נעריה ובוגריה.

עוד אזכור הזמנים עת התחלתי צעדי הראשונים בגן-הילדים, בחדר, בבית-הספר "תרבות", בתנועת "השומר-הצעיר" ואחרים, ב"אור-תורה", בתנועות-נוער למיניהם: גורדוניה, החלוץ, פועלי-ציון, בית"ר ואחרי-כן הפעולות שנעשו למען המוסדות הציוניים - הקרן-הקיימת, קרן-היסוד ולטובת מפעלי צדקה שונים.

לעיני קמים ועומדים בני משפחתי, קרוביי, מלמדי ומורי, בני-העיירה היהודים, אשר לעולם לא ימושו מזיכרוני.

לא אשכח את תקופת השואה. רק המקרה העיוור חילץ אותי מציפורני-המוות שלה.

נותרתי אחד מהעדים המעטים והבודדים, אשר ליוו את יושבי הגטו בעיירה לדרכם האחרונה. עד הייתי לאקציה הראשונה בחג השבועות תש"ב (25 במאי 1942). שלושה ימים לפני החג נצטוויתי לצאת בשליחות הגרמנים ממחנה-העבודה בכפר ניווירקוב למז'יריטש. במו עיני ראיתי כיצד מאתיים

יהודים כורים בורות באדמת "הציגלניה" (מקום תעשיית לבנים).

את בשורת-איוב זו הבאתי לעיירה והיא עברה כרעם אדיר המתגלגל בין בתיה. כל מבואות העיירה היו מוקפים אז קלגסים אוקראינים צמאי-דם, שחיכו לאות הרצח.

באקציה השנייה, בסוכות תש"ג (23 בספטמבר 1942), ראיתי את תהלוכות-המוות ב"טיהור הסופי" של אחינו, יוצאות מהרחבה מול בית-הכנסת הגדול.

תינוקות בזרועות אמהותיהם, ישישים נתמכים בידי בניהם, הולכים וכושלים. הנאצים הברברים דחקו באנשים בפגיונות והובילו אותם עד לבורות ניווירקוב - שם מצאו יקירינו את מותם.

הקרע "בציגלניה" התרוממה וקול דמי אחינו הקדושים זעקו שם מן האדמה....

אני חי בסיוט העבר, כמעין זה, הניזון מנביעה פראית עמוקה, שאין להתגבר עליה. באשר אלך, רודפים אותי מאורעות השואה, שנחקקו במוחי לעד. איני יודע להביע את הזוועה במילים. מספר אני את סיפורי בלשון בני-אדם אבל אין לשון בעולם, שבה ניתן לתאר את זוועות השואה, הייסורים והמכאובים, שהתנסינו בהם.

למען יידעו ילדינו והדורות הבאים יש לציין - הם לא הובלו לטבח, הם לא הלכו מרצון, הם נאבקו מרה עם המוות.

כל מי שהצליח להימלט מציפורני הרוצחים, להסתתר במקלטים, בעליות-בתים ובבורות, או שברח ליערות הקרובים, חי ממילא בזמן שאול שבין החיים למוות. הסביבה הייתה עוינת ואנשיה שנאו יהודים מדורי-דורות. הגויים "השכנים הטובים" שדדו, בזזו, הסגירו ורצחו יהודים עד האחרון שבהם. ניתנה יד חופשית למשחית וכל בני עיירתי היקרים, הנאהבים והנעימים, אבדו לעד.

מִצְבֵּה זִיכְרוֹן וְלִידָה בִּיגֶלְנִיָּה פֶּלְאָמִין פֶּלְאָק מִז'יריטש.
הוקם ב-25.8.95 לְיוֹיִרְקוֹב פֶּקֶלָה

/ דינה קורץ ינאי בת גדליהו ושניידל פרסמן ממז'יריטש

אנחנו מז'יריטשאים, אנחנו שארית המז'יריטשאים.

לא חשוב מה עולל לנו הגורל במשך השנים הלא מעטות האלה, לא חשוב מהו עולמנו היום - אנחנו ממז'יריטש ובהגיע המועד, בהתקרב ערב יום-כיפור, קולו של אשר השומר (אשר דער ווארטובניק) בוקע מנבכי השכחה ופתאום אתה חשוב לכל הפנורמה! לקולות, לריחות, לעגלות הממלאות את השטחים הריקים ובכל עגלה תרנגולות למנהג הכפרות.

הגויים ידעו לומר: "היהודים קונים היום 'כפורעס'". מזה שנים הם היו מביאים 'כפרות' למכירה ומהבוקר הדהד קולה של אמא: "קומי, צריך להספיק..."

אגב, פעמיים בשנה זה היה ככה, ערב יום-כיפור וערב פסח. "צריך להספיק"! ואכן היה 'מה להספיק' ערב יום-הכיפורים ומוקדם ככל האפשר.

זכור לי ערב יום-כיפור אחד, שבו העירה אותי מטילדה: "קומי, אמא תיכף תיכנס עם ה'כפרה'. תרחצי ידיים, צריך לחזור על הברכה". ואמא נכנסת ובידה התרנגולת המנומרת - זו שבקעה אצלנו מעל האסם, על-יד הפרה האדומה וראיתה כשהייתה אפרוח... ואחר-כך כשהצמיחה נוצות - לא, בשום פנים היא לא תהיה כפרתי.

- "אבל היא נקייה, מטילדה ניגבה אותה".

- "לא ודי"!

ואמי הבינה ש"הלא" הוא סופי וצריך היה לקחת תרנגולת אחרת, שבכלל לא התאימה. עד מהרה הגיעה ה"כפרה" האלטרנטיבית ואמא בכעס עצור התחילה לומר את קטע התפילה: "בני אדם, יושבי חושך וצלמוות..." היא בקושי ידעה לקרוא עברית, אבל את תפילת "בני-אדם" ידעה בעל-פה, בעיקר מחמת היעדרותו של אבא לצורך עסקיו. אבא אף פעם לא היה בבית וגם אז נמצא בכפר, מסיים עסקה כלשהי.

גמרנו עם ה'כפרות' ותהינו מי ילך ליצחק השוחט, אצלו נמצאו בטח כל יהודי העיר כדי לשחוט את העופות, למרוט את נוצותיהם, להכשירם ואח"כ לבשלם ולהכין קרעפלאך. ערב יום-כיפור חובה היה לאכול קרעפלאך (כיסונים) ולא אטריות ארוכות, חלילה. לעומת זאת, פארפאלך - אותם ריבועים קטנים, מדויקים, כמו עשויים על-ידי מכונה - כן הכינו. ועוגת דבש... וחלות עגולות עם ציפורים במרכז... ויש עוד לענות על מספר כרטיסי-ברכה, שהגיעו באיחור ולהכין את השולחן... אלוהים, השולחנות היפים של אמא! איפה כל הכלים שלנו? מה לא הייתי נותנת עבור כלי אחד למזכרת? כמה מירקו וצחצחו את הבתים לפני החג! מידי שנה אחרי הקיץ סיידו מחדש את הבית, שספג במשך השנה את עשן הבישולים והמרקחות וכן כנגד זבובים.

אותי, ההכנות במטבח לא עניינו ועלי הטילו תפקיד אחד: להביא את חבילת הנרות לשמש בית-הכנסת הגדול. למן הבוקר מוצבים היו בבית-הכנסת ארגזים עם חול וכל משפחה שלחה נרות ענקיים, נרות חלב (חלל בית-הכנסת היה מתמלא אח"כ בריח חריף של חלב הנרות הדולקים, שתמיד גרם לי לכאב-ראש).

שם, בעזרת-הנשים שכונתה "הגלריה", התפללה אמי במקום קבוע - מה שהיה בעבר מקומה של סבתא דינה - אמה.

מדוע לא סיפרה שום דבר על ילדותה? כל כך מעט דיברה על אמה! אבל מי דיבר אז בכלל עם הילדים? מי סיפר לילדים על אמיתות החיים? לילדים סיפרו מעשיות לילדים.

חבילה שנייה היה עלי למסור לשמש של "המקארובר" קלויז, שם התפלל אבי. אבא התפלל עם "החברה": סוחר-תבואה; רופא-השיניים; מספר רווקים מבוגרים ובאותה שנה, שבה פרצה המלחמה - גם המון פליטים - אנשים שאולי לראשונה בחייהם התפללו למען חזרתם הביתה.

פקודת הנחרצת של אמא לא אחרה לבוא: להתרחץ, לחפוף את הראש, לשבת בבית עד שהשיער יתייבש (אין מייבש, אין אמבטיה, יש הרבה מים חמים, סבון טוב והמון מגבות. מחליפים מגבות, מחממים מגבת, מנגבים ומחליפים והשיער שלי ארוך ואמא אינה מרשה לצאת החוצה עם שיער רטוב, כבר סתיו וזו "אנגינה בטוחה").

ומה אני אלבש לבית הכנסת? שמלה לבנה, כמובן. אז לא שמלה, שיהיה חולצה לבנה, אבל אינני רוצה לא שמלה לבנה ולא חולצה לבנה, אני רוצה את מדי הגימנסיה ה'נחשבים'. אבל היום יום-כיפור, לובשים לבן, חובה! הגברים לובשים "קיטלים" לבנים והנשים כולן בלבן, כמו יונים צחורות. בראש-השנה חובשים כובעים לפי מיטב האופנה, אבל ביום כיפור חס-וחלילה - מטפחת משי לבנה. לאמי הייתה מקופלת בארון מטפחת משי לבנה עם פרחים ארוגים בתוך הבד, יחד עם המחזור של יום-הכיפורים, שניהם של סבתא דינה - אמה.

ועד שהשיער התייבש, השקפתי מבעד חלון הסלון שלנו, שפנה לכוון הרחוב הראשי: מכל הכיוונים ראו נערים וחבילות נרות בידיהם, מבוגרים, שסתם מיהרו להרים את התרומה וכאלה שסתם נחפזו ל"קערה" שניצבה בבתי-הכנסת.

ערב יום-הכיפורים לא היה פנאי לאיש. צריך היה למהר, צריך להספיק - זו הייתה מילת הקוד והנורמה השלטת.

ותודה לאל - כולם הספיקו. לקראת השעה היעודה הכול היה מוכן, השולחנות ערוכים, הילדים רחוצים וכולם נהרו לבתי-הכנסת.

אמי נהגה לצאת קצת מוקדם יותר, להתמקם במקומה בבית-הכנסת ולבכות קצת בכי פרטי, בלי שכנות מטרידות, בלי שאלות מיותרות.

אנחנו, הילדים, התאספנו על-יד בית-הכנסת, עברנו מבית-כנסת אחד לשני והשווינו איפה יש יותר נרות; באיזה בית-כנסת הנשים בוכות בקול רם יותר וכן לפגוש את הבנים.

היה שקט בעיר, איש לא העלה על דעתו שאפשר לרכב על אופניים, גם לא סתם אנשים שומרי-מסורת, שלא לדבר על אנשים דתיים. כולם חשו בקדושת היום.

מדי שנה הייתה פורצת שריפה, פתאום ראית פיסת שמיים הולכת ומתכסה אדום - מישהו היה פורץ לבית-הכנסת ומודיע "שריפה".

רבים יצאו עטופים בטליתות, סתם כדי לראות מאיזה כיוון מגיע האות וילדים רצו לכיוון השריפה. כל כך רציתי לרוץ גם אני, אבל מאי-שם הופיעה מטילדה והובילה אותי הביתה כי "אמא לא מרשה". ערב יום-כיפור של שנת 1939 זכור לי בבהירות. המלחמה התחילה ב-1 בספטמבר וכעבור זמן לא רב התחילו החגים. העיר הייתה מלאה בפליטים יהודים, שברחו ממרכז פולין, מגליציה ומכל המקומות, שנכבשו על-ידי הגרמנים. כמעט בכל בית היו פליטים. היו אלה אנשים שונים מאיתנו. שונים בכל! בהתנהגותם, בידיש שבפיהם, בבגדיהם. ואיך הם הסתכלו עלינו! על העיירה! אינני יודעת מה הם חשבו בלבם בדיוק.

ביום-הכיפורים כאשר ההורים היו בבית-הכנסת, הזמנתי אלי הביתה קבוצה גדולה של צעירים ואלו לא פסקו מלהתפעל מהעברית שדיברנו בינינו ומהבית עצמו. הם עצמם גרו בבתי-דירות ולא ציפו לראות משהו שונה, מה עוד שמבחוץ נראו להם כל הבתים קטנים. כמה צר היה לנו עליהם! לא עבר זמן רב וגם אנחנו הפכנו לפליטים, או גרוע מכך לקורבנות...

רטנה שלי / דורנר זבורה (טיטלבוים), קריית ביאליק

אינני סופרת ואף לא נמנית בין הסופרים ובכל זאת אנסה להביע את רגשותיי בכתב. אירעו אז מקרים שבלתי אפשרי לשכחם ושזעזעו את נפשי עד לעומק. מאז עברו שנים רבות ועדיין האירועים הללו ניצבים אל מול עיניי כאילו היה זה אך תמול-שלשום.

זכורני היום הראשון כשהרוסים עזבו את רטנה והגרמנים טרם הגיעו. האוקראינים התחילו במעשיהם האכזריים ואנו ברחנו אל מחוץ לעיר, לשדות והסתתרנו בינות לקמה. היה אז ליל ירח וממחבואינו ראינו איך בוזזים את הרכוש היהודי. הסתכלנו מבלי להוציא הגה מפינו ומרחוק נישאו קולותיהם של השודדים והנשדדים.

מי שלא הספיק להתחמק מידי הרוצחים, נרצח. ישבתי בין השבלים ומסביבי שמעתי את רחשי הטבע: קרקור הצפרדעים, צרצור הצרצר, הכול כה טבעי, דבר לא נשתנה מאז בריאת-העולם. רק הירח הסתתר בין העננים, כמתבייש ממעשיהם של בני-האדם.

אחרי ליל-אימים חזרנו לבתינו, כל אחד מפינת מחבואו הוא ואז נתגלה לעינינו מראה מחריד! על המדרכות התגלגלו חפצים שונים (על אם-הדרך אף מצאתי אחת מנעליי), השמשות היו מנופצות והחורבן השתקף מתוך החלונות הפתוחים. מראות שבורות, רהיטים הפוכים ושבורים... חיות-האדם חיפשו את כספם של היהודים.

זו הייתה ההתחלה - הקדמה לאסון הנורא שלא איחר לבוא. למחרת הגיעו הנאצים והמיתו מספר שודדים, שלא הצליחו לברוח חזרה לכפריהם. בזה רצו הנאצים להזהיר את המקומיים, שאיש בל יקדימם בשוד הרכוש היהודי.

בין היהודים היו כאלו שראו בכך סימן מרגיע - אם הגרמנים לא מרשים לשדוד סימן טוב הוא. למחרת נוכחו לדעת מה טיבם של חיות-הטרף הגרמניים. אלו פקדו על כל יהודי העיירה להתאסף בבי"כ - אין יוצא. בחרו שלושים איש, בחורים כארזים, העמידו אותם על הכביש יחד עם שלושים שבויי מלחמה רוסיים ובאש מקלעים שמו קץ לחיי הצעירים.

כל מה שעבר עלי בימים האיומים האלה חקוק בזיכרוני ואעפ"כ אין ביכולתי לכתוב בפרוטרוט, זו פרשה ארוכה מדי, מלאת זעזועים נפשיים. נדמה לי שעד יומי האחרון לא אוכל לשכוח את מה שקרה לעם היהודי ואיך הושמדו יהודי רטנה וסביבותיה.

הלחימה שלי נגד הנאצים / חיים זוסמן

עם פרוץ מלחמת גרמניה ברית-המועצות נמלטתי מעיר הולדתי אוסטרוג אשר בפלך ווהלין בפולין (כעת נכלל במדינת אוקראינה) לברית-המועצות. ביקשתי להתגייס לשורות הצבא האדום, אולם לא התקבלתי ונשלחתי ל"סטרובאט" - גודד עבודות כפייה. במסגרת זו נכללו פליטים יהודים, אוקראינים ופולנים ובין השאר פעילים קומוניסטים, שהמשטר הסובייטי לא בטח בהם. אגב, בין הפעילים היה בולסלב אוחב, אשר במרוצת הזמן, אחרי שחרור פולין, נבחר לנשיא המדינה.

את הכלואים במחנות-עבודה אלה העבירו בפרך: בסלילת כבישים, במפעלים ביטחוניים, במפעל לייצור טנקים בעיר "סרוב" וכן בחפירת תעלות עמוקות נגד טנקים לאורך הוולגה. כשהתעללויות הגיעו לשיא

החלטנו שני חבריי ואנוכי להימלט מהמחנה בדרך לא דרך - ולאחר שהייה קצרה ב"סטלינגרד", הפלגנו באופן בלתי-לגאלי באונייה לאורך הנהר וולגה עד לעיר הגדולה "קויבישוב". עיר זו שימשה מושב זמני לממשלת ברית-המועצות, בזמן שמוסקבה הבירה הייתה נתונה לסכנת פלישה מצד הצבא הגרמני.

ב"קויבישוב" נמצאה אותו זמן נציגות של ממשלת פולין הזמנית. הצלחנו להוכיח לפולנים, שהננו אזרחי פולין והצטיידנו בניירות מתאימים, שאפשרו לנו לנוע בדרכים.

מ"קויבישוב" הופנינו לכפר גדול בשם "בורסקויה", שם עבדנו בקולחוז גדול ובמפעלים שונים עד שקיבלנו צו התייצבות לצורך גיוסנו לצבא הפולני, שהתארגן אז על אדמת בריה"מ. בין המארגנים היו וונדה וסילבסקה, סופרת נודעת וכן גנרל זיגמונט ברלינג, איש צבא פולין המובס.

גויסתי לדיוויזיה הראשונה על-שם תדיאוש קושצ'יוסקו ובין שורותיה עברתי טבילת-אש בקרב המפורסם בלנינו, בפלך אורשה, ביילורוסיה. בשלושה ימי לחימה סבלנו אבדות רבות - הרוגים ופצועים.

לאחר תקופה קצרה הדיוויזיה המשיכה להתקדם לכיוון הנהר ויסלה בדרך לשחרור וורשה. בהפוגה שבין הקרבות הדיוויזיה התארגנה מחדש, אני הוצבתי בבריגדה הראשונה למרגמות כבדות ובין שורותיה לחמתי עד לכיבוש ברלין ועד לסיום המלחמה ב-9 למאי 1945. במהלך הקרבות קודמתי בתפקיד ובדרגה ובסיום המלחמה הגעתי לדרגת קפטן (סרן) בעל איתורים ואותות רבים. בשנת 2001 הועליתי לדרגת מיור (רב-סרן) על-ידי המטה הכללי של צבא פולין.

בעת הקרבות ובייחוד בלחימה בברלין נפלו קורבנות רבים מקרבנו - ביניהם לוחמים מבני עמנו, אך כנגדם ראיתי במו עיני את "אדוני אירופה" ה"ארים" בהשפלתם, כשהם נוברים בהריסות ברלין בחיפוש אחר מזון, כשנשים וילדים מתחננים לעזרה. הייתה זו נקמתי המתוקה על אשר עוללו לנו הנאצים - לנו ולמשפחותינו!

בחדש מאי השנה, אירופה והעולם כולו יחגגו 60 שנה לניצחון הגדול על גרמניה הנאצית ולמיגור שלטון הרשע האכזרי ביותר בהיסטוריה האנושית. יהיה זה גם נצחונו של העם היהודי, ששרד והצליח להקים מדינה לתפארת, שבה נקלטו ניצולי-השואה ושארית-הפליטה ממדינות רבות ומגלויות שונות וזאת למרות התכנית השטנית להשמדתו הטוטאלית של העם היהודי. מדינת ישראל משמשת כיום דוגמא לעמים אחרים בהישגיה במדע, ברפואה, בחקלאות ובשטחים רבים אחרים...

יהדות ווהלין / יהודה מרין

62 ענה להשאלת יהדות ווהלין ולחיותה נאצ הנאציס

תור הפריחה של יהדות ווהלין היה פרק הזמן שבין סיפוחה של הארץ לכתר הפולני ב-1569 לבין גזירות ת"ח - ת"ט (9-1648).

בוגדאן חמלניצקי ערער עד היסוד את הישוב היהודי בוהלין, ששוב לא חזר להיות כפי שהיה לפני הפרעות. היהודים החלו לעזוב את הכפרים לטובת הערים והחלו לעסוק בסחר ובמלאכה.

בהשפעתה של התפתחות זו התחדדו היחסים בין העירונים ליהודים. ב-1862 נפתח בז'יטומיר בית-ספר למלאכה, אחד הראשונים מסוגו ברוסיה. בימי מלחה"ע הראשונה ומלחמת-האזרחים ברוסיה פקדה את יהדות ווהלין שורת פוגרומים של הכנופיות, שפעלו בשנים 1919-1920.

לפי חוזה השלום בין רוסיה לפולין נמסרה ווהלין ברובה לפולנים. בוהלין הפולנית חיו, בתחילת שנות ה-30 כ-300,000 יהודים. המלחמה הכלכלית שניהל השלטון הפולני כנגד יהודים באופן כללי, נתנה אותותיה גם באזור זה. לעומת זאת, שגשגו בו חיי תרבות וחברה יהודיים; התפתחו מוסדות חינוך יהודיים מודרניים, ששפת ההוראה שלהם הייתה עברית וכן הלכו והתפתחו מפלגות ציוניות. יהודי ווהלין נטלו חלק חשוב הן בעלייה לארץ והן בתמיכה בישוב העברי בה. בספטמבר 1939, עם פרוץ המלחמה בין גרמניה לפולין, עברה ווהלין לידי ברית-המועצות והוחל בתהליך החיסול של מפלגות, ארגונים ומוסדות ציוניים. מאידך-גיסא ניצלו היהודים מזוועות הכיבוש הגרמני.

השמדת יהודי ווהלין החלה מיד עם פלישת הגרמנים לבריה"מ בשנת 1941. במקומות רבים פתחו האוקראינים בביזה ובמעשי רצח עוד לפני כניסת הגרמנים, או מיד לאחר בואם ורבים התגייסו והשתתפו, כעושי דברם המסורים והנלהבים של הגרמנים, בכל מעשי הרצח של היהודים, שכניהם במשך 800 שנה ויותר, שתרמו רבות לפיתוחה של אוקראינה.

בוהלין ובאזורים אחרים שהיו בשליטת בריה"מ, ארגנו הגרמנים ועוזריהם שני מבצעי טבח ענקיים: בקיץ 1941 רצחו גברים יהודים ובסתיו 1942 רצחו את כלל האוכלוסייה היהודית, מזקן ועד טף. היהודים, בעיקר הצעירים, החליטו להילחם על חייהם ועל כבודם.

צעירים יהודים מהעיירות מנייבין, קמין קושירסקי, סרניק, פובורסק והכפרים שמסביבן, היו בין מארגני ומניחי היסוד של התנועה הפרטיזנית ביערות השונים, החל בהתקפות לילה, שביצעו קבוצות קטנות עם רובים מיושנים בלבד כנגד חילות מצב גרמניים ועד להפיכתם לחלק מתנועה פרטיזנית אדירה.

מצב הפרטיזנים ביערות היה קשה עוד יותר בגין הימצאותו של אויב נוסף מסוכן וצמא-דם -

הלאומנים האוקראינים.

עם שחרור ווהלין ע"י הצבא האדום במרץ 1944, גויסו מאות פרטיזנים יהודים לשורות הצבא האדום. רובם המכריע נפלו בקרבות עקובים מדם בדרך להבסת גרמניה.

כיום, פרט לבודדים, ווהלין נותרה ללא יהודים.

כך באה לסיומה הטראגי היסטוריה בת 800 ומעלה שנים של יהדות מפוארת זו, אשר עברה ידיים שלטוניות ותהפוכות רבות ושמרה על קיומה עד להכחדה.

מתוך 300 אלף יהודי ווהלין ופליטים ממערב פולין, נותרו כ-2,000 יהודים, בעיקר משורות הפרטיזנים וממחנות המשפחות, שהיו תחת חסותם. רובם עלו לארץ, התארגנו במסגרת קהילותיהם והתאחדו בארגון יוצאי ווהלין.

הוקם היכל ווהלין ובו שלוחה של ביה"ס המרכזי להוראת השואה והגבורה של "יד-ושם", המקיים במקום משנת 1975 השתלמויות לתלמידים, מורים ואנשי-צבא, כשהמטרה הינה: הגברת המודעות, הבנת תהליך ההשמדה של העם היהודי ובעיקר עיצוב זיכרון השואה והגבורה והנצחת מורשת הלחימה. בשנת 1996 הוקמה אנדרטה לזכר לוחמי ווהלין - פרטיזנים וחיילים - ולמעלה מאלף שמותיהם חרוטים. לצדה של האנדרטה.

אנו, אחרוני השרידים, רואים בשליחותנו משימה היסטורית. שמנו לנו למטרה להנציח המורשת והזיכרון ולהקנותם לדורות הבאים וכיום אנו שוקדים בהעברת לפיד ההנצחה אל הדור השני, הממשיך את רוח השליחות של מניחי אבן הפינה.

קהילת אוסטראה

הדברים הובאו ע"י חיים זוסמן

העיר אוסטראה (OSTROG) שוכנת בחבל ווהלין, במערב אוקראינה על גדות הנהרות ויליה והורין. לדעת חוקרים נוסדה העיר במאה ה-9, בכתובים מוזכרת עיר זו רק בסוף המאה ה-11 ותחילת המאה ה-12. שם העיר אוסטרוג פירושו מבצר ברוסית. בעברית קיבלה העיר כינויים רבים כגון "הבירה", "הגדולה" והשם המפורסם ביותר לו זכתה הינו "אות התורה" (אוסטראה).

יהודים התיישבו באוסטראה מאמצע המאה ה-15. מעידות על-כך כתובות בשתי מצבות העיר. היישוב גדל והמסחר היהודי המתפתח גרם לשגשוגה ולפריחתה של העיר.

גדולי התורה, שלמה לוריא (המהרש"ל) ר' שלמה איידליש (המרש"א) ותלמידיהם פעלו בה. אוסטראה בלטה כמרכז תורה חשוב בעולם היהודי וחיו ופעלו בה כ-400 גאונים אדירי-תורה, שעמדו בראש ישיבות מפורסמות.

פרעות ת"ח ות"ט לא פסחו על העיר וכ-7,000 יהודים מצאו אז את מותם.

עיסוקם העיקרי של יהודי אוסטראה היה המסחר. הם סחרו בבקר ובעצים ולפי עדויות הם היו מומחים במלאכת היערות, כלומר ידעו להבחין בין עצים טובים לרקובים עוד בטרם נכרתו. היו ביניהם שסחרו בתבואה, בעיקר בחיטה ובשעורה.

באוסטראה הייתה קהילה מאורגנת עם מוסדות יהודיים מסודרים. נציגי המוסדות היו ממונים על בתי-ספר יהודיים, בתי-יתומים ובתי-אבות. היו גם מוסדות צדקה שפעלו בה כגון: "קרן לתמיכה במשפחות שכולות", "הכנסת-כלה" ו"ביקור-חולים".

בשנת 1921 עברה אוסטראה לידי הפולנים, לפי "חוזה ריגה" בין הפולנים והרוסים. הקהילה היהודית פעלה אז באופן אוטונומי ופעילות ציונית פרוחה במקום. באותה עת השמועה על "הצהרת-בלפור" עשתה לה כנפיים, הפעילות הציונית הלאומית כבשה לבבות, האגודה הציונית יצאה מהמחתרת וריכזה סביבה את מיטב הנוער היהודי בעיר.

עם השתרשות הרעיון הציוני נתפלגו הדעות ביחס לדרכי הגשמתו, נוצרו זרמים שונים כגון "צעירי-ציון", "ציונים-כלליים", "עת לבנות". מאוחר יותר החלו לפעול תנועת "החלוץ", "מזרחי", "השומר-הצעיר", "בית"ר", "הנוער-הציוני" ועו

בחדש ספטמבר 1939, נכבשה אוסטראה ע"י הצבא הרוסי. לאחר הכיבוש צומצמו סמכויות וועד הקהילה עד למינימום. אזרחי העיר קיבלו אזרחות סובייטית. הפעילות הציבורית היהודית נפסקה; נאסרה התארגנות יהודית; תנועות הנוער הפסיקו פעילותם ובעיר התעורר גל אנטישמיות מצד האוקראינים, כשהשלטונות מצדם לא נוקפים אצבע ומאפשרים לאוקראינים לפגוע ביהודי העיר. ב-22 ביוני 1941 פרץ צבא גרמניה לתחומי בריה"מ וב-26 ביוני 1941 נכנס לאוסטראה. היה זה לאחר ארבעה ימי לחימה רצופים, שבהם נהרגו כ-500 יהודים. בזמן הכיבוש הגרמני בעיר, בוצעו שלש אקציות ונרצחו באכזריות כ-10,000 יהודים.

האקציה הראשונה בוצעה ב-4 באוגוסט 1941. בשלב ההוא נרצחו רוב המשכילים, העסקנים והרבנים ומספרם הגיע לכ-3,000 יהודים.

האקציה השנייה בוצעה כעבור חודש ימים ובה נרצחו קרוב ל-2,500 בני-נוער.

היהודים שנותרו אחרי שתי האקציות, נסגרו בגטו העיר.

ב-15 באוקטובר 1942, הגטו היהודי עם מעט היהודים שנותרו בו, חוסל. זו הייתה האקציה השלישית. בכל האקציות נורו היהודים ליד בורות, שנחפרו מבעוד מועד ובהם נקברו.

ב-5 בפברואר 1944 שוחררה אוסטראה ע"י הצבא האדום.

כ-800 מיהודי אוסטראה הצליחו להימלט מהעיר בזמן הכיבוש הגרמני, חלק מן הפליטים חזרו אז וגויסו ל"צבא העבודה" (טרוד-ארמיה).

לקראת סוף המלחמה גייסו אנשים לצבא האדום, או לחילופין לצבא הפולני, שהתארגן בברית-המועצות לדיוויזיה הראשונה על שם קושציושקו. בין המתגייסים לצבא הפולני היו בני אוסטראה וביניהם חיים זוסמן, שהשתתף בכל הקרבות החל מקרב לנינו המפורסם, דרך שחרור וורשה ועד לכיבוש ברלין. לקראת סיום המלחמה הוא הגיע לדרגת קפטן. כמו-כן ידוע על לפחות 3 מבני אוסטראה, שמעון קידר, פיניה שרל וברוניטלב שלייט, שנפלו בשורות צבא פולין, כנראה בשחרור וורשה. קבוצה מפליטי אוסטראה הגיעה בנדודיה לעיר לנינבאד בטז'יקיסטאן, שם חיו בצוותא כמשפחה אחת. אחרים נדדו לבוכרה בדרום אוזבקיסטן, ביניהם נחום שוחט, שניהל במקום בי"ס יהודי. כ-30 מיהודי אוסטראה נמלטו מהגטו אל היערות והצטרפו לפרטיזנים, ביניהם: אהרון ולדמן, יוסף גליצקי, דוד מלר, פייבל אינטרגויז, בטי ושרה אייזינשטיין ואויצר.

חלק גדול מניצולי אוסטראה הגיעו בתום המלחמה (1945) לפולין ומשם לאחר שהות קצרה לארץ-ישראל. קבוצה קטנה נותרה בפולין ובבריה"מ.

יהודי אוסטראה, שנותרו בפולין הועסקו במשרות מרכזיות בממשלה הפולנית. חיים שפטל היה יועץ שר, מוטל גורן שימש כשופט צבאי ראשי, עוזריאל לייפל ניהל את האוניברסיטה הממלכתית בוורשה וד"ר גולדנברג היה מנהל בית-חולים.

ניצולי אוסטראה לחמו בשורות הצבא האדום, פייסי פינקלשטיין ומנדל טרייברמן נפלו בשורות הצבא האדום, יוסף מלצר השתתף בקרבות הדיפת הצבא הגרמני מסטלינגרד. יוסף גליצקי, אהרון ולדמן ויואל רובינשטיין היו עדים לאסון הנורא שפקד את יהדות אוסטראה. יוסף לחם בשורות הפרטיזנים הרוסים בגדוד של "אודוכה", אחר-כך השתתף בשורות הצבא האדום והגיע עד לברלין. יואל רובינשטיין הועסק במטהו של גנרל ז'וקוב כמתורגמן. לאחר המלחמה העיד יואל במשפטו של אוטו קוהלר, שהיה אחראי על גזל הרכוש היהודי באוסטראה. כמו כן העיד לטובת הגרמני גרבה. עם היוודע מלוא היקף השואה הארוכה, נוסד בישראל ב-10 באוקטובר 1944 "ארגון יוצאי אוסטראה". הארגון שם לו למטרה להגיש עזרה לפליטי אוסטראה העולים לארץ-ישראל, לגבות עדויות מפי הניצולים בדבר הנספים והבודדים שניצלו, להנציח את קדושי קהילת אוסטראה ולפרסם את חומר העדויות לזיכרון לדורות.

הוחלט לקיים מדי שנה יום אזכרה ביום ד' באלול.

הארגון הנציח את בני העיר ע"י קביעת לוח-זיכרון במרתף השואה בירושלים והקים מצבה לנספים בבית-הקברות בחולון. במקום הוטמנה שקית עפר, שנלקח מקברי האחים באוסטראה. ניצולי אוסטראה השתתפו בבניית בית-והלין הנקרא: "היכל יהדות ווהלין" בגבעתיים ובו נרכש חדר ע"י קהילת אוסטראה. כמו"כ הוצאו-לאור שני ספרי "יזכור" בישראל וספר "יזכור" נוסף בארגנטינה. בקיץ 1995 יזם הארגון יציאת קבוצה מניצולי אוסטראה וצאצאיה (מישראל, מארה"ב ומקנדה) לאוסטראה, להקמת מצבה על קברי-האחים ביער "העיר החדשה", שבו בוצעו שתי האקציות. בשנת 1998 הוקמה בניטשין מצבה נוספת על קבר הנערים, שנרצחו באקציה השנייה. בבית-התפוצות בתל-אביב נרכש חדר אשר יוחד להנצחת העיר ובו מתקיימת פעילות של בית-התפוצות. בחדר נמצאים אביזרים שונים ודגם בית הכנסת של המרש"א.

משמאל: ביה"כ הלבן הלבן המרש"א באוסטראה ולידו בית המדרש, בגטו ארמ

אמטה: שרידי ביה"כ הלבן

(צילום: מר אברהם בן-דוד-אלף, וושינגטון ארצ"ב)

טוצ'ין (Tuchin, פולנית: Tuczyn) הינה עיירה ברפובליקה הסובייטית האוקראינית במחוז רובנו. בין שתי מלחמות-העולם הייתה נתונה תחת שלטון פולין ובספטמבר 1939 נכללה בשטח, שסופח לברית-המועצות. ערב מלחמת-העולם השנייה התגוררו בה כ-3,000 יהודים. ב-6 ביולי 1941 הגרמנים כבשוה ובו ביום, בסיועם של הגרמנים, האוקראינים ערכו בה פוגרום ורצחו כ-70 יהודים. רבים נוספים נפצעו ונשדד מהם רכוש רב. למחרת, ב-7 ביולי 1941, הגיעה לעיירה חוליה של זונדרקומנדו 4a, ועל פי רשימות שהכינו אוקראינים מקומיים נאסרו 30 יהודים והוצאו להורג.

באותו חודש נצטוו היהודים לענווד את הסימן היהודי (סרט שרוול לבן ועליו מגן-דוד צהוב), לשלם דמי כופר בזהב ולעבוד עבודת כפייה בחקלאות, בבורסקאות וכדומה. הוקם יודנראט ובראשו הועמד גצל שוורצמן, מהעסקנים הבולטים בעיירה בשלטון הפולנים [הסולטים (ראש העדה)] היהודי.

באמצעות מתן שוחד לגרמנים נדחתה סגירת יהודי ט' בגטו עד לראשית ספטמבר 1942. עם חיסול יהודי רובנו הסמוכה, באמצע יולי 1942, הגיעו לט' פליטים וסיפרו על שהתרחש בעירם. ראשי הציבור בט' החליטו לנקוט בקו של התנגדות ובין המארגנים הראשיים היו יושב-ראש היודנרט שוורצמן וסגנו מאיר הימלפרב.

נקבעה תוכנית פעולה, שהביאה בחשבון את מבנה הגטו - כ-60 בתים חד-קומתיים, פזורים לאורך רחוב אחד. הוחלט להצית את בתי הגטו, לפתוח באש עם כלי-נשק, כדי לזרוע מבוכה בשורות הגרמנים ומיד אח"כ לפתוח בבריחה כללית ליערות הסמוכים. בכספי היודנרט נרכש נפט וחולק בין הבתים. אורגנו ארבע קבוצות לוחמות ונרכשו עבורן עבודת חמישה רובים, 25 אקדחים ורימוני-יד. קבוצת עובדים יהודים ביערות ניסתה להתקשר עם גדוד הפרטיזנים הסובייטי של הקולונל דימטרי מדביידיב, אך לא הצליחה בכך.

ראשי המארגנים ניצלו התכנסותם של יהודי הגטו לתפילת יום-הכיפורים (21 בספטמבר

חבר מארגני איגוד יוצאי וולין אבא פפדאק משאלאפ
ביד-אש. 1 במאי 2002

(1942), הציגו בפניהם את תוכנית המרד והדריכו את הציבור כיצד לפעול. ביום ג' בערב, אור ל-23 בספטמבר 1942, הוטל מצור על הגטו. ראשי המרד הכריזו על כוננות מלאה והקבוצות הלוחמות תפסו עמדות, שתיים ליד שני שערי הגטו, אחת במוצא אחד הרחובות והרביעית הועמדה הכן כעתודה ליד בית היודנראט.

בשחר ה-24 בספטמבר נעו הגרמנים ושוטרי העזר האוקראינים לעבר גדרות הגטו. על פי אות מוסכם הוצתו בתי הגטו וכן מחסני הגרמנים שעל גבולו.

הקבוצות הלוחמות פתחו באש מכלי-נשקן, גדר הגטו נפרצה והציבור נקרא לברוח. בחסות העשן והיריות ברחו ליערות כ-2,000 נפש - כשני-שליש מכלל תושבי הגטו וביניהם נשים עם ילדיהן וזקנים. האש והיריות נמשכו כל יום ה' וכן למחרת, ביום ו' 25 בספטמבר.

מספר גרמנים ושוטרי-עזר אוקראינים נהרגו ומספר פצועיהם לא נודע. מן היהודים נפלו כשליש

מתושבי הגטו וביניהם כמעט כל הלוחמים. המרד נסתיים ביום השבת 26 בספטמבר, משהתייצבו ראשי המרד, שוורצמן והימלפרב, בפני המפקד הגרמני, נורו ונקברו בבית-הקברות היהודי. גורל הבורחים היה קשה. מחציתם נתפשו תוך שלושה ימים ונרצחו. כ-300 נשים עם תינוקות בידיהן לא יכלו לעמוד בתנאי היער, שבו לעיירה ונורו. מהנותרים מתו רבים ואחרים הוסגרו או נרצחו בידי איכרי הסביבה. כעבור זמן-מה הצטרפו צעירים ליחידות פרטיזנים סובייטיות ובהמשך נפלו בקרבות. ביום שחרור טוצ'ין, 16 בינואר 1944, שרדו רק כשתי עשרות מיהודיה.

בית-הכנסת הגדול במז'ריטש (והלין) / ישראל זינמן

בדרך בואך מרובנה לעיירה מז'ריטש, בלט בגודלו ובתפארתו בית-הכנסת הגדול של מז'ריטש. ממרום קדשו, בהוד מלכות השקיף על שאר בתי-התפילה הסמוכים: בית-המדרש, הטריסקער-קלויז, מאקארווער-קלויז ובית-הכנסת "אויף דער נייער שטאט". גם על הבריק היה בית-כנסת קטן, שעומד על תלו עד עצם היום הזה עזוב ושומם.

הפריץ הזקן סטעצקי בנה מכספו את בית-הכנסת הגדול, שהיה בנוי מלבנים ומאבנים. עוביים של הכתלים היה שתי אמות ועוביו של היסוד חמש אמות. באולם הגדול של בית-הכנסת ניצבו ארבעה עמודי-אבן עגולים והתקרה הייתה בנויה מלבנים מעשה קמרון.

חצר גדולה ושלוש או ארבע מדרגות הובילו לתוככי היכל התפילה.

מצד החצר היו חדרים, שבהם התפללו ערב ובוקר. בכל ימות השבוע אמרו שם תהילים ולמדו משניות כמאמר הכתוב: "ממעמקים קראתיך ד'" ואילו באולם הגדול היו מתפללים רק בשבתות וחגים. בצדו של בית-הכנסת הייתה עזרת נשים ויציע. ארון-הקודש של בית-הכנסת, שנחשב בין המהודרים בוהלין, תפס כמעט את כל כותל המזרח. הוא נעשה ע"י שמואל שניצר מברדיטשוב באמצעות מעשה חיטוב וגילוף של אריות, נשרים וציפורים.

בית-הכנסת שימש כאכסניה לקיום אירועים ציבוריים. ביקרו בו בתקופות שונות מגדולי חזני העולם היהודי דאז: סירוטה, קוסוביצקי והחזן העממי מרובנה אלישע (אליושקה). תנועות ציוניות קיימו בו אסיפות-עם בתקופת הקונגרסים.

ב-3 במאי - יום הקונסטיטוציה הפולנית דאז - התכנסו ילדי בית-הספר לעצרת ציון 3 במאי, בנוכחות הרב של העיירה ר' שלמקה גארדין והקומנדנט הפולני רמבטש.

מול בית-הכנסת הגדול, נשקף מתוך הגן שמשני עברי רחוב "הויף", ארמון ה"פריץ" סטעצקי, שעומד על תלו עד עצם היום הזה.

לכל אורכו של רחוב "גרעבלי" דאז, היו נטועים אילנות ובשבתות הקיץ, אחר-הצהריים, טיילו בו

תושבי העיר עד לגן של הפריץ סטעצקי. בהגיעם לגן, שתו ממי המעיין הזכים והצלולים, שהיו מפכים שם. אולם כל זה חלף עבר עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה. בתקופת שלטון הרשע, נחרב כליל בית-הכנסת הגדול בעיירתנו מז'ריטש ומילות כבוד וקדושה מגיעות ולו במקצת לגדולתו ולחשיבותו של היכל התפילה הגדול בעיירה מז'ריטש.

ארגון יוצאי קאמין קושירסקי והסביבה הוקם מיד בגמר המלחמה על-ידי יוצאי וניצולי השואה בארץ ובתפוצות.

האקציות בקאמין קושירסקי:

1. ביום ח' באב תש"א (2.8.41) עברה בעיר יחידת-עונשין גרמנית ואנשיה הרגו ושדדו יהודים. בלילה עצרה המשטרה 8 יהודים (כנראה שהלשינו עליהם) ובשבת בבוקר (ט' באב) הם נרצחו ונקברו בבית-העלמין היהודי.
2. ביום שבת, א' ראש חודש אלול, תש"א (24.8.1941) נעצרו כמאה גברים בגילאי 16-60 ע"י קבוצה מ"האיינזאצגרופן", הוצאו מחוץ לעיר ונרצחו בקבר-אחים בחורשה, כ-5 קילומטר מהעיר. דבר הרצח נודע לנו מאוחר יותר.
3. בפורים תש"ב (3.3.42) נרצחו בכפר גלושא זוטא 25 יהודים (גברים, נשים וטף) ונקברו במרכז הכפר, כעונש על כך שמספר בחורים מהכפר לא התייצבו לעבודת-כפייה.
4. ב-1 ביוני 1942 הוקם הגטו בק' קושירסקי ולתוכו הועברו גם תושבי הכפרים מהאזור (הסביבה כללה כ-20 ישובים כפריים ועיירות, שמרכזם הקהילתי הייתה ק. קושירסקי). סה"כ נדחסו לגטו כ-3,000 נפש.
5. ב-10 באוגוסט 1942 (כ"ז באב תש"ב) גורשנו מהגטו והוצעדנו לאזור בית-הקברות היהודי (כ-3 ק"מ מהעיר). באותו יום נרצחו ו/או נקברו חיים בבורות, שהוכנו מראש בבית-העלמין היהודי, כ-2,400 נפש, ביניהם כל הילדים והנערים עד גיל 16 ומבוגרים מעל גיל 60. נותרו אז כ-600 איש בלבד, שחזרו לגטו.
6. ביום כ"ב מר חשוון תש"ג (2.11.1942) חוסל הגטו. כ-300 איש הצליחו לברוח ליערות ולכפרים, אולם רובם (כ-200 איש) נתפסו בדרך ע"י המקומיים והוסגרו לגרמנים תמורת קילוגרם אחד מלח לנפש, או שנרצחו ישירות בידיהם.

גם הפרטיזנים הסובייטים, שהתארגנותם רק החלה, נטלו את חלקם בשוד וברצח. הם שדדו את הנשק המועט שהיה בידי בודדים, רצחו וגירשו את היהודים מהאזור. היו אלה פרטיזנים מיחידת סובורוב (SUWOROV), ששלטו באזור יערות נוויר (NEWIR).

חלק מן הבורחים בכל זאת הצליחו לשרוד בחורף 42-43 ובשנת 43-44 הם התקבלו לשורות הפרטיזנים של פיודרוב, קולפק ועוד ונלחמו עמם. עם השחרור ב-1944 חלק גויס לצבא האדום ורבים ונפלו בקרבות, שהתנהלו לאורך הדרך עד לברלין.

שרידי הפליטים מאזור ק' קושירסקי הגיעו ברובם לארץ כמעפילים וכאן בנו את ביתם. הם הקימו יחד עם יתר יוצאי קהילות ווהלין בית הנקרא "היכל יהודי ווהלין" בגבעתיים וכן אנדרטה לזכר פרטיזנים ולוחמים יהודי ווהלין, שנפלו בקרבות ו/או שנפטרו לאחר-מכן. האנדרטה הוקמה בסמוך להיכל ווהלין וחרוטים עליה כיום כ-1,000 שמות של לוחמים יוצאי ווהלין. יום הזיכרון ליהודי ק' קושירסקי והסביבה נקבע ליום כ"ז מנחם-אב, היום שבו בוצעה האקציה הגדולה ונרצחו כ-2,500 נפש (80% מיושבי הגטו).

כאמור, הקורבנות הועברו לבית-העלמין היהודי ושם הוכרחו להתפשט ולרדת עירומים אל בורות,

”דפים מספר תפילה”

מכחלה: רחם אב וכו'
אביר שמה: כי עליו
לזנו קחו

אב על דמים בן יעקב וז' עליו : וז' הושיעה על עסק ברכה
סלה : וז' עזרא עטו סלוב לז' אלזי יעקב סלה : וז' עזרא
אשרי ארם בוסת דהו : וז' הושיעה הסלה יגנט ביום קראנו :
טו סליחה סופר עזי איב.

אֵלֶּה וְאֵלֶּה אֲבוֹתָי
אֵיךְ קָנִיתִךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ. בַּעֲשׂוֹתְךָ נִרְאִית לְעֵינַי כְּרוֹתִי
כְּרוֹתֶךָ. גְּרוֹשִׁים וְגוֹשִׁים אֶנְחֵנו בְּנִחְלָתְךָ. יי אֶלְחִינֵנו
בַּעֲלֹנוּ אֲדוֹנִים וְזִלְתְּךָ: דָּאֵנְת עֲנִיךָ נִדְלָה עַד לְמָאֵד.
הַסּוֹבְלִים עוֹל מוֹרָאךָ בְּכָל נַפֶּשׁ וּמָאֹד. וְהֵם שְׁחִים
וּמִשְׁפָּלִים עַד מָאֹד. בְּדֵר יִקְדְּמוּנוּ בַחֲסִידְךָ כִּי בָּלוּנוּ מָאֹד:
וְזִנְנו שְׂדֵה מִפְּנֵי תַרְפִּים וְיָם יוֹם. תוֹרְקִים שֶׁן וְשׁוֹמְחִים
עַד זֶה הַיָּם. כָּכֵם כְּסִינְךָ נִגְלָה אִיּוֹם. כִּי עֲלִיד הוֹרְנוּ
כָּל הַיּוֹם: יִחְלֵנו קֵץ גָּאֻלְךָ. נִחְלָתָה. כִּי כִסְתָנוּ בּוֹשָׁה וְשִׁמְתָנוּ
בְּלִיטָה. וְאֵין אֲתָנוּ יוֹדֵעַ עַד סָה: טָלַךְ טָלְכִים וְכוֹר בַּחֲסִידְךָ
הַיְשָׁנִים. נוצְרִי יִחוּדְךָ מִלֵּט מְאֹדִים הַעֲשִׂים. מֵאֵב
צִהְתָּם לִפְנֵי הַמַּלְאָה שְׁשָׁנִים. אֵל תּוֹבֵר לָנוּ עֲשׂוֹה רֵאשׁוֹנִים:
עַל דֵּר צִיוֹן שְׁשָׁנִים. מִפְּנֵי בְבוּשִׁים וְלִפְנֵי יִשְׁתוּמִם. צָרִים
אֲשֶׁר שְׁמִטוּהוּ הָאֲשָׁשִׁים. וְהָאֵר פְּנִיָּה עַל מַלְאָךְ מִשְׁפָּם:
קֵץ הַנִּקְהָה כֵּאֵן לִשְׁם מַפְאֲרָתְךָ. רָחֵם וְאֵל מַשְׁחִית וְהִיא
תַּחֲלָתְךָ. שְׁכֵן הַבְּמִיתָנוּ נֶאֱמַר בִּיתְךָ. כִּי אֵל רַחֵם יי אֶלְחִיךָ
לֹא יִרְפֶּךָ וְיֵא יִשְׁחִיתְךָ: תּוֹבֵר מַכִּיתָ מֵם בְּכַפָּאךָ מַלְאָךְ.
נֶאֱמַר

וְשָׁבִי מִלֵּד יוֹדֵה
 וְיִלְדֵיהֶם וְנָכְסִים. וְכֹסֶם וְעִטֹּק וְרֶחֶב. וְזִמְתָּם. בְּשִׁיר
 בָּתָם יִסֵּם. וְרֵאשִׁיתָהּ חֶשֶׁם קִשְׁתָּה עֲנוּתֵיהֶם. רֵאָה תִלְדִּי
 אֶרְצָה בְּשִׁחִיתוֹתֵיהֶם. וְכִשּׁוֹ צְרִים בְּשִׁקָּר עֲנוּתֵיהֶם. יוֹפְקָרוֹ
 יִקְרֹב יָמִים בְּחֵמָתֵיהֶם. צוֹרְפָנִי כִכְפָּר בְּמוֹעֶקֶה לְעִלְלָה.
 צִמְחָנִי וְנוֹאשָׁנִי לְכָלֹת בְּטִלָּה. הוֹלִלָה יָדִי לְנַפֵּץ עִם
 סִגְיָלָה. תִּפֶּן פְּרוּשָׁה טָכִים אֶלְלָה. כָּגֹא לְשִׁמְךָ וְלִקְרוֹשָׁתְךָ
 חֵם. קִרְבָּנוֹ אֶלֶיךָ וּבִצְדֶקָה נָחֵם. חוּהָ כִי אֵין טַפְגִּיעַ עֲלֵינוּ
 לְחֵם. חִלּוֹתְךָ בְּמִשָּׁה וְאֶהְרֵן וּפְנֵחֵם. זְכוֹר כְּרִית חֶסֶד
 קְדוּמִים. וְעֻקְתָּנוּ שְׂעָה מִשְׁמֵי מְרוֹמִים. קֹם לְעֻמְךָ כְּרִית
 שְׁלוֹמִים. אֵל מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כְּסֵא רַחֲמִים.

א" מִיָּה יוֹשֵׁב עַל כְּסֵא רַחֲמִים מְתַהַנֵּה בַחֲסִידוֹת נִזְחַל
עֲוֹנוֹת עַמּוֹ מַעֲבִיר רֹאשׁוֹן רֹאשׁוֹן מְרַבֵּה מְחִילָה לַחַפְזִים
וּסְלִיחָה לַפּוֹשְׁעִים: עֹשֶׂה צְדָקוֹת עִם כָּל בֶּשֶׁר וְרוּחַ, יֵאָדָר רַחֲמֵם
תְּגַמֵּל. אֵל הַדּוֹרִית לֵנוּ לְדוֹמֵר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. וְזָכַר לֵנוּ הַיּוֹם
בְּרִית שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, בְּדוֹרֵעַתָּה עֵן מְקַדֵּם, כִּמּוֹ שְׂחִיב וְיִרְדָּה
י" בְּעֵינַי נִתְּצָב עִמּוֹ שֶׁנִּקְרָא בְשֵׁם יי:

וַיַּעֲבֹר יְיָ עַל פְּנֵי וַיִּקְרָא:

יְהוָה. יְהוָה. אֵל. רַחוּם. וְתַנּוּן. אֶרֶךְ אַפִּים. וְרֵכַח חֶסֶד.
וְאֱמֶת. נֹצֵר חֶסֶד לְאֵלִים. נִשְׂא עֵין נִפְשָׁע וּמִטָּאָה
נִקְהָ. וְסִלַּח לַעֲוֹנוֹ וּלְחַטָּאתָיו וְנִחַלְתָּנוּ: מִלַּח לָנוּ אֲבִינוּ

דפים אלה התגלו במהלך חודש יולי 2004 כשהם חבויים בין הריסות בית-הכנסת "טריסקער שטיבל"

בעיירה "קאמין קושינסקי" שבפולין (כיום, אוקראינה)

בית-הכנסת ננטש מיד עם חיסול הגיטו בעיירה, בתאריך 1 ביולי 1942

הועבר על ידי תושב העיירה לידי מר ביבר אברהם

שהוכנו מבעוד מועד ובמקום שהוא נרצחו, או שנקברו חיים.

שטח בית-העלמין "נוקה" אח"כ מקבריו על-ידי השלטון הסובייטי. המצבות, האדמה ועצמות-הקורבנות שימשו לבניית כביש באזור.

עד לשנת 1990 (הפרסטרדיקה), לא אושר לנו לבקר בעיירה ורק עם פירוק בריה"מ והקמת המדינה האוקראינית, זכינו לבקר במקום. הקמנו 3 מצבות, הכתובות בעברית וברוסית, תוך ציון תאריכי ההשמדה:

- א. מצבה ביער - המרוחק כ- 6/5 ק"מ מהעיירה - שבו נרצחו ב- 1941 כ- 100 גברים.
ב. מצבה בשטח בית-העלמין לשעבר, שם נרצחו ב- 1942 כ- 3000 נפש.
ג. אבן-זיכרון במקום שהיה שער הכניסה לגטו, תוך פירוט תאריכי ההשמדה.
המצבות והמקומות הוכרזו ע"י השלטון המקומי, כאתרים היסטוריים שיש לשומרם.
ארגון 'יוצאי ק' קושירסקי והסביבה הקים מפעלי הנצחה שונים בארץ והם:
1. לוח שיש ע"ש קדושי ק' קושירסקי והסביבה, במרתף השואה שעל הר-ציון בירושלים.
2. נטיעת חורשה של 1000 עצים ב"יער-הקדושים", בדרך לירושלים.

מצבה לזכרון קדושים קולוניאליים-קולוניאליים

3. מצבה לזכר קדושים ק' קושירסקי והסביבה בבית-העלמין שבחולון.
4. הוצאת ספר יזכור, ספר זיכרון להיסטוריה של יוצאי ק' קושירסקי והסביבה (1965).

5. הקמת קופת גמילות-חסדים ע"י מר אביש קלורמן ז"ל לזכר משפחתו שנספתה בשואה. הקמת קופת-סיוע לאנשים נצרכים, במתן הלוואות (הקופה אינה קיימת עוד).

6. השתתפות פעילה בהקמת היכל יהדות ווהלין, בו רכשנו חדר יחד עם יוצאי העיר רטנה. בחדר קיים לוח ובו חרוטים שמות הקדושים שנרצחו ושמות ניצולי שואה שנפטרו.

החברים הפעילים כיום בארגון הם: א. ביבר; מנשה פרציק וכן משפ' דב ושושי פלג. נשמח לצרף חברים נוספים במיוחד מדור ההמשך.

מדי שנה אנו מקיימים 2 עצרות לזכר קדושים הקהילה:

1. ביום הזיכרון לרצח ולהשמדה ב-כ"ז מנחם-אב.

לאחר מפגש חברים, מתקיימת עצרת באולם ההתייחדות של יוצאי ווהלין, בו מעלים זיכרונות, נאמר "קדיש" ו"אל מלא רחמים".

2. בכ"ז בניסן הוא יום הזיכרון לשואה ולגבורה.

עצרת זו נערכת לרגלי האנדרטה לזכר הפרטיזנים והלוחמים היהודים, שנלחמו נגד הנאצים. בסוף הטקס מניחים נציגי עיירות ווהלין זרי-פרחים לרגלי האנדרטה. השנה (2004) הונחו 35 זרי-כבוד. חלקה השני של העצרת ממשיך באולם הגדול שבהיכל ווהלין והוא כולל תכנית מטעם עיריית גבעתיים: הדלקת 6 נרות לזכר 6 המיליונים; אזכרה; "קדיש" ו"אל מלא רחמים".

3. הארגון נטל על עצמו משימה נוספת: פרסום ספר נוסף (חלק ב') אודות הארגון בארץ ובתפוצות ב-40 השנים האחרונות, כשהדגש הוא על פעילות ההנצחה ובעיקר על שמירת מקומות הקבורה בקמין קושירסקי.

כפי שצויין לעיל, ארגון יוצאי ק' קושירסקי והסביבה היה שותף להקמת היכל יהדות ווהלין. היה זה בשנת 1991 כשמספר פרטיזנים לשעבר יזמו להקים אנדרטה לזכר פרטיזנים ולוחמים יהודים נגד הנאצים. הרעיון קדם עור וגידים ובסיועם הכספי והעיקרי של פרטיזנים יוצאי ק' קושירסקי והסביבה הוקמה אנדרטה ליד היכל ווהלין שבגבעתיים, כשהתורמים הם: משפ' קלורמן שמואל-אבא ז"ל, משפ' זרצקי ישעיהו ז"ל וכן משפ' סוקול אהרון ז"ל.

כיום חרוטים ומונצחים בקיר ע"י האנדרטה כ-1000 שמות של פרטיזנים ולוחמים נגד הנאצים - הן אלה שנפלו בקרבות והן אלה שנפטרו לאחר המלחמה.

אנו תקווה שאנדרטה זו תשמש עדות לדורות הבאים באשר ללחימה ולגבורה של הורינו, אחינו ואחיותינו בתקופת השואה.

והלין היהודית של דניאל כץ / נתן גרוס

תרגם מפולנית: צבי נתן

א. כתביו של דניאל כץ

נתן גרוס

דניאל כץ החל את פעילותו הפובליציסטית בתקופת שנות העשרים שבין שתי המלחמות ופרסם בדפוס מאמרים, מסות, רפורטאז'ות וסיפורים בעיתונות היהודית-שמאלנית.

בשנות ה-30 פרסם בירחון "אנהייב" ("התחלה"), שיצא לאור ע"י קבוצת סופרים בלבוב, קובץ רפורטאז'ות בשפת היידיש, על חיי דלת-העם היהודי בעיירות שבין ווהלין ופולסיה. כן פרסם ספרו "בין הגבולות". אחרי המלחמה פרסם בשפות היידיש והפולנית, תחת שמו ותחת שם בדוי (דניאל וולנסקי) בכתבי-העת: "ספרות", "פה ועכשיו" ו"פולקס-שטימע".

בשנת 1983 הופיעה עבודתו "צללים מתוך אפר", שדנה בריכוזים יהודיים בוהלין, במנהגים וקשרים עם חברות אחרות באזור וכן במאבקם של יהודי ווהלין בגרמנים בתקופת מלחמת-העולם השנייה.

בשנת 1989 פורסמה ב"ירחון הספרותי" מסה ספרותית מפרי עטו בשם "מנגינת המילה והרמונית התוכן" ובה הוא כותב אודות הסופר היהודי האחרון בפולין והמבקר הספרותי סמואל בליס לגיס. ב-1993 הופיע ספרו "על סף החיים", העוסק בחייו וביצירתו של משה קולבק - משורר יהודי ידוע, סופר ומחזאי - שנורה למוות בשנת 1937 במינסק באשמת-שווא על ריגול למען פולין.

בשנות 1994-1995 פרסם דניאל כץ בשפת היידיש שורה של מאמרים תחת הכותרת "בדרך", על חיילים יהודים מפורסמים, שהשתתפו במלחמת-העולם השנייה.

בשנת 1997 פורסמו אחדים מסיפוריו ב"קשר", "ליטרטורה" ו"האלמנך היהודי" - כולם בשפה הפולנית. דניאל כץ הוא עיוור. מאז איבד את מאור עיניו הוא מכתוב את עבודותיו המיועדות לדפוס ועורך אותן על גבי סרט מגנטופוני.

בשנת 1998 הופיע ספרו המקסים "הקונצרט המנוגן למען החיים", המוקדש לעיירת הולדתו קולקי, שליד לוצק. באהבה רבה מתאר הוא את בית-משפחתו, את החיים בעיירה בימי-חול ובחגים, משרטט דמותם של בעלי-מלאכה, כליזמרים וחכמי-התלמוד וכן מתאר מפגש עם תושבי קולקי, אותם הכיר עוד בהיותם נערים (היום הם חיים בבלטימור או בניו-יורק). תוך האזנה לסיפוריהם הוא מגלה לקורא את תמונת העיירה המוכרת כביכול לכל - אך רק כביכול! בחזונו של המשורר, המדקדק בתיאור העובדות, אנו מגלים עולם חדש החושף את פניה הרוחניים של העיירה.

אחד מהסיפורים העוסק בבעלי מלאכה וכליזמרים, משתרע על פני 60 עמודים, עושה רושם מזעזע בריאליזם שלו ומהווה תסריט קולנועי מוכן. אנו יכולים למצוא בו דמויות מתושבי קולקי כמו

חרש-העץ פנחס רוזניצ'ר, שכינויו פיניע קושקלס ותיאורו מאפיין פורטרט אחד מני רבים מבעלי-המלאכה בקולקי. הוא מתואר כפועל יוצא-מן-הכלל, "ידיים שרוחשים אמון בהן", אב ל-17 ילדים, שמהם שרדו רק 9 ילדים. ארבעה מהם היגרו בראשית המאה ה-20 לארה"ב, אחד היגר לארגנטינה וכל היתר נספו בשואה. נכדו בוריס בריק, הוא היחיד שחי בישראל.

דניאל כץ מקדיש עמודים רבים לתיאור דמותו של קלפבו, האופיינית לבעלי-מלאכה. הוא כותב על חוכמתו, צניעותו, מסירותו ללא-גבול למשפחתו והיחלצותו לעזרת כל נזקק. בשעות האחרונות של יהודי קולקי, כאשר המפקד הגרמני הנרגז קרא: "על הברכיים!", קושקולס עמד בראש קבוצה יחד עם המלומד בן-ציון סטבקר ולא נשמע לפקודת הרוצח הנאצי. כאשר האוקראינים החלו לדחוף את היהודים אל זרם הסטיר - קפץ הוא לתוך גלי הנהר תוך צעקת "שמע ישראל" וטבע.

עוד כותב כץ על נפחים יהודים, שבעלי האחוזות הפולניים העדיפו אותם על-פני הנפחים המקומיים, משום שהעריכו מאוד את עבודתם; על נגר-אומן אשר יכול היה להתחרות בפסלים מודרניים ועל נגן קלרינט, שניגן בחתונות את הקונצרט מאת ויואלדי.

קולקי הייתה עיירה צנועה, שגודלה בסך-הכול כגודל סיכה, אך איזו 'סיכה' זאת הייתה. היה למקום קלסתר-פנים בעל אופי טיפוסי משל עצמו עם מנגינה מיוחדת משלו - הלא חי שם פסי "מוזיקנט"! ואת המנגינה של פסח "מוזיקנט אהבו. אילו נשמעו שם צלילי מנגינה הזרים להוויה היהודית, קולקי ודאי לא הייתה מקבלת אותם, אך המנגינה של פסח מוזיקנט ינקה את חיותה מתוך העיירה ובה נעוצים שורשיה המוזיקליים.

מסופר, שכאשר הגיע לאוזניי הגרמנים שמעו של פסח הכנר הבלתי רגיל, ציוו להביאו כדי שינגן בפניהם.

פסח התנה אז תנאי: הוא אינו רוצה שעצמותיו יתפזרו סתם כך באיזו תעלה, על-כן הוא ינגן רק בבית-הקברות ואחר-כך מצדו, יכולים לירות בו למוות. הקונצרט שניגן אז, התחלף והפך לתזמורת שלמה של צלילי אסון אנושי: צלילי אנקות, ריתמוס של עצמות שבורות ורחש עמום של תנועת גופות המתנוודדות על עץ התליה. המאזינים הגרמנים הבינו, שזה לא אותו מוצארט שהם ציפו לו ושלוש יריות קטעו באחת את הקונצרט ואת חייו של פסח מוזיקנט.

פסח מוזיקנט כבר מזמן איננו בעולם, אך הוא חי בתוך מחשבותינו. הוא גם חי במסגרת האגדה המקומית המספרת כי "במקום שבו היה פעם בית-הקברות היהודי הישן, בלילות שלפני יום-כיפור, נשמע קונצרט לכינור של המוזיקנט מקולקי וצליליו נשמעים בכל הסביבה".

אין לדעת מה מידת האמת בסיפור, מה אגדה ומי יצר אותה. האם יהודי קולקי, או דניאל כץ, אשר הנציח את דמותם של הכליזמרים מקולקי בספרו "קונצרט שנוגן למתים".

ב"אנתולוגיה של ווהלין" יש סיפור על דוד ביבר מקמין קושירסקי ובו מסופר על מושגים כמו ה'נדר', 'מילת-כבוד' של יהודי או 'תקיעת-כף', שהיה להם תוקף רב יותר מהסכם כתוב וחתום, שנעשה בידי עורך-דין.

אותו דוד ביבר, בעל בית-תה קטן וברוך-ילדים, נדר לאלוהיו, שאם יזכה בהגרלה, ימסור 50% מהזכייה ל"תלמוד תורה" ואומנם הוא זכה ב-2000 זלוטי. בעיירה קמה מהומה ופנו אז אל הרב על-מנת שיתיר את נדרו.

ביבר שתק וטען שיש לו "שותף" לזכייה. בשנת 1941 הוא נרצח באקציה הראשונה ובנו אברהם (המתגורר כיום בישראל) מצא אח"כ במגירה קבלה על סך 1000 זלוטי עבור "תלמוד תורה", למילוי ה"נדר"...

דניאל כץ, כמו סטריקובסקי, הוא אחד מהמעטים המפיצים את התרבות והידע אודות יהודים פולניים, בין קוראים פולניים. הדברים מגיעים לא רק לידי אלה, שאינם מכירים יהודים בכלל, אלא גם לידי

שכנים לשעבר - כאלה שהכירו יהודים, נפגשו וסחרו אתם - אך לאמתו של דבר ידעו עליהם אך מעט...

ספרו החדש של דניאל כץ "ווילנא היתה כירושלים" הופיע בהוצאה המכובדת "פוגרניצה" ו"הפונדציה ע"ש ח. שמרוק מוורשה". תוכנו של הספר עוסק בדמותו של אברהם סוצקבר, המשורר היהודי (יידיש) המפורסם, המתגורר בתל-אביב ובצעירותו מתחבר לחוג המשוררים "יונג ווילנא". ספר זה יהיה ללא-ספק סנסציה ספרותית אשר - בדומה לספרו של דניאל כץ על משה קולבק - תיפתח את עיני הקורא הפולני והיהודי בנוגע לפרק המפואר והנשכח של התרבות היהודית על אדמות פולין.

ב. מכתב ליהודי ווהלין (פורסם בספר ווהלין)

"לכולם, לכל הגרים באשר הם שם: באמריקה, בצרפת, ברוסיה וכן בישראל. לכל הנפוצים והפזורים ברחבי העולם כולו - מלה מפי ידך.

ווהלין, אנשי ווהלין, יהודי ווהלין... אזור-אזור ויהודיו שלו. אין זאת אמת שכל בני האדם קורצו מחומר אחד. לכל אזור היו מנהגים משלו, איש איש ואופן חייו הוא. כשחיים בין בני אדם בסביבה לא יהודית, משהו מהתרבות הסובבת אותך נדבק אליך. מלה, שיר, זמר וצורת לבוש. מאחר ואין אזור אחד דומה למשנהו היו אפוא גם היהודים שונים זה מזה. אין ברצוני לומר חלילה, טובים יותר או גרועים יותר, אני אומר רק שונים הננו - יהודי ווהלין.

בשנת '21 כתב פרץ מרקיש פואמה נפלאה בשם "ווהלין". הוא שלה מאותם מחזות את האמת כולה על מגוון צבעיה. מכלול צבעים רבגוני שמתחילת שחרם ועד לשקיעתם יצרו שלמות אחת. השחר מווריד כולו, הצהריים זהובי-שמש, השקיעה ארגמנית כלהבת-אש.

מי שהיה לו בחובו חוש ליופי, רק הוא יכול היה לתפוס ולהפנים כל זאת בנפשו, ליטול משם את עדנת הרטט של ווהלין שלנו.

לקחנו עמנו את הרשמים והנצחנו בלבנו את תמונות הדרכים והשבילים, האגמים, הנהרות והכפרים. כפרים קטנים, עיירות קטנטנות זעירות וערים כמו "רובנו", "קובל" ו"לוצק", שנחשבו אז בעינינו לערים גדולות. שמים, אדמה ואדם - שלמות אחת מלאת יופי לאין גבול הייתה ווהלין שלנו. על כל זאת כתב פרץ מרקיש ב"ווהלין" שלו. הוא הכניס לסל הספרותי הגדול שלו את עושר שדות ווהלין, את חוסנם של אנשי ווהלין, את יערות ווהלין הרחבים, המלאים אלונים, תרזות, ליבנים, צפצפות ואורנים גבוהי-צמרת כמו נתמלאו אלו גאווה. בוסתני ווהלין לעת פריחת עציהם היו כזריים פתיתי-שלג.

כך מספר פרץ מרקיש:

"מסביבי יערות שחורים פה

בראשים מתולתלים כה,

עומדים סדורים וערוכים -

קח נמנם אחד אחד

עץ זקן פה מרעהו

כצעירים עצים ימתינו

שפלוני ישמיע צעק

שפלוני ייתן פקודה" (...)

בעיר ומסביב לה, ליד כל בית וכל צריפון, ליד כל בקתה היו עצים, צמחי נוי, שיחים, ערוגות רבועות, פרחים גבוהי גבעול ניצבים במין זקיפות נגידית, מין עושר ללא גבול של צבעים וגוונים - בלא התחלה ובלא סוף.

מי מאתנו לא הלך בשבת לבוסתן? התפוחים שם נראו כראשי ילדים אדומי לחיים, צחקניים, עסיסיים וטעימים כל כך. והאגסים? - ארוכים, חומים, כרסתניים כנשות גבירי-העיירה... והפלדה המבריקה של השזיפים האפלים... והדובדבנים הלחים, משל ניצוק עליהם טל שחר. פראים, מלאי חיות כעיני נערותינו מפעם, בנות שיר השירים...

ועל כך אומר פרץ מרקיש:

"מה שמתרחש לו שמה,

דובדבנים שם, שזיפים שם, כאגרוף הנם לגודל

תפוחים שם, אגסים שם ומשמש -

אל תביט ואל תשאל איש, קח, אכול;

וכמו כפר קטן בן טפח

בבוסתן עומדה כוורת -

רק תדחק בה קצת באצבע,

ואת כל כולם תשכח" (...)

יהודי ווהלין הם הקרובים והאופייניים ביותר לדמויותיו של משה קולבאק. הן בגרעיניות לשונם והן בקשיי חייהם. הבה ניתן מבט בתמונה שכזאת בפואמה של פרץ מרקיש:

"ומקום מיוחד תופס

בירידים השבועיים

במחוזות ברוכי-אל אלה,

מחוץ לעיר, שוק הסוסים;

בגביני פשתה סבוכים

ובזקן ארוך אפור

יהודים קיפחים באים -

הסוחרים הנודעים" (...)

לא לבד הם סוחרים הסוסים הנודעים! כל איש ואיש משם, בין אם הוא בעל-מלאכה, עגלון, או גבאי בית-כנסת, כל אחד מהם היה ארצי, יערי, סלעי, מלא שמש וכוח גבורה, מלא רכות, יושר, רצינות וחדוות חיוך. 'שבתית' הייתה הקפוטה, 'חולין' היה המקטורן, 'שבת' היה הספר ו'חולין' הגרזן. יהודי ווהלין, אנשים פשוטים אבל לא המוניים, יומיומיים אבל בעלי נשמות של יום-טוב. עגלון ידע פרק תהילים, סוחר - דף גמרא, ילד - פרשת חומש, בחור הוכיח בקיאות ברש"י.

והנערות שלנו? הן חלמו חלומות ברוח שיר-השירים. יהודי ווהלין נשאו עיניהם לשמיים, אבל בשתי רגליהם עמדו על האדמה השחורה. הם היטיבו לחיות עם האיכר השכן ומעולם לא לעגו לחגי הגויים. העריכו את אשר להם ואף פעם לא חיללו כבוד זולתם. משפחה אחת גדולה חייתה שם פעם: יהודים, אוקראינים, פולנים, צ'כים, רוסים ואפילו גרמנים. כל זה היה ולא עוד. היום כבר אין שם כלום עבורנו. ווהלין נשרפה עבורנו! אפילו אם כל אבן מונחת שם במקומה ואפילו אם כל הבתים עומדים שם במקומם כמו פעם - עבורנו - כל זה אפר שחור כמו לאחר שרפה גדולה. גם היום צומחים שם פרחים, אבל האדמה שהם צומחים בה רטובה עד כלות בדמעות יהודים... רוויה בדם יהודי...

כל בית וכל בקתה, שהתגורר בה פעם יהודי, הם עבורנו מצבה שנותרה. בדרכי האפר ובין הסמטאות הצרות אין דבר שיכול להחריש ולהחניק את זעקתנו. מכל קיר, כל גדר, כל דלת, כל חלון, מכל הגגות

והארובות עולים ובוקעים בכי ויללה ומלמול חרישי של וידוי, שהפטירו זקנינו בעת שגרשום אל בורות המוות. כל מקום, כל כיכר, כל דרך, כל שביל הנם מקום קדוש. איש מאתנו אינו מציב עוד צעדו שם, אבל הדי הצעדים של פעם מהדהדים שם מסביב. הגם שאין רואים אותם ואין שומעים אותם - הם שם. הם נשארו שם לעד! אחינו, אחיותינו, הורינו, ידידינו, שכנינו, שארי-בשרנו, הפעוטים, ילדים יהודים קטנטנים, כולם, כולם נשארו שם. קברים אין להם, בבורות וערוצים מונחות עצמותיהם הקדושות. גופותיהם של קרובינו, של בני משפחותינו, של קדושינו שלנו. בכל שביל צמחו עשבים. איש אינו יודע לאן עליו לבוא כדי להניח פרח ולומר 'קדיש'. אך עבורנו, שנולדנו שם, הכול נשאר, הכול טמון בדמיונו ובעומק נשמתנו.

בכל מקום, כך גם בוהלין, תמיד רדפו את היהודים. הבה נציץ אפוא, הבה נחזור ונראה, הבה נסתכל איך היו פני הדברים אז, כאשר זקנינו וזקני אחינו, אבותינו ואחינו גילו התנגדות ומרי. בימי חמלניצקי, רוב מגיני "לוצק" היו יהודים. בשעת מלחמת-העולם הראשונה, כשצבאות אחדים נסוגו ואחרים טרם נכנסו, הייתה בערים ובעיירות מה שמכנים "סאמו אובורונה" - הגנה-עצמית יהודית. במוטות ברזל ובסכינים, במקלות ולפעמים ב'נגאנים' (אקדחים), הם יצאו מידי לילה לרחובות ועמדו על המשמר, כדי להגן על רכושם ועל כבוד נשותיהם ובנותיהם.

כאשר הענן החום והשחור כיסה את שמי אירופה והאסון פקד את כולם ובעוצמה הגדולה והנוראה ביותר הכה בנו, היהודים, היו בחורים ובחורות בני ווהלין בכל מקום שבו לחמו באויב - בכל חזית ברחבי העולם: בצבא הסובייטי, הפולני, הצ'כי, הצרפתי, הבריטי, בבריגדה הארצישראלית, בכל גדודי הפרטיזנים וכן רב היה מספרם בתנועת המרי הצרפתית.

פגשתי בשמות של בחורים ובחורות ווהלינאים, שהשתתפו בקרבות הכבדים ביותר. הם לחמו בחזיתות הגורליות ביבשה ועל גדות הנהרות. בדווינה, וולגה, דניפר, סטוחוד, בחזית סטיר, זברושץ', ואפילו ביינסקה בישצ'צה.

בחיפושיי אחר עובדות, פגשתי אף בשמותיהם של נערים מקובל, שהיו בצבאו היוגוסלאבי של טיטו. פגשתי בשמות של יהודים מוהלין, מכל העיירות כמעט, מלוצק, מרובנה, מסרנה, טורצ'ין, לודמיר, רחולובקה, צ'רטורסק, סופייבקה וקאמין-קושירסקי, שנטלו חלק ביחידות הפרטיזנים של אוקראינה, רוסיה הלבנה ופולין.

גדולה מאוד רשימת הנופלים וקטנה רשימת השורדים. חייבים אפוא להזכיר, לחזור ולספר שוב ושוב, לדבר על כך תמיד, כי הם כבר אינם יכולים לספר על עצמם דבר. הנחנו לעולם להשתכנע כי היהודים הלכו כצאן לטבח, כשהם אל העקדה. רבות סיפרנו על אסוננו, אבל מעט על המרי וההתנגדות שלנו. הננו מזכירים וחוזרים ומזכירים איך פעם הכו אותנו, אבל איך נראו מכות-הנגד שלנו, מספרים אנו מעט מאוד.

עוולה גדולה נגרמה גם לילדים יהודיים בכלל ואף לילדי ווהלין היהודים. היו אלה גיבורים קטנים, שהשתדלו לא רק להציל את חייהם, אלא אף לעזור להוריהם. בספרי "פון אש ארויסגערופן" ("זעקה מן האפר") ובכתבים אחרים שלי, אני מספר משהו על כך, אבל מעט מאוד. מעט מאוד ידעתי אז על כך. אבל כשהתחלתי לנבור ולחקור, לשאול אנשים, להקשיב, התברר לי משהו, שמוח אנושי אינו מסוגל לתפוס. כאשר הילדים הקטנים ניצודו - הם בעטו, נשכו, התנגדו בכל כוחם, הכו באגרופיהם הקטנים, ניסו לברוח ולא הניחו להובילם אל המוות.

אם יש לי טענות אל ההיסטוריונים היהודיים בפולין, הרי זה משום שיכלו לספר ולכתוב על-כך משהו והם כתבו מעט מאוד. אבל טענתי הגדולה ביותר אליהם היא על כך, שלא העלו על הכתב דבר שיותר את רישומו לעתיד לבוא מאותם גיבורים יהודים קטנים אלה.

פרופסור לודוויג הירשפלד כותב: "אילו עלה הרצון או הצורך להקים גלעד, כי אז עליו להיות גלעד של קודש קודשים לילד היהודי מהגטו". הרגילנו לעובדה כי אלה שהחזיקו רובה בידם, שכבו תחת מטר כדורים, כשמשמים נפלו רעמים וברקים, פצצות וסביב הכול בער, היו גיבורים. זאת אמת לאמיתה. אבל על גיבורים שקטים, שלחמו לבדם בלא עזרת איש והגנו על עצמם ועל זולתם, איננו יודעים כמעט כלום. ואלה שדווקא ידענו עליהם, הוזכרו לעתים כה נדירות, עד ששמותיהם נשכחו כמעט. כבר אינני זוכר כיום את שמו של אותו זקן, שגר בטרסטוניץ ושבוועות על שבועות השחיז את את החפירה שלו, עד שנעשתה חדה כחלף של שוחטים. במשך שנים ארוכות האת עזרה לו לחיות ועכשיו היה עליה לעזור לו בהגנת כבודו. כשקצין ס"ס גבוה, בעזרת מפקד משטרה אוקראיני, רצה לקחת את נכדתו בת ה-19, הנערה היפה שבכפר, ביקע הזקן באתו את ראשו של קצין הס"ס, כמו היה זה קלח כרוב. הזקן נורה למוות, נכדתו הומתה. לאיזה גיבור צריך להשוות את היהודי הזקן? אולי לזקן אחר? לבן-ציון סטאווקר, שסירב לעמוד על הברכיים ונפל במלים "שמע ישראל". וצירל? בת איכר יהודי, שהטמינה בכיסה חופן מלח להשליכו בעיני השוטרים האוקראינים, כדי שיהודים יוכלו להימלט מבור המוות. רבים נמלטו, אבל צירל נשארה בבור. ולייבקה ז'וק? הבחור "המתוק" כפי שכינהו - את הכדור האחרון השאיר לעצמו, אולם לא צלח. הלאומנים האוקראינים הרגוהו באבנים ובמקלות. אברהם'ל בוסליק איש בית"ר ואברהם קרנר איש פועלי-ציון: הראשון נפל בדיוויזיה של קובפק* והשני, בראותו שהוא מוקף אנשי גסטאפו, תלה את עצמו לאחר שירה את כדורו האחרון, כדי שלא ייפול חי בידי האויב מאחר וידע יותר מדי אודות תחנת רדיו ליד מנייביץ'. אנו, כל הוהלינאים הפזורים ברחבי העולם, נושאים בעומק לבנו את הגעגועים לשנות ילדותנו ולוהלין היהודית שלנו.

היוזמה של ווהלינאים באמריקה ובישראל להקים אנדרטה בגבעתיים, שעליה ייחרטו שמות הפרטיזנים היהודיים הוהלינאים, היא מעשה גדול, שכן תישאר לעד בזיכרון הדורות הבאים גבורתם של הלוחמים הוהלינאים. יש עכשיו מקום, שאליו באים ווהלינאים ואחרים ביום הזיכרון לשואה ולגבורה על-מנת להזכיר את הקדושים, לומר קדיש ולהניח פרחים.

בידידות ודרך - ארץ

דניאל, וורשה, 2000

* קובפק (1887 - 1967) - מפקד פרטיזנים סובייטי במלחמת-העולם השנייה, שיצא למסעות נועזים דרך ווהלין ופולסיה לעבר הרי הקרפטים בשנת 43'. באוגדה זו נכללו גם פרטיזנים יהודים.

"במחיר על החיים" - יהודים לוחמים

במלאות 50 שנה לסיום מלחה"ע השנייה ותבוסת הצבא הנאצי באירופה, יצא-לאור ספר בשם "במחיר על החיים" בעיר רובנה שבוהלין. המבוא לספר נכתב בידי נשיא אוקראינה ליאוניד קוצ'מה. בספר מופיע מאמר, שנכתב על-ידי טננבאום ובו מסופר על חלקם של יהודים בלחימה במלחמת-העולם השנייה, במסגרת הצבא האדום.

עד המלחמה חיו בבריה"מ כ-3.5 מיליון יהודים, מתוכם נפלו תחת הכיבוש הנאצי בזמן המלחמה כ-1.5 מיליון איש.

כמיליון יהודים גויסו או התנדבו לשורות הצבא האדום. למעלה מ-500,000 יהודים השתתפו בחזיתות השונות ומתוכם נפלו בקרבות כ-200,000 ועוד כ-180,000 נפצעו. לדעת המחבר, כ-50,000 יהודים השתתפו ביחידות הפרטיזניות למיניהן ובעיקר באוקראינה וברוסיה הלבנה.

לפי חישובו של גיבור בריה"מ, גנרל-לוטננט הפרופסור ב. פטרנקו (Petrenko), 34 גנרלים יהודים שירתו במלחמת-העולם השנייה בצבא האדום והם פיקדו על דיוויזיות, בריגדות וקורפוסים, ביניהם גיבורי בריה"מ: סמיון קריבושין, בוריס לב, יבסיי ויינרוב, דוד דרגונסי ועוד...

10 יהודים פיקדו על ארמיות ביניהם יעקב קרייזר וולדימיד קולפצקי, שעוטר ב-3 אורדנס (Ordена) ע"ש קוטוזוב ואחד ע"ש סובורוב. 8 יהודים שימשו בתפקיד מטה בחזיתות השונות ו-15 יהודים היו חברים במטה החזיתות הגנרליות ביניהם: בירמן, ביילין, פרישמן, שטרומברג, סימינובסקי, רוצבגסקי וגולוביצ'נר.

לפי חישוביו של הגנרל פרופסור פטרנקו, עוטרו 133 יהודים בתואר "גיבור בריה"מ" ויש הסבורים שמספרם הגיע ל-168.

2 יהודים, גנרל לוטננט מחיל-האוויר יעקב סמושקוביץ חוסלו בטיהורים של 1941.

טייסים

הטייסים היהודים הראשונים שעוטרו בתואר "גיבורי-בריה"מ" השתתפו במלחמת ספרד ובמלחמת-העולם השנייה, עם הזמן גדל מספרם וביניהם נמנו: הופמן, לויטן, לויין, גללי, פלוטקין, חסין, גלמן, ברשט, וריקנוב ועוד...

הטייס לויין הפיל 23 מטוסים גרמנים וכן הטייס חסין. הטייסת סרן פאולינה גלמן (ילידת ברדיצ'ב), השתתפה בלמעלה מ-800 גיחות נגד האויב, זכתה בתואר "גיבור-בריה"מ" ואף עוטרה ב-6 מדליות (אגב, הייתה זו האישה היחידה שזכתה בתואר זה).

יישמר בזיכרוננו לעד הטייס יהושע קורדנסקי, שהשתתף ב-85 גיחות. בגיחתו האחרונה ב-28 בספטמבר 1943, נפגע מטוסו ליד נמל קונסטנץ (רומניה) והוא התרסק עם מטוסו (המטוס הכיל 3 פצצות) לתוך אונייה של האויב, שנפגעה וירדה למצולות-הים. רק ב-1990 הוא הוכתר ועוטר כ"גיבור-בריה"מ.

מודיעין

היהודים מילאו תפקיד חשוב במודיעין ובריגול.

עוד לפני המלחמה, ב-1940, מפקד קורפוס יוריצקין נרצח בגלל לאומיותו היהודית ע"י סטלין - ראש המודיעין של הצבא האדום ("קומקור"). לפני המלחמה שימש כסגן המודיעין במפקדתו של הגנרל צ'וגייב (כובש ברלין), שהיה בתפקיד המודיעין בחיל הים הבלטי, היה הפולקובניק נ. פרומקין. יהודים נוספים שימשו כאנשי מודיעין במפקדות הצבא, ביניהם קנקביץ, רוצ'בסקס, מינקין ועוד. יהודים רבים מילאו תפקידי מודיעין וריגול בארצות-חוץ ולא מעטים שילמו על כך בחייהם. אחד מהם, אל"מ בשם NEL MAMEBICS קבור בעיר לינץ שבאוסטריה (1945) ורק ב-1965 אושר והוענק לו התואר "גיבור-בריה"מ".

רבים מאיתנו מכירים את השם ליאופולד טרפר, שהיה איש הריגול באירופה בזמן המלחמה ושעמד בראש "התזמורת-האדומה".

הטרגדיה שלאחר המלחמה

בגמר המלחמה יהודים רבים, שתפסו עמדות ותפקידים בכירים בשלטון, הודחו מתפקידם ואף נידונו למאסר ולהגליה.

המיניסטר לשעבר זלצמן הואשם בקשר לנושא "לנינגרד". הגנרל גונור, מהבכירים בשטח "הרקטות", נאסר והואשם בקשר לנושא הוועד היהודי-האנטי-פשיסטי. כן שוחררו מתפקידם כל הקצונה והפקידות הבכירה, שמוצאם היה יהודי.

ב-12 באוגוסט 1952, במרכז כלא לוביאנקא (הידוע לשמצה), נידונו למוות ונורו 13 סופרים יהודים ביניהם: י. פפר, פרץ מרקוש, לייב קויטקו ואחרים. מאות ואלפים נאסרו והוגלו. כן ידועה העלילה מ-1953 על הרופאים היהודים. העלילה בוטלה רק בגלל מותו הפתאומי של הרוצח סטאלין ובכך נמנע גירוש היהודים לסיביר.

המרד בגטאות ובמחנות-ריכוז

ממקורות היסטוריים של בריה"מ ידוע לנו על מרד בגטאות קובנה, וילנה ואחרין, שם פעלו ארגונים אנטי-פשיסטים. כן היה מרד בגטאות קלצק (אזור מינסק), גליבוקי (אזור ויטבסקי), וילנה (1943), קרמניץ (1943) (אזור טרנופול). מרד פרץ בגטו וורשה (אפריל 1943), בקובנה, במינסק ובערים אחרות באוקראינה וברוסיה הלבנה 1942, בביאליסטוק (1943), במיזוצק, בלוניץ ובלוצק. היהודים התמרדו לא רק בגטאות, אלא אף במחנות-הריכוז טרבלינקה, סוביבור ועוד.

תגובות לספר "יזכור" על קהילת מנייביץ'

THE HEBREW UNIVERSITY OF JERUSALEM
פרופסור דב לוין

ירושלים 29 בדצמבר 2002
כ"ד טבת תשס"ג

לכבוד מר יהודה מרין,
קראתי את הספר "יזכור" המפואר, שהואלת לשלוח לי ולאחר שעיינתי בו
שוב ושוב, אין לי מילים כדי לשבח אותך על הוצאתו.
מי ייתן, שירבו כמותך בישראל ויתברכו בך כל שרידי הקהילות בוהלין,
שהנצחת אותן וגם נתת דעתך על עיצוב אסתטי של הספר.
יהי-רצון שגם אחרים - יוצאי קהילות ווהלין ששרדו - ילכו בעקבותיך, כי
הלוא זו השעה האחרונה לאתר את כל המידע שצברת.
כמי שעוסק במשך עשרות שנים בחקר השואה והגבורה וכיום גם מלמד
כיצד לראיין אנשים על אירועים מסוימים בחייהם, הריני להביע לך את
הערכתי הכנה וגם המלומדת.
אני בטוח, שספר זה יהיה תעודה ומקור לתלמידים ולאחרים, להכרת התקופה
האיומה בתולדות עם-ישראל.

חזק ואמץ !
בברכה, פרופסור דב לוין

יהודה מרין שלום,
ברצוני להודות לך בשמי ובשם משפחתי, על עבודת הקודש שעשית
בעריכת הספר החשוב כל-כך להיסטוריה הכללית, לדור השני והשלישי
של ניצולי השואה ובמיוחד לי באופן אישי.
ספר זה המחיש לי מאוד את כל קורות משפחתי, אנשי מנייביץ וסביבתה.
קראתי ספר זה באדיקות רבה. לא השמטתי מילה אחת. ככל שקראתי
בו, הרגשתי מחוברת לאנשים יותר ויותר.
ספר זה הינו הנצחה, הוא ימצא בביתי במקום מכובד ביותר - על-יד
התנ"ך ועבור מדור-לדור, העיקר לא לשכוח!
בכבוד רב,

רבקה פרצו לבית פפר-מוצ'ניק (בתה של רודיע)
דרישת שלום למשפחה

יהודה ידידי נבצר ממני לברכך,
 לפני שנתיים עת הופיע הספר "יזכור" של קהילות מנייביץ' ועיירות הסביבה
 לא יכולתי לברכך, כי הייתי באבל.
 הנה היום ניתנה לי הזדמנות כפולה, עם הוצאת ספר יזכור בשפה האנגלית,
 לברך אותך גם על הספר בשפה העברית, שפורסם בזמנו ותודה מיוחדת
 ע"כ שעיירתי קולקי מצאה מקום בספר בצורה תמציתית. בל נשכח כי עיירתי
 הקטנה היא בת 800 שנה.
 אני מודה על האפשרויות של אזכור עיירתי בספר מנייביץ', שבו כללת גם
 עיירות אחרות.
 יהודה יקירי! לקחת על עצמך את המשימה להנציח את קהילות מנייביץ'
 והסביבה ועסקת במלאכת-הקודש שנים מספר, כדי לספר את סיפור חייה
 והשמדתה של קהילות מנייביץ' והסביבה.
 הקמת מצבה מפוארת, המנציחה את החיים התוססים שהיו במנייביץ',
 חיים שהיו בהם תורה, עבודה ושמחת-חיים ולעיתים צער ועצב. עולם שהכיל
 בתוכו חיים יהודיים במלוא מובן המילה, חיים שהיו ואינם עוד.
 קהילה לא דומה לאדם, ששנותיו קצובות. קהילה יכולה באופן תיאורטי לחיות
 חיי-נצח, אבל כל קהילות ווהליון, לצערנו, נכחדו בשואה ולא נשאר מהם
 זכר.
 אנחנו שארית-הפליטה מחויבים להנציח אותם ולהקים להם מצבת-זיכרון
 לעד.
 וזה יהודה יקירי, עשית. ברוך ומבורך תהיה!

יש לציין כי בכ"ג באלול תשס"ד, 9 בספטמבר, בזמן קיום עצרת זכרון לקהילות מנייביץ',
 הוצג בפני הנאספים לעצרת תרגום של ספר הזכרון בשפה האנגלית.

בזמן האחרון אנשים רבים עורכים	ואני - כשיצאתי לחפש
מסע אל השורשים	אחר שורשיי שלי
יש ההולכים לשם - כך עד מרוקו הרחוקה	מצאתים קבורים
יש ששורשיהם מעמיקים	באדמת פולין
עד חמישה דורות	בקבר אחים
באדמת הארץ.	שחמישים אמה עומקו...
	צפירה גבע (יום השואה תשס"ד)

ביקור בקובל דרך אושוויץ / שמואל אגבר

רצון עז תקף אותנו לצאת ולראות במו עיננו את קובל שלנו. עלינו ביום ראשון, ה-16 ליולי 2000, על מטוס בואינג 757 של חברת "אל-על" הישראלית, המראנו משדה-התעופה בן-גוריון ולאחר שלוש שעות טיסה נחתנו בשדה-התעופה של וורשה. שדה-התעופה והטרמינל המקומי היו ריקים מנוסעים. עברנו את בדיקת הדרכונים, אספנו את המזוודות מה"קרוסלה" ותוך 30 דקות היינו במלון "פורום". בדרך, הרחובות היו ריקים מאדם והייתה הרגשה, שהגענו לעיר רפאים. מרכז העיר, הרחוב הראשי "שדרות ירושלים", היה מואר באור חלשלוש.

ההגות

כשעה ורבע זמן נסיעה בדרך המובילה מקראקוב לאושוויץ - בה נמצא אחד ממחנות-הריכוז הלוקח ממך כל רצון לשתוק. בדרכו שלו מזרים היום המקום אנרגיות עצומות, המאפשרות לכל יהודי להתמודד מול כל סכנה עתידית ומול כל מכאוב.

א ו ש ו ו י ן! מצטיירת מיד תמונה של הרג המוני, קטל המוני ורצח - עם ומתעורר רצון עז מצד החלש לחיות ולא חשוב למה, איך וכמה ואכן אנו יודעים לספר ולתאר מיני נסים ונפלאות ואולי גם גבורות, שקרו בגיא-ההריגה ההמוני הזה.

היה יום קר, רוח חזקה שרקה וחדרה לבשר החי. דרך-המוות ופסי-הברזל, שהובילו אל מחנה-ההשמדה - הכול היה ירוק. העצים בלבלו וספסלים צבועים בשחור היו מפוזרים פה ושם, למנוחת המבקרים. כל הדרך למחנה מקננות בראשן המחשבות: איך? למה? ומדוע? ושאלות רבות אחרות... היום כשמשלחת ישראלית מבקרת ומניפה בגאווה את דגל ישראל, יש תחושה של עוצמה וחוזק. "אף אחד לא ינצח אותנו יותר לעולמי עד" - עלתה מחשבה בלבי.

ערכנו טקס התייחדות וזיכרון להרוגי מלחמת-העולם השנייה. אהרון שטיין קרא את תפילת "יזכור" ו"אל מלא רחמים". אבא (אגבר אברהם) הדליק נרות נשמה לזכר 6 המיליונים שנרצחו וכולם אמרו קדיש. המדריכה כינרת, קראה שיר מהספר "זר נוריות לבני", שנכתב על ידי חיה אגבר, לזכרו של רותם, שנפל בעת שירותו הצבאי.

בשירה אדירה של ההמנון הלאומי "התקווה", הסתיים טקס הזיכרון במחנה הריכוז בירקנאו (אשוויץ 2).

זאקר זלז קאלס

העיר קובל KOVEL שבחבל ווהלין, נוסדה עוד במאה ה-14.

בתקופה שבין שתי מלחמות-העולם הייתה קובל תחת שלטון פולין ואילו כיום היא שייכת לרפובליקה האוקראינית הסובייטית לשעבר. העיר שימשה כציר וכצומת תחבורה מרכזי והפכה בזכות בתי-המסחר וטחנות-הקמח שלה, לעיר מרכזית וחשובה.

היהודים הצליחו לפתח בקובל קהילה עשירת חינוך, תרבות, דת ומוסדות-צדקה ועזרה לזולת. כן התפתח מאד החינוך הבלתי-פורמאלי, הופקו עיתונים פרחו חוגי דרמה ותיאטרון; מוסיקה ושירה; ריקודים ועוד.

בשנת 1939 נוספו לקובל, פליטים רבים, שנמלטו משטחי פולין הכבושה בידי הגרמנים. בזמן מלחמת-העולם השנייה, מתוך 26,000 תושבים שחיו בעיר קובל, 17,200 - למעלה ממחצית - היו יהודים. היום חיים בקובל כ-70 אלף תושבים ונותרו רק כ-11 יהודים, אשר בחלקם אף נחשבים למתבוללים.

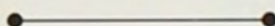
ב- 28 ביוני 1941 כבשו הגרמנים את קובל ובימי הכיבוש הראשונים נחטפו ונרצחו כ- 1000 יהודים. הקורבן הראשון בקובל היה סבא שלי, שמואל.

אבי, אברהם אגבר, מספר: "הגרמנים רצו להעלות אותו על האוטו שלהם, אבא, שלא היה אדם כל-כך בריא, התעכב מעט ואז ירה בו הנאצי בגבו ואבא נפל ומת".

ב- 21 למאי 1942 הוקמו שני גטאות, האחד בעיר החדשה לכ- 8,000 נפש והשני בעיר הישנה לכ- 6000 נפש.

ב- 2 ביוני 1942, הוקף המחנה השני על ידי הצורך הנאצי ותוך שלושה ימים הוצאו כל היהודים להורג. ב- 19 לאוגוסט, הוחל בחיסול המחנה השני. רבים ניסו לברוח ולהסתתר מפני הרוצחים, אך רובם נתפסו ורוכזו בבית-הכנסת הגדול שבעיר. בבית-הכנסת חרטו רבים על גבי הקירות את צוואתם וקריאתם לנקמה.

הכמיהה לנוסטלגיה ולמורשת אבות היא זו, שדרבנה את נציגי קובל בארץ לצאת ולערוך ביקור שורשים בארץ הלא נודעת, אך כגודל הציפייה כן גודל האכזבה - "הכול השתנה, אין כמעט עבר". (סיקור המסע לקובל הוא ראשון המאמרים, שנכתב בכישרון רב ע"י שמואל אגבר, יו"ר וועד דור-ההמשך, בחוברת "דפי-מידע" של קובל. כמו-כן נכללו בחוברת מאמרים של בני-יוצאי קובל, חלקם רשמים מהמסע ואחרים כתבו על העבר של קובל ועל תושביה. עוד נוספו המדורים: "חברים כותבים למערכת", "מן הנעשה באיגוד" ועוד).

מסע אל גיא-ההריגה ב"בכובה" / אהרן שטיין

כתבה זו מוקדשת למסע בן שמונה ימים לקובל, אל גיא-ההריגה בבכובה, דרך אושוויץ-בירקנאו, דרך גטו וורשה וקרקוב. יצאנו במשלחת מצומצמת של 13 איש, מהם 7 מבני דור ההמשך - דור שני ושלישי.

מתברר שבני דור-ההמשך אינם אדישים לנושא השואה והקשר למורשת אבות, נוגע עמוק בלבותיהם. מה רבה הייתה התרשמותם, לפני כניסתנו לעיר, כשראו את השם KOVEL מתנוסס על התמרור! הם מחאו כפיים וצעקו בקול רם קובל! קובל! אכן יש שכר לעמל. במשך שנים אנו פועלים להכשיר עתודת צעירים, שיפעלו במסגרת הקהילה ובמידה מסוימת הצלחנו.

התחלנו את המסע באושוויץ-בירקנאו - המקום הידוע לשמצה המסמל את השואה בכללותה - שבו הושמדו למעלה ממיליון וחצי יהודים. המשלחת צעדה לאנדרטת קדושי-השואה, הממוקמת בסמוך למשרפות שנהרסו, שם הנפנו את דגלי הלאום בגאווה וערכנו טקס אזכרה. התפללנו תפילת "יזכור" ו"אל מלא רחמים" והקראנו קטעים מתוך נבואת "חזון העצמות היבשות" של הנביא יחזקאל: "כה אמר... קראתי בקול רועד 'הנה אני פותח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל אדמת ישראל... ונתתי רוחי בכם וחיייתם...'".

סיימנו את טקס האזכרה בשירת התקווה, כשבלבותינו מפעמת התקווה ואף הביטחון המלא, כי שואה נוספת לעולם לא תחזור. לא עוד! מדינת ישראל היא הערובה לכך. עם זאת עלינו ועל כל עם ישראל מוטלת החובה הקדושה לא לשכוח. לזכור ולא לשכוח! עם שאינו זוכר ושוכח את עברו אין לא גם עתיד.

בבואנו לקובל נפגשנו עם ראש-העירייה ונבחר-העיר, נתקבלנו בסבר-פנים יפות ובסיום שיחתנו אודות קבר האחים בבכובה, סוכם בפרוטוקול בשפה הרוסית, שהעירייה תסייע בידינו לגדר ולשפץ את האתר.

לפני צאתנו לבכובה התהלכתי כסהרורי וכחולם בהקיץ. מצב-רוחי היה קודר וחרדה גדולה אחזה בי. מה אומר ומה אגיד לקדושי עירנו הטמונים בקבר האחים? מה אומר להורי היקרים? שאלות רבות עלו במחשבתי ותשובות אין.

סוף סוף יצאנו לבכובה ואלינו התלוו ממלא-מקום של ראש-העיר, מזכירת העירייה ונציג אזור בכובה.

האוטובוס נעצר ואנו צעדנו מרחק של ק"מ אחד בתוך חורשה ופתאום נתגלתה לפנינו המצבה המוצבת על גבעה. התקרבתי וניצבתי ברטט וברעדה לפנייה.

בראש המצבה מוטבע מגן-דוד ובמרכזו מנורת שבעת הקנים. האותיות הכתובות פורחות כאילו מול עיניך ושני משפטים, המבטאים את כל הטרגדיה הפרטית שלנו, קורעים את לבך: "כאן קבורים יהודי-קובל והסביבה,

שנרצחו בידי הגרמנים ועוזריהם ימ"ש".

ברגליים כושלות עליתי במדרגות ונעמדתי ליד המצבה. חברי המשלחת הדליקו נרות-נשמה לזכרם של קדושי עירנו ומשני צדי המצבה הניפו בני דור-ההמשך את דגלי הלאום. רצה הגורל והגענו לקבר ביום השבעה-עשר בתמוז, אחד מארבעת ימי הצום שקבעו חכמינו (עשרה-בטבת, תשעה-באב, תענית-אסתר וי"ז בתמוז). יום זה מועד לפורענות בתולדות ישראל ובו נשברו לוחות-הברית, התחיל המצור על ירושלים ע"י נבוכדנצר, נבקעה חומת ירושלים ועוד. ביום זה באנו לבכות על הפורענות הגדולה והנוראה, שפקדה את בני-עירנו הקדושים, שנהרגו ונטבחו ע"י הנאצים ועוזריהם.

נשאתי דברים בשם המשלחת אל הורינו היקרים, שהעניקו לנו את החיים, גידלו אותנו, חינו אותנו, לימדו אותנו להיות יהודים טובים ולאהוב את העם ואת המולדת. קראנו פרקי תהילים והתפללנו לעילוי נשמותיהם של יקירי עירנו, שנהרגו ונטבחו ובתפילת "יזכור" ו"אל מלא רחמים" סיימנו את הטקס.

שמענו על מעשים של עוז וגבורה של בני-קובל האמיצים, כמו הרב נחום משה'לה, שנשא דרשה ליד התעלות לפני הירצחם בדם קר בידי הנאצים הגרמנים ועוזריהם. אני מצטט קטעים קצרים מדרשתו: "אני רואה שחיטה גדולה, שעומדת להתרחש כאן בבכובה שכמוה טרם ידע עמנו... איש לא יבוא להשתטח על קברינו, איש לא יאמר "קדיש" על קברינו. אנו עולים על קידוש-השם, נתאחד כולנו כאיש אחד ונלך לקראת המוות בלב שמח".

משלחתנו הגיעה להשתטח על קבר-האחים ובכך פרעה חוב גדול, חוב מוסרי, מצווה וחסד של אמת ואל בעל הרחמים, השוכן במרומים ימציא מנוחה לנשמותיהם בסתר כנפיו לעולמים.

שמענו גם על מעשה גבורה ועוז של יוסף אברך - מורה מהגימנסיה העברית "תרבות". בזמן שרוכזו כל יהודי קובל טרם הוצאתם להורג בבכובה, הוא קם ויצא מבין שורות המובלים לטבח, אזור עוז, הגביה את ידו היחידה, נעמד מול הגרמנים וקרא בקול: "יום תבוסתכם קרב ובא! מוות לנאצים הפושעים! עם ישראל חי!" הייתה זאת קריאתו האמיצה האחרונה. הגרמנים ירו בו והוא נפל מתבוסס בדמו. הוא מת מות גיבורים, כיהודי אמיץ-לב וגאה.

הייתה גם גבורה עילאית אחרת, גבורה שאין כמוה, כשהמוני-ישראל נאבקו יום-יום ושעה-שעה על חייהם ועל דמותם כבני-אדם. היה זה מאבק על שמירת צלם-אלוקים; על שמירת רוח-חסד ורחמים ועל גילויי עזרה לאחים, אהבה, מסירות ונאמנות, שנעשו גם בשעות האחרונות של חייהם. יהי זכרם ברוך!

איד המצבה - חלוצים ומייסדי אשכול: שורה קדמית - פאול שולק צבי-חיים, פול ישראל, שטיין אפרן, אנטונינה קלייסלוק - מי"מ ראש הפז"ר קובל, בלומברג צפורה. שורה אחורית - פאקס אמיג, אלבר אברהם, שניידר מריו, אלבר שמואל, פול נאקס, קולין צפורה-חיה, איזנטל אלה, מזכיר הפז"ר, אלחנני כינרג - המדריכה אנצ'י איזור בכורה

כבר כמה שנים שאני חולם על נסיעה לווהלין. שני הוריה של אמי נולדו בכפר הורודץ ועלו ארצה בשנות השלושים. אמה של סבתי, אחיה ואשתו חיו בכפר הורודץ עד שנלקחו לגטו וולדימרץ והושמדו עם כל יהודי העיירה. אחיה הגדולים של סבתי עברו לעיר קובל ושם מצאו את מותם. לפני חודשיים זכיתי לראות את המקומות והנופים שבהם נולדו אבותיי, את המקומות בהם חיו, עבדו, התפללו ואת המקומות בהם מצאו את מותם בשואה. הצטרפתי לקבוצה של יוצאי וולדימרץ והגשמתי את החלום בזכותו של אדם מיוחד בשם יוסק'ה לשץ. זכות גדולה נפלה בחלקי להכיר את האיש הזה. יוסק'ה עמד בראש קבוצה של 12 אנשים, יוצאי עיירות וכפרים שונים והוא ארגן את הטיול כך, שכל אחד ואחד מחברי הקבוצה יוכל לחפש, למצוא, לשאול, לראות ולחוות עד כמה שאפשר, את המקומות והנופים הקרובים ללבו.

הוא דאג שיעמדו לרשותנו שני כלי רכב ומדריכה, שלקחו אותנו בדרכי עפר וכבישים משובשים, מעיירה לעיירה ומכפר לכפר - מסרני במזרח ועד לקובל במערב, מסרניקי בצפון ועד סטפין בדרום.

את הטיול בדייקנות ובקפדנות רבה, תרגם והסביר לכל אחד, דאג שהנסיעות יצאו בזמן ושהארוחות יוגשו בזמן, דאג לניירת, לאישורים ולטיפים. אוקראינה אינה מדינה פשוטה. קבוצות אחרות שטיילו בוהלין באותה התקופה נתקלו בבעיות, המתינו שעות ארוכות ושוכנו בבתי-מלון גרועים. אנו טיילנו באוקראינה והרגשנו כאילו אנחנו בשווייץ.

זכיתי לראות את הכפר הורודץ, לשמוע מפי תושביו על משפחתי ולראות את כל העיירות עליהן סיפרה לי סבתי: סרני, סטפין, אנטונובקה, ואת העיר קובל ובמיוחד זכיתי להשתתף במעמד מרגש ובלתי נשכח בגילוי המצבה בוולדימרץ. לפני כשנה החליט יוסק'ה להקים מצבה בקבר האחים בוולדימרץ. במשך שנה שלמה הוא עסק בשרטוטים, באיסוף כספים, בהשגת אישורים ובהשגת קשרים עם גורמים אוקראינים. באמצעות אנטולי לוגצקי, גידר יוסק'ה את קבר האחים והקים בשטחו מצבת גרניט שחורה - לזכר היהודים שנרצחו.

כאשר ברח יוסק'ה אל אותו יער עצמו, היה בן 13 שנים בלבד ולנגד עיניו ראה את תושבי עיירתו מובלים אל מותם. הוא שרד ביערות במשך כל המלחמה, התגייס לצבא הרוסי ונלחם בגרמנים עד שהובסו. הוא נדר אז נדר לא לשוב ולדרוך על אדמת אוקראינה המקוללת, אך לא עמד בכך ובשנה האחרונה הגשים את צוואתם של היהודים שנספו בשואה, כשיזם את מפעל ההנצחה ובחלקנו נפלה הזכות להיות שותפים למפעל.

כאשר פסענו עם יוסק'ה אל תוך אותו היער אליו ברח לפני 58 שנים, צעדנו בצעדת ניצחון של יהודים גאים, עם דגל ענק של מדינת ישראל. נכנסנו לאתר המוות מבעד לשער העשוי מנורת שבעת-הקנים. יוסק'ה הניח תפילין, התעטף בטלית ואנו כולנו אמרנו קדיש סביב אנדרטת הגרניט השחורה והגדולה, עליה חקוק מגן-דוד.

עמדנו כולנו באותו יער ושמענו בהתרגשות את סיפור מותה של עיירה יהודית, מזווית ראייתו של ילד בן 13, שחזר אל אותו היער כיהודי בוגר, חופשי וגאה, הגשים את צוואתם של בני משפחתו וחבריו, הקים על קברם אנדרטה והוקיר את זכרם בטקס יהודי מרגש.

רדזיבילוב - פעילות הקהילה וביקור בעיירה

/ אברהם קורין - יו"ר ארגון יוצאי רדזיבילוב

פעילות הקהילה החלה עם בואם של שרידי השואה לארץ. רק מעט מקורות הימים הנוראים ההם סופר על-ידם. רוב הבאים רצו לשכוח. לא יכלו להעלות זיכרונות ולספרם לילדיהם.

בראש ארגון הקהילה עמדו "זקני-העיר" ופעילי-ציבור: צבי זגורודר ז"ל, דוד שיין ז"ל, לייב אייזן ז"ל, משה קורין ז"ל ושלמה ניר יבדל"א.

מפעל ראשון היה הקמת מצבת זיכרון בבית-הקברות "טרומפלדור" בת"א. לזכותם של ה"זקנים" ייאמר, שעשו כל שביכולתם כדי לדכא את הרינונים, ההאשמות והגינויים, שהביאו אתם אנשים ששרדו מתקופת הגטו והשואה. הקהילה הייתה קהילה קטנה ומפוארת: דתיים וחילוניים, ציוניים, דור צעיר

השואף לעלות לישראל בכל דרך, לגאלית ובלתי לגאלית. העלייה התבצעה דרך הכשרות (קיבוצים), באמצעות רישיונות-עלייה (סרטיפיקאטים), שנקבעו לפי קריטריונים שונים. בגמר המלחמה אוניות מעפילים העלו את שארית-הפליטה ארצה. חלק מהעולים נתפשו והועברו למחנות-מעבר, רבים מביניהם למחנה בקפריסין.

מספר מועט היגרו לארצות שונות: ארה"ב, אוסטרליה ועוד.

כאן בישראל (עוד לפני הכרזת המדינה) החל מפעל הוצאת ספר רדזיבילוב. הספר ראה אור בשנת 1966.

רדזיבילוב אחרי המלחמה הייתה שייכת לאוקראינה ולמשטר הקומוניסטי. לנו לא היה כל קשר עם העיירה ורובנו גם לא רצינו יותר לראות את אותה עיר רפאים.

במשך הזמן התארגנה הקהילה בארץ, ובעיקר המבוגרים. לאחר הוצאת הספר התמידו לארגן אזכרות. פעילותי כמזכיר הקהילה החלה בשנת 1991, כששלמה ניר חלה. יחד עמו ובעזרתו, קשרנו קשר של אימוץ עם בי"ס כצנלסון בחולון ופגישות עם ילדי בית-הספר והמורים תוכננו במשותף.

לאחר האזכרות, שהתקיימו ליד מצבת הזיכרון בטרומפלדור ת"א, הגענו בהסעה מאורגנת לבית-הספר. הפעילויות לזכר הקהילה שהושמדה ועבודות הילדים, היו מרגשות ביותר.

ארגנו לכתות ביה"ס ביקורים במוסדות לזכר השואה בת"א ובירושלים. נערכו ביקורים והופעות של ילדי בית-הספר בבית-וואהלין. בחדר הזיכרון של בית-הספר מוצגות עבודות תלמידים בנושא השואה ברדזיבילוב ועוד רבות נוספות.

בינתיים עשה הטבע את שלו. הקהילה הזדקנה והצטמקה ורק צעירים מעטים התווספו.

עם שינוי המשטר ברוסיה ואוקראינה בתחילת שנות ה-90, החלו להגיע ידיעות שהרוסים הקימו מצבת-זיכרון בשטח בורות ההריגה, לזכרם של אזרחי רדזיבילוב, שנטבחו ע"י הנאצים, מבלי להזכיר שאלה היו יהודי העיירה, יקירנו.

בודדים מאתנו נסעו לבקר במקום וסיפרו רשמים.

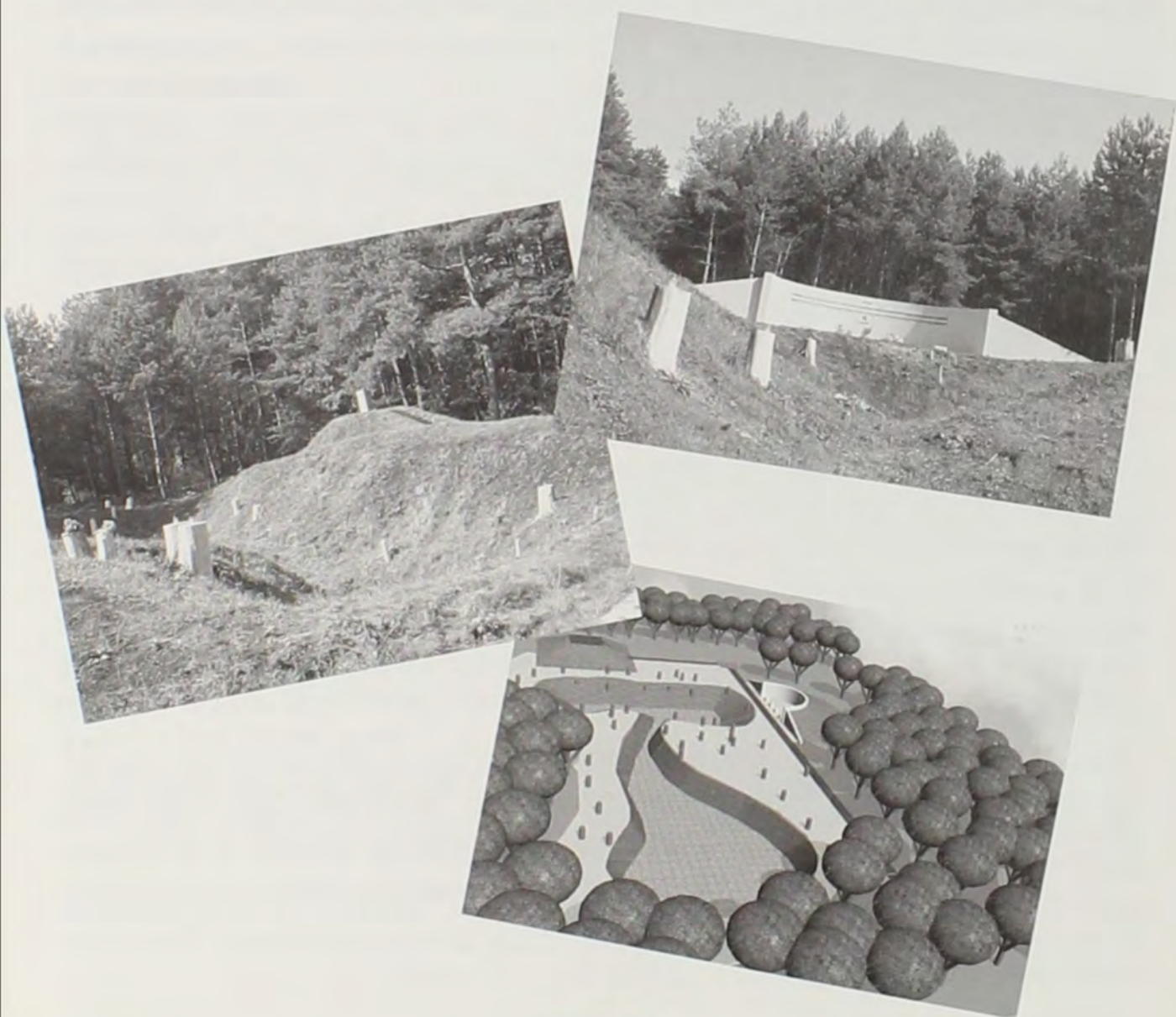
הדבר השפיע גם עלי ובשנת 2001 יצאנו 11 איש, אבות ובנים, לבקר במקום. בני יחיאל קורין, אדריכל במקצועו, הביא עמו מספר הצעות להקמת אנדרטת זיכרון, כולל שימור אתר בורות ההריגה כולו, עליהם גדל בינתיים יער.

נפגשנו עם ראש-העיר ופמלייתו וכן עם מהנדס המחוז. נבחרה לביצוע תכנית הבן, שעקרונותיה כדלהלן:

בכל שטח האתר ייגדעו העצים עד לגובה 60-80 ס"מ וייצבעו בלבן. האנדרטה העגולה תיראה כעוטפת את שטח הבורות. גודלה: כ-16 מ' אורך וכ-3 מ' גובה, בנוייה מבטון נקי עם יסודות עמוקים. בחריץ משוקע בהיקף הקיר שוקע לוח שיש ובו סותתה כתובת זיכרון באוקראינית ובעברית (ע"פ שבלונה שהוכנה בארץ).

הביצוע נעשה בהשגחת יהודי תושב העיירה (היחיד). כל התוכניות, ההוראות והבקרה לאורך כל זמן הביצוע נעשו ע"י טלפונים, פקסים וצילומים לאורך כל זמן העבודה ובהתנדבות. העבודה בוצעה בשטח (תבניות - יציקות) והסתיימה בשנת 2003.

מבקרים שראו את האתר, עוד לפני שנחנך על ידינו, ציינו את ביקורם בהתרגשות רבה. השנה, בחודש ספטמבר יצאה שוב משלחת של 9 איש לטקס חנוכת האתר: הבן (האדריכל) והנכד, עוד 3 צעירים מהמשפחה ואנחנו - 4 מבוגרים (מהם שלושה ניצולי שואה). בטקס השתתפו ראש-העיר ופמלייתו, משלחת של כיתה מבית-הספר המקומי ומשפחה אוקראינית, שהצילה את גיטלה רושטיין שלנו. נכחו עיתונאים, שסיקרו את האירוע. אני מקווה שרבים מבני עירנו מכל קצוות-תבל יגיעו להתייחד עם זכרם של אבותינו - משפחותינו.

בנם של שרה וחנן ולודבסקי - יוצאי ווהלין

במחנה טרבלינקה, מרץ 2001

אל משפחת אבי: סבי מיכאל, סבתי חיה ובניהם מרדכי צבי, רבקה, נחמה, אידה, משה ומרים ולודבסקי.

אל משפחת אמי: סבי דויד, סבתי החורגת אסתר וילדיהם עטל, פיניה, נחום, סנדר, ברל ופייגה ביבר.

לכאורה דוממים אתם בתוך האדמה הזו, אך קול זעקתכם ליווה את ילדותי והחריש את לילותיי. אני יודע שראיתם מראות, שהייתה בכם תמיהה גדולה על מה אירע לו לאדם; שראיתם מולכם עיניים לא אנושיות באין תחושה שלהם. אני יודע, כי המראות הללו ביחד עם זעקתכם עברו בדרך לא דרך מגיא-ההריגה, בארץ קפואה ושמה פולין, דרך געגועיהם של הורי ועד למחוזות חיי שלי.

על האדמה הקשה הזו, שרוותה דמכם, אני עומד - בשר מבשרכם - ופונה אליכם קרובי, אהובי, שלא זכיתי להכירכם; באתי לכאן לסגור מעגלים בחיי שלי, לגעת במבוך הגעגועים, שדבק בי מהורי, לראות לשורש כאביהם ולשורש כאבי שלי.

באתי לכאן לספר לכם על הורי - ילדיכם חנן ושרה. ילדיכם שרדו את השואה ביערות כפרטיזנים לוחמים, לאחר-מכן הגיעו לארץ-ישראל, הקימו משפחה ובקשו מנוחה מזיכרונותיהם. שלם היה גופם אבל נפשם מוכה ואובדנם - הניתוק מכם - הוליד חלל רב ועצום בתוכם.

אני מבקש לומר לכם, שקשה הייתה להם הפרידה ללא-נשוא ושדברי הפרידה, שהיו רוצים לומר לכם, נחקקו בלבם לאורך כל השנים מאז וזורמים לכן גם בדמי. אני מבקש לומר לכם שלא שכחו אפילו לרגע ושעד היום הם נושאים את שמכם על שפתותיהם, והיום בזקנתם חוזרים אליהם המראות ביתר שאת.

שני סוגי מיתה מצוינים כניגודים במקורות: המתים באש והמתים במים. בעוד שהמתים באש הם אלו המאבדים את צורתם החיצונית, נראים המתים במים כאחד האדם, כישנים. המתים באש, אתם, שנשחת גופכם ע"י המרצחים; המתים במים סובבים בינינו, גופם שלם, אך נשמתם צורפה בכור ההיתוך של הסבל, של רוע אנושי בלתי ניתן להבנה. דוק של עצב בעיניהם, מבטם נוגע לא נוגע ובמגעם שוכנת הבדידות.

ולמרות הכול השקיעו את כל מה שנשאר חי בתוכם בגידול ילדיהם - אחותי ואני - וזכו לעת זקנה לנכדים, שהאירו את ימיהם באהבה תמימה חפה ממועקות.

דודי אברהם, בנכם - ששרד את השואה כנער צעיר - הגיע לארץ-ישראל ושנים שירת כאן בצבא-קבע. כאב הוא לי ולמדתי ממנו את העוצמה, את התקווה ואת מגע השורשים.

באתי לכאן לספר לכם על עצמי:

אני נולדתי לילדיכם שרה וחנן לאחר שנים רבות של עקרות, שני לאחותי הבכירה בינה. 'דור שני' אנו נחשבים ובדמנו זורמים הזיכרונות. לא מסיפורים עשויים זיכרונות אלו, כי אם משברי-מילים, מחלומות טרופים, מהניסיון לפענח את הכובד, את השתיקות, את העצב, את הציפיות ואת המבט וכל מה שאחריו, בעיניהם של הורינו.

גדלתי בתוך אהבה מכבידה, בין ובתוך צללים ונדרשתי למלא ציפיות: ללמוד, להשכיל, להרבות דעה. נאמר לי תמיד, שתכלית חייהם של הורי היא הצלחתי ולא עלה בידי להבין על מה ולמה אין תכלית אחרת.

שמעתי את הורי נושאים את שמכם בשנתם וראיתי את בדידותם, אך כנער בחרתי להתמקד בקשיים של המפגש עם עולמם. לא עלה בידי להבין ואף הכעיסו אותי תכונות רבות בהם.

אבל מעבר למרידות ולכעסים נבנה בי הבסיס להיות לאדם וכשגדלתי, היו שזורים בי העבר והעתיד, מועקת הסבל והתקווה להמשך. מאסתי בפחדים והייתי ללוחם, במדינה שלי. למדתי לחרוש את דרכי ארצי, להיות לאחד עם המדבר ולאהוב את הרי הגליל וכפי שצורבת לי האדמה הארורה הזו את כפות רגליי ואת נפשי, כך האדמה בארצי שלי עוטפת אותי באהבתה.

למדתי להגן על חיי, אבל לראות גם לסבלו של האחר ואני רוצה להעיד פה בפניכם, שגם כאשר לחמתי, מעולם לא הייתה שנאה בלבי ומראות שראיתם לא נשקפו מעיניי שלי.

ובחיי בחרתי את בחירותיי שלי, הקמתי את ביתי ונולדו לי ילדיי אורי ורועי והתאומים יובל ועומר, שדמם דמכם. הרבה אהבה לי אליהם ותקווה גדולה. אנא היו מליצי-יושר עבורם לחיים טובים. אני מתגורר בגליל ועוסק - כמוכם סבא וסבתא - בחינוך. אני מנסה, שתלמידי יהיו אנשים המחפשים את דרכם בנתיבי הלב והדעת, ושלא יהיו נגועים בשנאה.

עומד אני כאן מולכם - בן ואב לוחם ומחנך - ונפשי יוצאת אליכם. ראו, השוכבים והנספים, המתים בחרב ובאש, השלדים המהלכים - ראו, ניצחתם, תפילתכם נשמעה. ראו את תלמידיי עומדים כאן לכבודכם ומנסים להבין את עולמכם.

באתי לכאן לבקש מכם מחילה:

על ששנים רבות לא רציתי לדעת, שרציתי להתחמק מהמפגש; על שלא ידעתי לקבל, ולא ידעתי להבין; על-כך, שגבה לבי והעזתי לבקר; על שלא היה בכוחי להכיל, ולא היה ביכולתי להקל; על שנסתרו ממני עיניהם של הורי ובחרתי במלים; על שהקשחתי לבי לסבל הגדול.

על כך שהיו רגעים, שבזתי, שהתביישתי, שמאסתי באהבה.

היום הורה אני, והורי שלי בדמדומי חייהם. בשר מבשרכם הורי, ילדיכם, ובשר מבשרכם אני. אנא מחלו לי, אנא מחלו לי.

באתי לכאן לפגוש את אלוהיי, שהוא אלוהיכם:

כשיצאו הורי מן היערות - השאירו שם את הקשר לאל. אבדן האמונה באדם לא אפשר להם את המשך האמונה. אבל לכם היה אל אלו פניתם, איתו שוחחתם, איתו חלקתם את חייכם וכשנפטר אדם בעיירה נשאתם עליו תפילת קדיש. איני יהודי דתי אבל קיימים בי הקצוות, ומנעוריי מחפש אני את אמונתי ואת אלוהי ואני מבקש לשאת לכבודכם את תפילת הקדיש.

היו שלום קרוביי. מקום קבע של אהבה אליכם קיים בתוך נפשי לעד ואשתדל שיהיה זה מקום של קבלה ושל שלוה.

יתגדל ויתקדש שמה רבא...

סבא וסבתא משה וזהבה [זלטה] מצוצקי

בשנות השלושים המוקדמות סבא עסק בצילום, פתח חנות לצילום בעיירה וצילם את תושבי העיירה היהודים והלא יהודים בשמחות ובצרות. בספטמבר 1939, עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה, נחלה פולין תבוסה ונחלקה בין רוסיה הסובייטית לגרמניה הנאצית.

סבא וסבתא נשארו בצד הרוסי. סבא גויס לצבא ושרת כחייל בחזית הפינלנדית.

עם פלישת הגרמנים לחלק הרוסי של פולין ב-1941, ברחו סבא וסבתא לבוכרה שבמרכז אסיה, שם נישאו ב-1943. לאחר-מכן סבא התגייס לצבא הפולני (הצבא הפולני גייס חיילים עפ"י הסכם עם ברית-המועצות) והגיע לברלין עם כוחות הכיבוש הרוסיים.

בדרך לברלין הוא נפצע ועל כך קיבל עיטור גבורה, השמור עמנו.

עם סיום מלחמת-העולם השנייה, סבא חזר לאסיה המרכזית ומשם הגיע עם רעייתו למחנה פליטי מלחמה בגרמניה.

הם עלו לארץ באוניה "אקסודוס 1947", שהתפרסמה לאחר שגורשה על-ידי הבריטים מחופי הארץ.

ב-1948 הגיעו סבא וסבתא לארץ והתיישבו בראשון-לציון, שם הם גרים עד היום הזה.

סבי, משה מצוצקי נולד ב-1911 באוסטראה, שהייתה שייכת אז לפולין. הוא נולד ברחוב נאטרוביצה ולאחר-מכן עברה משפחתו לרחוב קרסנורסקה. אביו דב היה מנהל-חשבונות ואמו בלה ניהלה מכולת.

כשסבא היה בן שמונה נפטר אביו ואמו נפטרה כמה שנים לאחר-מכן, כך שהוא נשאר יתום. מגיל צעיר החל סבא לעבוד ובעיקר התמחה בנגרות ובצילום. הוא גם השתתף בפעילות ציונית במסגרת תנועת "גורדניה". כשהחל לעבוד בצילום, הוא התמחה אצל הצלם המקומי בהתחלה כשוליה ולאחר מכן כצלם.

סבתא זהבה (זלטה) שקולניק נולדה ב-1914, גם כן באוסטראה. אביה אליהו היה חייט, שתפר מדים לחיל-המצב המקומי ואמה מרים הייתה עקרת-בית. אחיה הגדול ממנה, מרדכי, נסע לארץ-ישראל בשנות השלושים והשתכן בתל-אביב. מניה אחותה הצעירה, נסעה אף היא לארץ-ישראל וגם האם מרים הצטרפה אליהם. אחותה הגדולה הינדה נשארה אתה בפולין.

סבתא למדה בבית-ספר פולני. גם היא הייתה חברה באגודה הציונית "גורדוניה" ושם כנראה הכירה את סבא. היא למדה תפירה מקצועית ועסקת בתפירה.

מיכאל וינברג ז"ל 1912 - 2004

אוירת המשפחתיות בחגים. מדי שנה בחג הסוכות נהג לבקר את הנכדים, כדי שיברכו בסוכה על ארבעת המינים. אחד החגים האהובים עליו היה חג-הפסח. גיסו, שאותו מאוד אהב, נהג להגיע אז לארץ. ליל-הסדר נחוג עם כל המשפחה עפ"י המסורת: קריאת ההגדה, שירים והאפיקומן...

אבי היה אדם חרוץ מאוד. הוא לא אהב להתבטל ואם אפשר היה לאלתר ולתקן, מיד היה עושה זאת. היה אבא טוב ואיש משפחה מסור לבית. שקט וצנוע היה, הסתפק במועט ולא אהב יוקרה, מאוד חברותי ורגשן, אהב אנשים וחברה, אהב לספר בדיחות ביידיש, תמיד חייך וצחק עם כולם ולעתים קרובות ניתן היה להבחין בעיניו דמעות התרגשות בזמן של שמחה.

הוא היה מאוד סגור בנוגע לשואה והמעיט לדבר על משפחתו אותה איבד.

אנו זוכרים את אבי לטובה.

לפני מותו כשהיה כבר עייף אפשר היה לראות את הקרבה, ששררה בינו לבין אמי כשהיה יושב לצדה ואוחז בידה.

לאחר מותו השאיר אישה, 2 ילדים, יוסי וזהבה ו-6 נכדים.

נפטר בשיבה טובה לפנות בוקר ביום ראשון, ו' בניסן, 28.3.04. בלי לסבול - כמו צדיק - הלך לישון... ולא קם!

יהי זכרו ברוך.

בתו זהבה

מיכאל נולד בשנת 1912 בעיירה ולאדימרץ. לאחר שסיים בי"ס עממי, למד נגרות - מקצוע שמאוד אהב ובו עסק באהבה כל חייו.

בשנת 1941 עם פרוץ המלחמה בין גרמניה לרוסיה, הוא גויס לצבא האדום ושם לחם נגד הגרמנים.

במהלך המלחמה נפל בשבי הגרמנים, שם פגש את נתן וינר - חבר ילדותו.

יחד הם הצליחו להימלט מן השבי ולהינצל. אלו שנותרו מאחור נרצחו כולם. בתום המלחמה נודע לו, שממשפחתו לא שרד איש, כולם נרצחו. על-כן החליט, עם כל הכאב שבדבר ולמרות שבבעלות משפחתו היה בזמנו בית-מלון ו-8 חנויות - נכסים שנחשבו אז לרכוש גדול - לא לחזור לביתו שחרב. הוא לא היה מסוגל לראות את שיתוף-הפעולה שבין האוקראינים לגרמנים וגם זה היה מניע נוסף לעזיבתו.

בתום המלחמה, עם שחרורו מהצבא, הוא הגיע לפולין ושם הכיר את אמי - לאה לבית מנדלוביץ' מהעיירה לודוויפול. הם התחתנו בעיר רובנה ושם נולד בשנת 1947 אחי הבכור יוסי.

הורי עלו לארץ-ישראל בשנת 1949, באוניה "קסטה".

בארץ אבי עבד במקצועו - נגרות בנין ואמי הייתה עקרת-בית. הם התגוררו בעליית-גג, בחדרון קטן. אני, זהבה, נולדתי בשנת 1952.

עם הזמן הסתדרו הורי מבחינה כלכלית. אבי היה אדם מסורתי ונהג ללכת מדי יום לבית-הכנסת, בבוקר ובערב.

הוא היה אדם מאוד משפחתי ובמיוחד אהב את

פישל לייזרוק ז"ל 1914 - 2005.

פישל היה בין היוזמים להקמתו של ארגון יוצאי קאמין-קושירסקי, היה בין פעיליה ואף שימש כגזבר הארגון ובשנה האחרונה כיו"ר הארגון. פישל היה שותף פעיל להקמתו של היכל ווהלין, שבו אף נרכש חדר ע"ש קדושי קאמין-קושירסקי.

הבנים איסר וטוביה הוסמכו לרבנות ומשמשים כמחנכים ומורים בבתי-הספר הדתיים בירושלים ובפרדס-חנה (מדרשת נועם).

פישל נפל למשכב לפני מספר שבועות וב-כ"ב בכסלו תשס"ה (5 לדצמבר 2005) הלך לעולמו והוא בן 92. עם מותו הלך מאתנו אחד מאחרוני שרידי השואה של העיירה. חבל על דאבדין ולא משתכחין. יהא זכרו ברוך!

אברהם ביבר

בחודש שעבר הלך לעולמו בשיבה טובה מר פישל לייזרוק, בן-עירנו קמין-קושירסקי. פישל לייזרוק היה נצר לאחת המשפחות המבוססות בחיי הקהילה בקאמין-קושירסקי. הם היו 4 אחים ו-2 אחיות. ארבעת האחים שירתו בצבא הפולני בחיל-הפרשים. זכורני שילדים היינו רצים לבית-הכנסת לראותם צועדים במרש נוסח החייל הפולני, עם החרבות, בעת בואם לחופשה.

פישל ואחיו חיים ז"ל גויסו לצבא האדום ביום הראשון למלחמה נגד הנאצים (22 ליוני 1941). כל בני המשפחה העניפה נרצחו ע"י הנאצים וע"י האוקראינים באקציות ובחיסול הגטו. פישל ואחיו חיים שרדו את המלחמה כחיילים בצבא באדום ובגמר המלחמה, נדדו דרך אירופה, הגיעו ארצה לאחר קום המדינה ובנו בה את ביתם מחדש.

יעקב מודריק

יעקב מודריק ז"ל 1924 - 2004

ללמוד בבית-ספר פולני וכן לקח חלק בפעילות תנועת בית"ר.

בשנת 1939 ולאדימרץ נכבשה על-ידי ברית-המועצות וכתוצאה מכך, אמו של יעקב נאלצה להעתיק את מקום מושבם של בני-המשפחה לעיר סרנה ולעבוד שם כטבחית

יעקב מודריק נולד באוגוסט 1924 בולאדימרץ, עיירה אוקראינית קטנה, שהייתה אז תחת שלטון פולני. המציאות שלתוכה נולד יעקב הייתה קשה. בגיל ארבע הוא התייתם מאביו ועוד בצעירותו השתתף בעול פרנסת הבית. במקביל החל ללמוד תורה ב"חדר" ומאוחר יותר בישיבה. כשבגר החל

בבית - יתומים.

בשנת 1941, כאשר הגרמנים פלשו לרוסיה, עזב יעקב את לימודיו באוניברסיטת לנינגרד, התגייס לסירת חיל-הפרשים של הצבא האדום ושירת בה כקצין.

בין השנים 1941 - 1954 השתתף יעקב בקרבות רבים וביניהם בקרב על לנינגרד בזמן המצור, בקרב קורסק ובקרב סטלינגרד. הוא חווה אישית את הניצחון על הנאצים, כשנכנס עם הצבא האדום המנצח לברלין.

יעקב נפצע שלוש פעמים בקרבות השונים ואף נפל בשבי הגרמנים, חווה אותה הוא זוכר כמרגשת וכמפחידה. מתוך שנים - עשר החיילים שנפלו אז בשבי נשארו בחיים רק ארבעה וביניהם יעקב.

יעקב השתחרר מהצבא עטור בצל"שים ובמדליות, שקיבל על השתתפותו בקרבות קשים ומכריעים. בכל תקופת הלחימה בחזית, יעקב לא ידע מה עלה בגורל אמו ואחיו. חששו גבר כשגילה כי יהודי ולאדימרץ הושמדו על ידי הצורך הנאצי.

מה שלא ידע יעקב היה סיפור גבורתה של אמו, שהצילה כשלושים יתומים יהודים וגויים אשר ננטשו ע"י צוות הנהלת בית-היתומים, שבו עבדה טרם כניסת הנאצים לעיר סרנה. אמו של יעקב, דובה, דאגה להביא את היתומים למקום

מבטחים בקזאחסטן, הרחק מן החזית. היא השגיחה עליהם עד סוף המלחמה ובכך הצילה את חייהם.

בדרך נס נפגש יעקב עם אמו ואחיו לאחר המלחמה והמשפחה אוחדה.

יעקב נשא לאישה את אילנה ועלה ארצה עם שני ילדיו (לאה ומשה) ואמו בשנת 1958. בישראל נולדה בתו השלישית (חוה). הקים משפחה לתפארת המונה כיום עשרים נפשות, ילדים, כלות, חתנים, נכדים ונינים.

יעקב היה פעיל בארגון יוצאי ולאדימרץ משנת 1962 ועד לפטירתו ביום ו' באייר תשס"ד. יעקב בחר לנהל אורח חיים מסורתי ובסוף ימיו דבק בחוקי הדת במסירות.

שנים רבות עסק בניהול-חשבונות בענף הנייר ועבד עד יומו האחרון בהוצאה-לאור של ספרי-קודש.

צניעות, יושר, חריצות, משפחתיות, ציונות, סובלנות ואהבת אדם היו ערכים שלאורם חי ואותם הנחיל לבני משפחתו.

יעקב בחר לתעד את סיפור חייו ולהנחיל את מורשתו לצאצאיו בספר המתאר את סיפור חייו, אותו כתב במהלך שנותיו האחרונות.

להלן קטעים מספרו המתארים חוויה אשר השפיעה על מהלך חייו.

"בדרך לולאדימרץ אבדה התקווה האחרונה שאני אמצא מישהו חי מהמשפחה היקרה שלי... ככה ישבנו ארבעתנו (יעקב וחייליו) ודיברנו רק על הסוף הרע של היהודים בסביבה, על התלאות, ההשפלות, הגזל, הרעב והמוות המר (...)"

"(...) לאחר נסיעה של כשעתיים הגענו לולאדימרץ בשעת בוקר מוקדמת והנה ראינו לפנינו את בית-החרושת ללבנים, את טחנת-הקמח של הרשל מפיציניקי ואת בית-החרושת לספירט "הגרלניה", אבל הכול היה מת. התקרבו לעיירה שלי, אבל הרגשתי כאילו אני מגיע לגיא-הריגה, הכול היה שקט. העצים היו לבנים משלג ופסים של קרח נראו כמו פנסים, כמו בית-קברות. הגענו לרחוב הראשון של ולאדימרץ. הנה בית-המרחץ. כל שבוע באנו להתרחץ ולטבול במקווה, שהיה בבית-המרחץ הזה. הרגשתי כאילו לבי מפסיק לפעום, הייתי בהלם. שום

דבר, שקט. הסתכלתי אל עבר החלונות, שם גר מאיר דרבדר, בעל בית-המרחץ. בזמנו למדנו בבית-הספר עם בנותיו. אף אחד לא חי. פתאום ניבטו מהחלון פניה של איכרה זקנה. כשראתה אותי על הסוס נבהלה והתחילה לצעוק. הבנתי שאין עוד את מי לשאול...

ערכתי סיור בבית, סיפרתי לחיילי מה היה בו ואיך חיו. הסתכלתי סביב וכל פינה הזכירה לי את חיי ואת ילדותי בבית ההוא יחד עם המשפחה, את החברים שם עברתי את התקופה היפה ביותר בחיי. הרגשתי נורא, הייתי בולאדימרץ ולא מצאתי אף אחד, שיוכל לספר לי מה בדיוק קרה שם. הלב שלי נקרע (...)"

"(...) אספו את כל היהודים אל השוק. היהודים כבר ידעו שהם הולכים לדרכם האחרונה. לפני זה החרדים הלכו ללינקס (אגם), טבלו את עצמם ולבשו את הקיטל ואת הטליתות. אחר-כך כולם התאספו בשוק. הוא זכר שבשוק היו מהומות וצעקות, היו יריות ואחר-כך כולם, כל יהודי ולאדימרץ, הלכו בשקט לבורות שנמצאים בדרך לזוקין. הבורות נחפרו שם מראש...

איך השמידו ביום אחד את כל קהילת ולאדימרץ והסביבה?! ישבנו כולנו כמו מתים ורק הבכי השקט של טטינה נשמע בבית. אחרי שתיקה ממושכת ביקשתי ממנו שייקח אותי לבורות... הגעתי לשלוש הבורות: אחד לגברים, אחד לנשים ואחד לטף. זה מה שנשאר מהקהילה היקרה שלי. אמרתי 'קדיש', 'אל מלא רחמים'. ביקשתי סליחה וחזרנו לולאדימרץ.

לא יכולתי להיות שם יותר. רציתי לברוח. בדרך חזרה נכנסנו לבית-הקברות הישן. מצאתי את קבר אבי ואת קבר סבי. אמרתי קדיש... לא רציתי יותר לראות את החורבן הגדול. רציתי רק לנקום.

בערב חזרתי לאוגדה שלי. ניגשתי למפקד החטיבה והוא שאל אותי: "מה זה? רק יממה וכבר חזרת?". סיפרתי לו את הסיפור הנורא ולא רציתי שום דבר. רציתי רק להילחם מהר, לנקום את הנקמה שלי בגרמנים על כל מה שעשו למשפחה שלי ולקהילה היקרה שלי."

נזכור את יעקב כבעל, כאב, כסב וכאדם יקר, אוהב ואהוב אשר השפיע רבות על חיינו. המורשת שהנחיל לנו תהיה לאור, שיאיר חיינו לתמיד.

יהי זכרו ברוך.

משפחת מודריק

דברים לזכרו מאת: שמואל אפרת

אריה או כפי שקראנו לו ברפולבקה "לייבל", היה מבחירי הנוער היהודי בעיירה.

בוגר הגימנסיה העברית בעיר בריסק, בעל תעודת בגרות ממשלתית-פולנית (מאטורה - בלעז). פינצ'וק השתייך לתנועת-נוער ציונית-חלוצית "השומר הצעיר" והיה נאמן לערכיה. בסתיו 1937 עלה ארצה בתור סטודנט הרשום ללמודים באוניברסיטה העברית בירושלים. בתקופת מלחמת-העולם השנייה התגייס פינצ'וק לצבא הבריטי ולבריגאדה היהודית ושירת בדרגת קפטן. פינצ'וק היה מפעילי אנשי הבריגאדה בארגון ההצלה והבריחה והודות לתושייתו ולקשריו המצוינים הצליח לספק מזון, בגדים ונעלים לפליטים, שהגיעו בחוסר-כל לתחנות האיסוף של הבריגאדה. הודות לקשרים שקשר עם קצינים המופקדים על בסיסי רכב עורפיים, שופצו וחודשו רכבים, שהוגדרו "בלתי ניתנים לתיקון" ואלו שימשו את אנשי הבריגאדה להעברת הפליטים בדרכם ארצה.

בני משפחתו של פינצ'וק נספו בשואה, אך אחותו לאה הצליחה להימלט מן הגטו אל היער, שם היא הצטרפה לשורות הפרטיזנים וכך היא שרדה. לפינצ'וק נודע הדבר באקראי ולאחר מאמצים בלתי רגילים עלה בידו לאתר אותה במחנה פליטים באוסטריה ולהעלותה לארץ-ישראל. אריה פינצ'וק שירת בצה"ל כמפקד גדוד בחטיבת

שריון בדרגת סגן-אלוף. בחיים האזרחיים פעל כמשפטן בעיריית תל-אביב ולאחר-מכן כעורך-דין עצמאי בת"א.

אריה מילא תפקידים ציבוריים רבים, ביניהם ראש לשכת עורכי-הדין במחוז תל-אביב, בשנים 1965-1974 יו"ר ארגון הלוחמים היהודים במלחמת-העולם השנייה ושימש כנציגו באיגוד הלאומי.

אריה פעל במסירות רבה בארגון יוצרי רפולבקה, ז'לוצק, אוליזרקה והסביבה ותרם תרומה נכבדה להצלחת פעולותיו. המדובר בכנסים, שנערכו מדי שנה ביום הזיכרון לשואה של בני עיירותינו, בהוצאתו-לאור של ספר הזיכרון שלנו ובהכנת סרטי תעודה מביקורי המשלחות, שיצאו בריכוז מן הארץ לביקור בקבר האחים על גבעת באכוב. הוא השכיל ליצור קשרים עם שלטונות ברית-המועצות ולאחר-מכן עם נציגי השלטון באוקראינה, דבר שהקל מאוד על ביצוע המשימות באתר הקדוש הזה.

אריה פינצ'וק עוד זכה לרכז את המשלחת האחרונה לרפולבקה והסביבה ולערוך את טקס האזכרה במקום, לאחר שהוצבה שם גדר ראווה ומצבה יהודית לזכר הקורבנות. לאחרונה חלה אריה במחלה קשה שממנה נפטר ביום כ"ב בניסן, תשס"א, 15.4.2001.

יהי זכרו ברוך!

"חבל על דאבדין ולא משתכחין!"

נעלה את זכרם של הנפטרים בשנים האחרונות [בארץ ובחו"ל]

יקירי העיד קובל

שלומית גיסיס לבית שויב, קבוץ מעפיל
מלכה קולודני לבית פיש, קרית טבעון
שלמה רבינר, קבוץ עין הכרמל
נחום סלע (ברנשטיין), קבוץ בית זרע
ישראל וולק, תל אביב
משה ורבה, תל אביב
שרה צורף לבית ליכטשיין, גבעתיים
יעקב גלעדי (גילברד), חיפה
משה וולפין, חדרה
פנחס זפרן, ארה"ב
בנימין טויב, חדרה
טובה טננבאום לבית סיקולר, חיפה
שרה מזרחי לבית גוטמן, כפר סבא
רעיה שושן (מילשטיין), תל אביב
רחל מינץ, ירושלים
פייסיק ניונה, חיפה
חיה פלשטף, כפר חיים
נחום פרימן, גבעתיים
משה גודיס, בני ברק
טורצין מנדל, גבעתיים
מוריק דוסיה, תל אביב
קוקייב חנה, עפולה
רזניק צבי, בארותיים
שוורצבורג מיכאל, באר שבע
יצחק מרגלית, תל אביב
יונה פידל, ראשון לציון
ניונה פסיוק, חיפה
נתן רוזינקו, רמת גן

בני מייביץ' והסביבה

דב ברוינשטיין
ישעיהו ברוינשטיין
אברהם ברוינשטיין
יצחק קופרברג
רבקה גוז (אירנה סובייסיאק) - פולין
ויטל קופרשטוק (ויטל טרגר) - קנדה
אלטר וורניק - ארה"ב
משה סוסל
שמואל סליבקין
אשר מירוצ'ניק
חיים שוורצבלט
ציפורה קנוניץ
דוד בלאושטיין
דניאל קלאוזנר

קמין-קושירסקי והסביבה

עמית דב (דרוג) - פרטיזן לשעבר
ולודבסקי (ביבר) שרה - פרטיזנית לשעבר
מליק בן ציון - פרטיזן לשעבר
צביבל שלמה - פרטיזן לשעבר
אינגברג (קרוין) פנינה - פרטיזנית לשעבר
קרפוס יוסף - פרטיזן לשעבר
ליוזרוק פישל

שמותיהם חרוטים על גבי האנדרטה
שעל-יד ההיכל.

יהי זכרם ברוך!

2600 יהודים מבני הקהילה תושבי
הליטמרץ והסביבה אשר נדעחו ע"י
הנאצים הגרמנים וצוהריהם הי"ד
ב-ט"ו אלול תש"ב 28 אוגוסט 1942
נזכור את יקירינו חורינו אחינו
ואחיותינו הקדושים והטהורים
אנו והדורות הבאים

החלה נבח לחיילים ולפרטיזנים תיהודיים -
בני הליטמרץ שנפלו במלחמה נגד האויב הנאצי

ת.נ.צ.ב.ה